

Tóth Sándor János

NÉMET – SZLOVÁK – MAGYAR NYELVI ÖSSZEFÜGGÉSEK

TÓTH SÁNDOR JÁNOS

NÉMET – SZLOVÁK – MAGYAR
NYELVI ÖSSZEFÜGGÉSEK

Gál Ferenc Hittudományi Főiskola
Rózsahegy Katolikus Egyetem
Masaryk Egyetem

•
• Visegrad Fund
•

Szeged – Kassa – Brno
2012

A kötet megjelenését támogatta
IVF 21110172
Academia discussion on history, culture and religion
of Visegrad nations: new directions

© Tóth Sándor János 2012
© Gerhardus Kiadó 2012

Gerhardus Kiadó
Felelős kiadó: Dr. Kozma Gábor rektor
Nyomda: Yes-Press 2001 Bt
ISBN 978 615 5256 08 0

BEKÖSZÖNTŐ

A dolgozat a német – szlovák – magyar nyelvi összefüggéseket vizsgálja. Régióink nyelveinek komplex rendszere részletes, forrásokhoz visszanyúló kutatást igényel. A feltárás egyik eszköze a nyelvészet. A jövevényszavak sorsa az interetnikus összefüggések lenyomatát adja.

A dolgozat a témában eddig megjelent szakirodalom feldolgozása után szociolingvisztikai módszerrel mutatja be a szlovák nyelv német eredetű nyelvi elemeinek adaptálódását, aktivitását, beágyazottságát. Különös hangsúlyt vet a germanizmusok gyakoriságára, szóképzésbeli aktivitására, stílárius értékére, frazeológiai hátterére és nyelvi rögzültségük fokára az átvevő nyelvben. E tényezők milyensége következtetni enged a jövevényszavak szerepére a mai szlovák nyelvben.

A feltárt nyelvi bizonyítékok a Kárpát-medence areális nyelvi csoportjának vázát adhatják. Eredményét táblázat foglalja össze, mely a szlovák nyelv lexikális germanizmusainak helyzetét mutatja a szlovák és a magyar szókincs centruma és perifériája szempontjából.

Az adatok feldolgozásának eredménye a vizsgált három nyelv kölcsönösségének, különösen a német-szlovák nyelvi összefüggések komplex bemutatása.

*Prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc
szakmai lektor*

TARTALOM

1. Elméleti és terminológiai alapok	9
1.1. A kétnyelvűség, mint a nyelvi kapcsolatok hátttere	9
1.2. A kölcsönzés folyamata.	11
1.3. A kölcsönzés eredménye	13
1.4. A kölcsönzések azonosítása	14
2. A német – szlovák nyelvi kapcsolatok kutatásának jelenlegi állása	17
2.1. Történeti szempont	17
2.2. Areális megközelítés	20
2.3. Dialektológiai szempont	28
2.4. Tematikus / szemantikai aspektus	32
2.5. Adaptáció és integráció.	34
2.5.1. Fonológiai adaptáció	35
2.5.2. Morfológiai adaptáció.	37
2.5.3. Az adaptáció és integráció további kutatási lehetőségei	40
2.6. Funkcionális-pragmatikai szempont	41
2.7. A szlovák nyelv germanizmusaira vonatkozó eddigi kutatások összefoglalása	44
3. A germanizmusok integrálódásának jegyei a szlovák nyelvben	47
3.1. Hipotézis és kutatási módszerek.	47
3.2. A germanizmusok a szlovák szóképzésben	48
3.2.1. A szóképzés összefüggése az integráltsággal.	49
3.2.2. A képzett szavak párhuzamos átvétele.	64
3.2.3. A képzett és összetett szavak eredeti motivációjának elvesztése.	66
3.3. A germanizmusok jelentésváltozásai a szlovákban	69
3.3.1. Jelentésszűkülés	69
3.3.2. Jelentésbővülés.	71
3.3.3. A jelentésváltozások összegzése	73
3.4. A germanizmusok pragmatikai szerepe a mai szlovák nyelvben.	74

3.4.1. Szociolingvisztikai kutatás.	74
3.4.2. A germanizmusok stílusértéke a szlovákban	80
3.4.3. A germanizmusok helyzete a szinonimasorokban.	83
3.4.4. A germanizmusok a frazeologizmusokban.	86
4. A német – szlovák nyelvi összefüggések areális háttere	89
4.1. A germanizmusok helyzete a magyar és a szlovák szókészletben.	89
4.1.1. A germanizmus közelebb áll a peremszókincshez a szlovákban, mint a magyarban.	91
4.1.2. A germanizmus közelebb áll az alapszókincshez a szlovákban, mint a magyarban.	94
4.1.3. Hasonló helyzetű germanizmus a szlovák és a magyar szókészletben.	96
4.1.4 A szlovák és a magyar nyelv germanizmusainak összefoglaló értékelése	107
4.2. Germanizmusok a magyarországi szlovák nyelvjárásokban	110
5. Összegzés.	115
Rövidítések és jelek.	119
Táblázatok jegyzéke	120
Bibliográfia.	121
A szerzőnek a témában megjelent publikációi	132
Függelék (A kutatás során felhasznált kérdőív mintája).	134

1. ELMÉLETI ÉS TERMINOLÓGIAI ALAPOK

1.1. A kétnyelvűség, mint a nyelvi kapcsolatok háttere

Dolgozatunk tárgya a német-szlovák lexikális nyelvi kontaktusok elemzése, a német-szlovák nyelvi kapcsolat komplex, a szóátvétel dinamikáján alapuló bemutatása. Célunk a német-szlovák nyelvi kontaktus folyamatának összefoglaló leírása, összefüggésben és összehasonlításban a magyar és részben a cseh nyelv szerepével. Nemcsak strukturális, hanem areális és pragmatikus nyelvészeti szempontból is vizsgáljuk a nyelvi kapcsolatok által kiváltott jelentéstani és integrációs folyamatokat. Elemezzük a germanizmusok működését, szerepüket a mai szlovák nyelvben, párhuzamot vonva, ill. összevetve a referenciaalapul szolgáló magyarral. Rávilágítunk a német elemek szerepére az új nyelvi környezetben.

A szlovák nyelvbe átvett német lexikális elemek szikrón vizsgálatokor Einar HAUGEN (2003: 51-72) azon állításából indulunk ki, mely szerint a szóátvétel folyamata nyelvi kontaktus következtében valósul meg, amikor a kétnyelvű beszélők az egyik nyelv mintáját reprodukálják a másik nyelvben. A szókölcsönzés tehát kontaktushelyzetben valósul meg, ahol a nyelvközösség legalább egy része kétnyelvű (LANSTYÁK 2002: 77).

„Állandó külső kapcsolatok során – és erőteljesebb nyelvközi kapcsolatok esetében – jelentősen megnő a különböző nyelvű közösségek érintkezésének szükségessége, ennek folytán növekszik a kétnyelvűek száma, s ezek egész csoportot alkotnak. Ez a csoportos kétnyelvűség ... jelentős nyomot hagy az érintkező nyelvekben.” „Állandó belső kapcsolat esetén megteremtődnek a tömeges kétnyelvűség feltételei. Egy egész nyelvi közösség vagy ennek egy része kénytelen megtanulni és az anyanyelve mellett állandóan használni egy másik nyelvet” elősegítve a kölcsönhatásokat (ROT 189-190).

A kétnyelvűség és a különböző nyelvek nyelvjárásainak kölcsönhatása a szociolingvisztika egyik alapvető kérdése. A szlovák nyelv nyelvjárásainak földrajzi helyzete kedvez a nyelvi kapcsolatok kialakulásának (DORULA 63). Az átvett nyelvi elemek nem az iskolai, hanem a természetes kétnyelvűség nyelvi helyzetének keretében kerültek a szlovák

nyelvbe. „A szavak átvétele egyik nyelvből a másikba feltételezi mindkét nyelv bizonyos szintű ismeretét” (PAUL 1886: 22). A kontaktusjelenségek létrejöttéhez szükséges tehát egy bilingvis nyelvi közösség, ezért kell a nyelvi kapcsolatok elemzését a kétnyelvűség alapjaira helyezni. Uriel WEINREICH (2003: 17-23) a kétnyelvűséget funkcionális szempontból úgy definiálja, hogy kétnyelvű az, aki rendszeresen használ két nyelvet, függetlenül a nyelvtudás szintjétől. Ezt a definíciót használhatjuk a németek, szlovákok és magyarok nyelvi viszonyára a Magyar Királyság nyelvi areáján belül. Ján HORECKÝ (2002: 50) is megerősíti fenti állításunkat: „A kétnyelvű kommunikáció más-más mértékű a különböző összetételű nyelvközösségekben. Erőteljesebben és kiegyenlítettebben jelentkezik ez a többnyelvű társadalomban, tehát ott, ahol a nyilvános érintkezés során egyenrangúan használnak több nyelvet.”

„Sehol sem találunk jobb táptalajt a nyelvek keveredéséhez, mint a mi Monarchiánkban, ahol összeérnek a német és a szláv nyelvi folyamok” (SCHUCHARDT 1884: 39). A többnyelvű (német, szlovák, magyar, latin) nyelvi környezetben gyakran valósult meg a kódváltás jelensége. A jelenség eredménye a nyelvi elemek átvétele, nem pedig a nyelvek keveredése lett, mint ahogy azt Schuchardt állítja, hiszen a nyelvek keveredésekor új nyelv jönne létre.

A kétnyelvűség a német-szlovák-magyar nyelvi összefüggések tanulmányozása szempontjából fontos kiindulópont, mivel azt az élő társadalmi hátteret jelentette, amelyben a vizsgált jelenségek megvalósultak. Minél nagyobb a különbség a kapcsolatba került nyelvek rendszere között, annál nagyobb a potenciális interferenciajelenségek száma és azok annál hangsúlyozottabban jelennek meg (WEINREICH 2003: 17-23). Felső-Magyarország többnyelvű környezete bőségesen nyújtott lehetőséget a kódváltásra, interferenciajelenségek létrejöttére és az átvett nyelvi elemek állandósulására. Éppen ez a jelenség érdekes számunkra: Mely feltételek és tényezők befolyásolták a germanizmusok rögzülését a szlovák nyelvben? Milyen hatások alatt jelentek meg és tűntek el ezek a nyelvi jelenségek? Milyen mértékű adaptálódásuk az új (szlovák) nyelvi környezethez, mennyire szilárd részét alkotják a mai szlovák standard nyelvnek azok a német eredetű elemek, melyek a kétnyelvű környezetben kerültek bele?

A német-szlovák nyelvi kapcsolat magyar szemszögből történő elemzésével célunk a szlovák és a magyar nyelv fejlődése közös areális jellegének bemutatása a német kölcsönszavak mint külső hatás példáján.

1.2. A kölcsönzés folyamata

A kölcsönzés mellett a magyar szakirodalomban az *átvétel* használatos még. A kétnyelvűséggel foglalkozó irodalom különbséget tesz a kettő között: az *átvételnek* (sk. importácia, n. Übernahme) a kölcsönzés egyik módját nevezi, melynek során állandó nyelvi hangtestek vagy hangtestelemek is kerülnek a nyelvbe, nem csak jelentések, pl.: a magyar *standard* szó mellett az angol ejtés hatására megjelent a *sztenderd*, a *projektum* mellett a *projekt* és a *prodzsekt*. A kölcsönzés másik módja a *helyettesítés* (substitúcia, Substitution), melynek során az átadó nyelvi elemek helyett a nekik megfelelő átvevő nyelvi elemek válnak használatossá, pl.: n. *Lastwagen* > sk. *nákladné auto* > *nákladiak*; n. *Kafféhaus* > sk. *kaviareň, Stahlwerk* > sk. *oceliareň*; n. *Kamaradschaft* > sk. *kamarátšaft* > *kamarátstvo*. Az *átvétel* és a *helyettesítés* nem csupán a lexémák és morfé-mák szintjén érvényesül, mint a kölcsönzés, hanem a fonémák szintjén is. Az *átvétel* és a *helyettesítés* tehát modell, mely az imitáció módjára vonatkozik. „Ha a kölcsönszó annyira hasonlít a modellre, hogy az anyanyelvi beszélő sajátjának tekinti, azt mondhatjuk, hogy átvették, importálták a képletet a nyelvbe. Ha a képletet nem adekvát módon reprodukálták, azt mondhatjuk hasonló elemmel helyettesítették az anyanyelvből, tehát szubsztitúcióról van szó” (HAUGEN 54).

A kölcsönzés folyamatában már nem a kétnyelvűség esetén használt első és második nyelv, hanem az *átadó nyelv* (odovzdávajúci / východiskový jazyk, Gebersprache / Ausgangsprache) és *átvevő nyelv* (preberajúci / cielový jazyk, Nehmersprache / Zielsprache) fogalmakat használjuk. A szlovákban használatos még a *bázový / hostiteľský jazyk* (bázisnyelv) műszó is.

Az érintkezés módját tekintve kétfajta nyelvi kontaktust lehet megkülönböztetni: *közvetett és közvetlen érintkezést*. Közvetlen nyelvi érintkezéskor (bezprostredné preberanie, direkte Entlehnung) a két népcsoport azonos földrajzi régióban él, így nyelvi és kulturális kölcsönhatásuk ter-

mészertes és rendszerint kétirányú, kölcsönös. A közvetett kölcsönzéskor (sprostredkované preberanie, indirekte Entlehnung) az átadó és az átvevő nyelvet beszélők nem élnek ugyanazon a területen és a forrásnyelvi hatás ilyenkor valamelyik más nyelv közvetítésével kerül az átvevő nyelv rendszerébe. Az átadó és átvevő nyelv viszonyát tekintve különbséget kell tenni a környezeti nyelvből származó és az idegen nyelvből származó kölcsönzés között (BENŐ 16). MRAZOVIC (154) a *direkte / indirekte Entlehnung* műszót a kölcsönzés külső körülményeire vonatkoztatja. Direktnek nevezi a nemzetek közvetlen szomszédsága következtében létrejövő nyelvi kapcsolatok eredményeként megvalósuló kölcsönzést. Az *indirekte Entlehnung* fogalmát pedig a médián, könyveken stb. keresztül megvalósuló nyelvi kapcsolat következményeként tünteti fel, például az egzotikus szavak közvetetten, nem élő nyelvi kapcsolat útján kerülnek be az átvevő nyelvbe, pl.:

sk. *admirál* < fnhd. *Admiral* < fr. *amiral* < arab. *amīr*;
 sk. *marcipán* < fnhd. *marzipan* < ol. *marzapane*;
 sk. *kiosk* < n. *Kiosk* < tr. *kōşk*

BENŐ Attila (23-24) a magyar terminológiában direkt és indirekt átvételt is megkülönböztet, mely nem tévesztendő össze a német *direkte / indirekte Entlehnung* terminussal. Direkt átvételről beszélünk, ha egy más nyelvből származó elem közvetlen alkalmazásáról van szó (jelentés-kölcsönzés, szókölcönzés, lexikai átvétel). A kölcsönzésnek van olyan módja is, amelynek következtében nem jelenik meg egy újabb lexikai vagy morfológiai értékű hangsor az átvevő nyelvben, csupán valamilyen idegen mintára történő jelentésmódosulást tapasztalunk. Az ilyen kontaktológiai jelenségeket indirekt átvételnek nevezzük. A közvetett és közvetlen kölcsönzés közötti különbségtétel a magyar szakirodalomban rendszerint *idegen eredetű szó* (jövevényszó vagy idegen szó) és *tükörszó* (kalk) kettősségként jelent meg de van példa a *közvetett – közvetlen átvétel* használatára is (KONTRA 1981: 14).

1.3. A kölcsönzés eredménye

A magyar terminológiával egybevágóan HAUGEN (56.) felosztása három fő csoportot különböztet meg:

1. *Kölcsönszavak / prevzatia / Lehnwörter*: morfémaimportálás valószínűleg helyettesítés nélkül. Tágabb értelemben vonatkozik az összes többi esetre is. Példák a német eredetű, a magyarba és szlovákba párhuzamosan bekerült kölcsönszavakra: n. *Krüppel* > sk. *kriplík*, m. *kripli*; ahd. *scrīni* > sk. *skriňa*, m. *szekrény*; ahd. *soumāri* > sk. *somár*, m. *szamár*; ahd. *tasca* > sk. *taška*, m. *táska*; ahd. *zil* > sk. *ciel*, m. *cél*.
2. *Hibridek / hybrydy, zmiešané prevzatia / Hybride, Mischbildungen*: morfémahelyettesítés és morfémaimportálás eredményeként jönnek létre. Részlegesen kölcsönzött, részlegesen átvevő nyelvi elemekből állnak. A régebbi német terminológiában használatos még a *Lehnübertragung* és a *Lehnprägung*, melyek azonban iskolás ízűek. Pl. n. *Meisterstück* > sk. *majsterštuk*, de: m. *mestermű*
3. *Kalkok / kalky / Lehnübersetzungen, Calquen*: csak morfémahelyettesítés által jönnek létre, az importálás nem játszik szerepet. A kalkok egyik alcsoportja a *tükörfordítás* (slovotvorný kalk, wortbildender Calque). Pl.: lat. *Paeninsula* > n. *Halbinsel* > sk. *Polostrov*, m. *félsziget*; n. *Unterernährung* > sk. *Podvýživa*, m. *alultápláltság*; n. *Hochspannung* > sk. *vysoké napätie*, m. *magas feszültség*. Másik csoportjuk a *jelentésátvétel* (sémantický kalk, semantischer Calque). Pl.: lat. *casus* sk. *pád*. A régebbi német terminológia a *Lehnübersetzung* és a *Lehnbedeutung* terminusokat használja a kalkok két fajtájára. (vö. NYOMÁRKAY 436–437)

A szlovák *prevzatia* műszót mind az átvétel folyamatának jelölésére, mind az eredményre vonatkozóan használják. Jelentései tehát: 1. *preberanie, vypožičiavanie*: „A” nyelv elemeinek integrálódása „B” nyelv rendszerébe. 2. *výpožička*: a kölcsönzés folyamatának eredménye, megfelel a magyar *kölcsönszónak*.

1.4. A kölcsönzavak azonosítása

A vizsgált idegen eredetű szóanyag elkülönítése a kutatások fontos tényezője. Az internacionalizmusokat különös gonddal kell kezelni, mivel a legtöbb európai nyelvben megtalálható nemzetközi szavak esetében kérdéses, kölcsönzésnek tekinthetők-e a kétoldalú nyelvi kapcsolatok szempontjából (HAUGEN 1950:69). A beszélőközösség szubjektív érzéke alapján változhat annak megítélése, mit tartanak idegen szónak. További bonyodalmakat okoznak a „hamis barátok”, faux amis, melyek jelentésbeli és hangtani hasonlósága megtévesztő lehet. „Külön kategóriát képviselnek azok a meghonosodott összetett szók vagy szószerkezetek, amelyek hangalaki idegenszerűsége nyilvánvaló, mégsem tekinthetjük őket egyértelműen jövevényszónak vagy idegen szónak, mert forrásnyelvi etimológiájuk nem létezik abban a formában, azaz nem használatos az átadó nyelvben. Ilyen áljövevényszó a magyarban az *autóstop*, amely első pillantásra angol eredetű szónak tűnik, de az angolban nem ismert ez a szószerkezet. Az *autóstop* angol neve *hitch-hike*. Hasonlóképpen áljövevényszó a németben használt *handy* a mobiltelefon jelölésére, hiszen az angolban nem használatos a *handy* ebben az értelemben” (BENŐ 32).

A magyarba szláv közvetítéssel átvett német eredetű kölcsönzavakról bővebben ld. MOLLAY (49-52).

A kölcsönzavak azonosításakor DOLNÍK (2005: 9) a következő objektív tényezőkkel számol:

1. a kölcsönzó fonetikai-fonológiai adaptáltsága és annak eltérése az átvevő nyelvtől,
2. az átvevő nyelv morfológiai kompatibilitása és az átadó nyelvtől való eltérés mértéke,
3. a jelölt reáliák idegenségi foka az átvevő nyelv beszélői számára
4. a kölcsönzó szövegfrekvenciája az átvevő nyelv kommunikációs helyzeteiben,
5. nyelven belüli paradigmatiszós kontraszt a kölcsönzó és hazai megfelelője között,
6. az idegenség foka a standard nyelv szempontjából, a norma ellenállása a kölcsönzésekkel szemben.

E tényezők eloszlása és jelenléte alkotja a kölcsönzések által kiváltott metanyelvi reakciók alapját (DOLNÍK 2005: 9).

Kutatásunk során germanizmusnak tartjuk a szlovák nyelv különböző történelmi korokban átvett német eredetű jövevényszavait a Szlovák nyelv történeti szótárától (HSSJ) eltérően akkor is, ha azok eredetileg a latinból, olaszból, franciából stb. származnak, a szlovákba ezután német közvetítéssel kerültek. Ennek oka az, hogy a nyelvi kölcsönzések azonosításakor a közvetlen nyelvi kontaktusból indulunk ki, azokat a szavakat is germanizmusnak tekintjük, melyek egy harmadik nyelvből származnak, de a szlovák közvetlenül a németből vette át. Az kölcsönzés ilyen útja akkor követhető világosan, ha a formai, ill. jelentésbeli változások a német közvetítést bizonyítják (ROCCHI 21). A német közvetítésű internacionalizmusok természetesen nem csak a szlovákban vannak jelen, hanem az összes közép-európai nyelvben (szorosabb értelemben az osztrák nyelvhasználatban, a szlovákban, csehben, magyarban, tágabb értelemben ide tartoznak a délszláv nyelvek is, attól függően, hogyan állapítjuk meg a nyelvi area határait (BALÁZS 25). Szlovák nyelv, magyar nyelv alatt mindig a mai standard beszélt nyelvet értjük, ha nyelvjárásról beszélünk, akkor azt külön jelezzük.

2. A NÉMET – SZLOVÁK NYELVI KAPCSOLATOK KUTATÁSÁNAK JELENLEGI ÁLLÁSA

A nyelvi kapcsolatok fogalmi háttere után a német–szlovák nyelvi kapcsolatok eddigi kutatási eredményeit térképeztük fel, szlovák, német, osztrák és magyar szerzők munkáiból indulva ki, akik különböző szempontokból közelítették meg a germanizmusok témáját a szlovák nyelvben. Tudományos hozadékkukat vizsgálati szempontok szerint mutatjuk be. Nem reprodukcióra törekszünk, hanem az elkülönülő művek egységbe foglalására. A német – szlovák kontaktusjelenségek kutatási eredményeit értékeljük, összegezzük és feltárjuk a további kutatási lehetőségeket. E fejezetben célunk az eddigi kutatási eredmények rendszerező bemutatása.

2.1. Történeti szempont

Történeti okokból a szlovák nyelv mint nyelvvariánsok rendszere intenzív kapcsolatban fejlődött a cseh, a magyar, a latin és a német nyelvvel. A szlovák nyelv történetével foglalkozó monográfiák (STANISLAV 1967, PAULINY 1983, KRAJČOVIČ 1971) érintik ugyan a szlovák és más nyelvek kapcsolatát, a germanizmusok hatását a szlovák nyelv fejlődésére, de ezen műveknek nem célja a nyelvi kapcsolatok mélyebb elemzése, mivel a szlovák nyelv történetére koncentrálnak. A német–szlovák nyelvi kapcsolatok időrendjét és a kölcsönzött nyelvi elemek rövid tematikus bemutatását tartalmazzák. A szlovák nyelv kapcsolatait más nyelvekkel külön-külön elemzik, nem említik a közép-európai nyelvek areális összefüggésrendszerét. A német–szlovák–magyar nyelvi összefüggések speciális vonása, hogy a vizsgált folyamatok egy államon belül valósultak meg, a szlovák nyelv fejlődése 1918 után vett új irányt. Ezek a nyelven kívüli tényezők tükröződnek a szlovák nyelv szókészletében.

Elsőként a germán és nyugati szláv törzsek nyelvi kapcsolatait kell megemlíteni a Nagymorva Birodalom, valamint a frank és bajor misszió ide-

jéből (pl. *kristen*>*krstif*¹, *munih*>*mních*², *hleib*>*chlieb*³, *mouzan*>*musiet*⁴, *denke*>*ďakovat*⁵) Az ebből a korból származó germanizmusok nagy része latin eredetű és német közvetítéssel került a szlovákba, a mai szlavisztika már hazai eredetűként kezeli őket, a mai szlovák szókészlet központjában vannak. (PAULINY 1983, KRÁLIK 1994. a. 52., ŽIGO 1998. 51.),

A germanizmusok következő rétege a 12. századi német kolonizáció idején került a szlovák nyelvbe. Ám nem a kolonizáció volt a nyelvi kontaktus egyetlen színtere. A felső-magyarországi városok német gazdasági kapcsolatai és német egyetemeken tanuló szlovák származású evangélikus diákok szintén hozzájárultak a nyelvi kapcsolatokhoz. A cseh nyelv évszázadokon keresztül közvetítő szerepet töltött be a német és a szlovák között (DOLNÍK 2005: 4.), de kisebb mértékben, mint ahogy azt régebben feltételezték. NEWERKLA (2002b: 124.) bebizonyította, hogy a szlovák nyelvben fellelhető germanizmusok nagy részét mégsem a cseh közvetítette, hanem közvetlen kölcsönzésről beszélhetünk.

Ján DORULA (1977: 75-77) monográfiát szentelt a szlovák nyelv kapcsolatainak más nyelvekkel. A némettel foglalkozó fejezetben kiemeli a nyelvi kapcsolatok kölcsönösségét. Megemlíti azt is, hogy a legtöbb kölcsönző éppen a németből került a szlovákba. Időben a 13. századra datálja a német kolonizációt, térben pedig Szlovákiát említi, pedig abban az időben Szlovákia nem különült el. A németek a Magyar Királyság több régiójában is megtelepedtek, köztük pl. a szlovákok lakta Szepességben és a bányavidékeken, valamint kereskedelmi, kézműves központokban. A kontaktust úgy írja le, mint a szlovákok és a privilegizált németek konkurenciáját. A kölcsönös átvételekről szólva „szlovák németeket” említi, szerencsésebb lett volna a szepességi, Nyitra megyei stb. német kifejezés. Az ő nyelvükbe sok szlovák elem került a hosszú együttélés, élő társadalmi kapcsolat, kölcsönösség hatására, de Dorulánál nem találkozzunk a kétnyelvűség és az interferencia fogalmával. A nyelvi kapcsolatok elsősorban a szókészlet (kölcsönzések, kalkok) és a frazeologizmusok szintjén

1	keresztelni
2	szerzetes
3	kenyér
4	kell
5	köszönni

valóultak meg (DORULA 1977: 103). A német bányászati és kézműves terminológia ellenpólusaként tipikus szlovák reáliák megnevezését vették át a németek a szlovákból (*salaš*, *hola*, *kopanica* stb.), ezek száma azonban szerényebb, mint a korabeli szlovák nyelv német elemei, így a kölcsönös nyelvi kontaktus egyenlőtlenségéről beszélhetünk.

A német szavak legnagyobb hulláma 1526 és 1620 között érte el a szlovák, valamint a cseh és a magyar nyelvet. Később a német lingua francává vált, domináns volt a katonaságnál és az államigazgatásban. A kereskedők és munkások vándorlása nyomán a hétköznapi szlovák, magyar és cseh nyelvbe is bekerültek német nyelvi elemek (NEWERKLA 2002a: 7). Annak ellenére, hogy a 19. század purista mozgalmái megpróbálták tenni e jelenség ellen, a német nyelvi kapcsolat maradvány nyomot hagyott a szlovák nyelvben. A monarchia felbomlása szintén befolyásolta a nyelvi helyzetet, a 20. század történelmi eseményei szerepet játszottak a német elemek visszaszorulásában. Vizsgálunk kell, mely elemek tudtak jobban ellenállni ez utóbbi hatásnak.

A német-szlovák nyelvi kapcsolatok történeti leírása és periodizációja megvalósult. A szakirodalom olvasásakor érezhető a gondolatok mechanikus ismétlése. Elsősorban a bányász- és céhterminológiát leltározzák (KOZMOVÁ 2003: 133), melynek jelentős része historizmus – a jelölt eltűnésével eltűnt a jelölő is. Utalásokat találunk a nyelvjárási sokféleségre is, a bányavárosok levéltári anyagának elemzése a hangtani változások és nyelvi interferenciajelenségek forrásai (ld. PIIRAINEN 1986, 1992). A szókészlet e részének további fejlődéséről keveset tudunk meg, az újabb források már figyelembe veszik az areális szempontokat és igyekeznek közép-európai összefüggésben láttatni a német-szlovák nyelvi kapcsolatokat (ld. NEWERKLA 2004). A történeti és az areális szempont érdekes összefüggése az újrakölcsönzés:

gbel < ahd. *kubil – *kýbel* < nhd. *Kübel* vö. m. *kibli*
spíže, *spieže* < mhd. *spise* – *špajza* < ö. *Speis* vö. m. *spájz*
 ahd. *trumba* > ószláv *troba* > sk. *trúba* – fnhd. *trompet* > *trompeta* vö.
 m. *trombita*
 mhd. bair. *raitar* > *rajtár* – nhd. *Reiter* > *rajter* vö. m. 'lovag'

A történeti lexikológia szintén figyelmet szentel a kölcsönszavaknak. BLANÁR (1961: 152-156) a szemantikai mezők és a szemantikai struktúrák fejlődésének katalizátoraként említi a nyelvi kapcsolatokat (*lön – Lohn, šenk – Schenke, vyznačit’ – anzeichnen, vyznamenat’ – auszeichnen*). A továbbiakban a szókölcsonzés különböző fejlődését elemzi a szlovákban és a csehben. Foglalkozik a szavak szemantikai adaptációjával, a meghonosodás folyamatával és a kalkokkal mint a terminológia alapjával. Egy adott nyelvemlék alapján részproblémát dolgoz fel, ugyanakkor elméleti alapként szolgál további kutatásokhoz.

A német-szlovák nyelvi kapcsolatokat elemző általános összefoglaló munkák etimológiai, nyelvtörténeti indíttatásúak. E művek legfontosabb hozadéka a nyelvi kapcsolatok történeti hátterének leírásán kívül a szlovákba átvett germanizmusok szószedete (RUDOLF, KOZMOVÁ, NEW). A történeti munkák elsősorban a nyelven kívüli tényezőkből indulnak ki, míg a nyelvi rendszeren belüli változások elemzése hiányzik.

2.2. Areális megközelítés

Az areális nyelvészet a nem rokon szomszéd nyelvek kapcsolatával foglalkozik. Az ilyen szempontból legalaposabban kutatott terület a Balkán, de születtek munkák a Monarchia nyelvi összefüggéseiről is. Hugo Schuchardt írt először (1884-ben) ennek a régióknak a konvergens nyelvi jelenségeiről *Slavo-Deutsches und Slavo-Italienisches* c. művében. Azzal a gondolatával adott ösztönzést a további kutatásokhoz, hogy valamennyire minden nyelv „keverék”. Az areális nyelvészet atyja Nyikolaj Trubeckoj. Konceptióját így foglalhatjuk össze: míg a genetikailag rokon nyelvek közös töről fakadnak és divergensen fejlődtek, addig a nem rokon nyelvek hosszantartó szomszédsága *Sprachbund*, nyelvsvövetség kialakulását eredményezi (TRUBEKOJ 228-237). A közép-európai (Duna-táji, kárpáti) nyelvi areába különböző nyelvészek más-más nyelveket soroltak be, mivel más elvek alapján határozták meg az areákat és az átmeneti területeket (ld. DÉCSI 1973: 87-105, HAARMANN 1976: 97-105, BALÁZS 25, ROT 1983: 184, DOLNÍK 2009: 83-85).

Az areális jelenségek különféle nyelvi síkokon valósulnak meg. DÉCSI (1983: 27) szerint „a Duna-táji nyelvek főbb közös vonásai a követke-

zők: 1. az első szótagra eső szóhangsúly (magyar, szlovák, cseh, német); 2. a magánhangzók kvantitásbeli szembenállása (magyar, szlovák, cseh, német, szerb-horvát) 3. palatálisok és affrikáták megléte (magyar, szlovák, cseh, részben szerb-horvát); 4. névelő (magyar, német); 5. összetételek (magyar, német); 6. három igeidős rendszer (magyar, szlovák, cseh). SKÁLA (1991: 74-75) és DÉCSI (1983: 21) rámutat a német nyelv szerepére a közép-európai nyelvi area fejlődésében. Skála összefüggést talál az ófelnémet (ahd.) *ô – uo* és az ócseh *ó/o – uo* diftongizáció között, összehasonlítja a középfelnémet (mhd.) *ie – í, uo – ú* hangváltozást az ócseh *ie – í, uo – ú* változással. A közép-európai nyelvi konvergencia további jele a jövő idő kifejezésének módja: n. *werde*, m. *fogok*, cs. *budu*, sk. *budem*.

Feltűnő a germanizmusok nagy száma a standard csehben, szlovákban és magyarban, míg a standard németben alig van magyar vagy szlovák eredetű szó. Az ilyen irányú kölcsönzés inkább a német nyelvjárásokat érintette (NEWERKLA 2002a: 3).

A közvetített kölcsönzésben érintett szavak pulzáló áramlását MUHR (1997) és THOMAS (1997: 333-359) írja le: a nyelvi area középpontja Bécs, ahol a városi nyelv, a német nyelv osztrák variánsának részeként szláv, újlatin és magyar eredetű nyelvi elemeket integrált, majd ezen szavak jelentős részét átvették a németből a Monarchia többi nyelvei. Ebben áll az osztrák nyelvjárás közvetítő szerepe. Ezek párhuzamos jelenségek, kiindulásuk sok esetben bizonytalan, nincs köztük ok-okozati összefüggés (JODAS 1999: 111). Elsősorban francia és olasz eredetű kulturális internacionalizmusokról van szó, melyek onomaziológiai, szemantikai vagy stilisztikai szempontból különböznek az irodalmi német nyelvtől. A z 1. sz. táblázat ausztriacizmusai közelebb állnak a cseh, szlovák és magyar nyelvhez, mint a németországi némethez:

A Monarchia nyelveinek konvergenciája

1. sz. táblázat

osztrák	német	cseh	szlovák	magyar
Adjunkt < ol.	Amtsgehilfe	adjunkt	adjunkt	adjunktus
Ambitioniert < lat	ehrgeizig	ambiciózní	ambiciózny	ambiciózus < lat.
Automatenbüffet < fr.	Schnellimbiss	automat, bufet	automat, bufet	automata, büfé
Bartwisch	Handbesen	portviš†	portviš	partvis
Biskotte < ol.	Löffelbiskuit	piškot	piškóta	piskóta
Buchtel < cs./ sk.	Hefegebäck	buchta	buchta	bukta
buserieren† < ol.	nötigen, drängen	buzerovat ^{expr.}	buzerovat ^{expr.}	buzerálni ^{expr.}
Busserl, Bussi	Küsschen	pusa, pusinka	pusa	puszi
Butte < lat.	Bütte	putna	putňa	puttony
Chauffeur < fr.	Kraftfahrer	šofér	šofér	sofőr
Deka ^{ugs.}	10 Gramm	deko / deka	deka	deka
Diäten < lat.	Aufwandsentschädigung	diety	diéty	napidíj
Evidenz < lat.	hiv. Register	evidence	evidencia	evidencia
Fasching	Fastnacht	fašank(y) ^{dial.}	fašiangy	farsang
Fauteuil < fr.	Polstersessel	fotel ^{közny.}	fotel ^{közny.}	fotel
fesch	elegant, schick	feš ^{közny. expr.}	feš ^{közny.}	fess
Garçonnière < fr.	1-Zimmerwohnung	garsoniéra	garzónka	garzon
Gardedame† < fr.	Anstandsdame	gardedáma†	gardedáma†	gardedám†
Gat(j)e(hose) < m.	(lange) Unterhose	gatě / katě	gate	gatya
Hetz	Spaß	hec ^{expr.}	hec	hecc
insultieren	beleidigen	inzultovat	inzultovat'	inzultálni
Karfiol < ol.	Blumenkohl	karfiol	karfiol	karfiol
Klobasse < cs. / sk.	Dauerwurst	klobása	klobása	kolbász
Kredenz < ol.	Anrichte	kredenc	kredenc	kredenc
Kukuruz < török	Mais	kukuřice	kukurica	kukorica

osztrák	német	cseh	szlovák	magyar
Kupee < fr.	Abteil	kupé	kupé	kupé
Lavoir < fr.	Waschbecken	lavor	lavór ^{dial.}	lavór
Lizitieren < lat.	versteigern	licitovat	licitovat'	licitálni
Malter < ol.	Mörtel	malta	malta	malter
Matura < lat.	Abitur	maturita	maturita	matúra †
Montur < fr. / ol.	Uniform	mundúr†	mundúr ^{..expr.}	mundér
Palatschinke < m. / ro.	Pfannkuchen	paláčinka	palacinka	palacsinta
Paprizieren < m.	mit Paprika würzen	paprikovat	paprikovat'	paprikázni
Perron < fr.	Bahnsteig	perón	perón	peron
Pflanz ^{dial.}	Hohn, Schwindel	flanc ^{..expr.}	flanc ^{..expr.}	flanc
Plafond < fr.	Zimmerdecke	plafond†	plafón ^{közny.}	plafon
Pogatsche < m. / ro.	Eierkuchen	pagáč ^{dial.}	pagáč	pogácsa
Ribisel < lat.	Johannisbeere	rybíz	ribezle	ribiszke
Schlamastik < jidd.	Schlamassel	šlamastika ^{expr.}	šlamastika ^{expr.}	slamasztika
Schnittling	Schnittlauch	šnytlík	šnitling	snidling
Sekkieren < ol.	belästigen	sekýrovat	sekírovat'	szekírozni
Semmel	Brötchen	žemle	žemľa	zsemle
servus! < lat.	Ihr Diener! (Gruß)	servus!	servus!	szervusz!
Sparherd	(Zusatz-)Herd	šporák	šparhert	sparhelt
Spritzer	Wein mit Sodawasser	špric†	špricer	spriccer
Strudel	eine Mehlspeise	štrúdl / štrúdl	štrúdlá	strudli †
supplieren < lat.	Vertreten (einen Lehrer)	suplovat	suplovat'	helyettesít
Trafik < ol.	Tabakladen	trafika	trafika	trafik
Werkel	Leierkasten	vergl†	verkeľ	verkli
Zeller	Sellerie	celer	zeler	zeller
Zipp(verschluss)	Reißverschluss	zip	zips	cipzár

(JODAS 1999: 111., NEWERKLA 2002a: 231–235)

A táblázatban szereplő szavak helyzete az egyes nyelvek szókészletében eltérő, ahogy azt a megjegyzések mutatják. Az osztrák nyelvhasználat közelítő tendenciát mutat a németországihoz, ezért néhány latin eredetű kifejezés már nem frekvenciát. A táblázat szemlélteti a latin eredetű szókészlet átörökítését és közvetítését a Monarchián belül (ld. SCHUCHARDT). A szlovák nyelv atlaszának elkészítésekor természetesen ezeket a német közvetítésű szavakat is a germanizmusok közé sorolták (HABOVŠTIAK 1988: 141).

„A dunai nyelvek kiegyenlítődésében igen fontos, de mindmáig jóformán kiderítetlen szerepet játszanak a tükörszavak és tükörfordítások is” (BALÁZS 87). Tükörfordítások magyar-szláv és szláv-magyar viszonylatban régtől fogva szintén nagy számban keletkeznek, ezek rendszeres vizsgálatát Asbóth Oszkár és Melich János alapozta meg (BALÁZS 88). „A kiegyenlítődés azonban e térség nyelvei között lexikális szinten sem jelenthette a teljes egyezést a jelölésmódok megválasztásában... a Duna-táji nyelvek tükörszavaik és tükörfordításaik megalkotásában csak alapvető strukturális és tipológiai sajátosságaik figyelembevételével járhattak el.” Amit a német és a magyar összetétellel fejez ki, a szláv nyelvek képzett szó, jelzős vagy viszonyzó szerkezettel fejezik ki. Pl: n. *Standpunkt* > m. *álláspont* – č, sk. *stanovisko*; n. *Flugblatt* > m. *körlevél* – cs. *okružník*, sk. *obežník* n. *Hintergrund* > m. *háttér* – sk. *pozadie*, cs. *pozadí*. Más esetekben a magyar és a német összetételeknek szláv jelzős szerkezetek felelnek meg n. *Kammermusik* > m. *kamarazene* – sk. *komorná hudba*, cs. *komorní hudba*; n. *Sonnenbad* > m. *napfürdő* – sk. *slnčný kúpeľ*; n. *Dampfmaschine* > m. *gőzgép* – sk. *parný stroj* (BALÁZS 91). „Kimutatható, hogy a szomszédos szláv nyelvek a Duna-táji jelölési mintául szolgáló német összetételeket gyakran magyar hatásra fordították... a német összetételi mintákat egyes esetekben a környező szláv nyelvek is magyarral egyezően adják vissza, vö. n. *Halbinsel* > m. *félsziget* – sk. *polostrov*, cs. *poloostrov*, sln. *poluostrvo*, hr. *poluostrovo*; n. *Wasserleitung* > m. *vízvezeték* – č, sk. *vodovod*, sln. *vodotok*, hr. *vodotok*” (BALÁZS 92).

A német-szlovák nyelvi kontaktus többirányú nyelvi kapcsolat rendszerén belül valósult meg. A szakirodalom általában a német nyelv szláv jövevényszavaival foglakozik (MÜLLER 1995, BELLMANN 1971,

EICHLER 1993: 99-111, 2004, 55-72, STENDER – PETERSEN 1974, STELLMACHER 2004), a szlovákkal összefüggésben csak keveset tudunk meg. A szlovák-német nyelvi kapcsolatokkal HUTTERER (1995) és KUKLIŠOVÁ (2005) foglalkozott, elemezték a felső-magyarországi német nyelvjárások szlovakizmusait és az osztrák nyelvjárások bohemizmusait. A sláv-német nyelvi kapcsolatok elemzése szélesebb téma, mint a szlovák-német nyelvi kapcsolatoké, amely utóbbi egy nyelvi areán belül valósult meg. Vizsgálódásunk tárgya ez a szűkebb kontaktus.

KUKLIŠOVÁ (2005: 56) szerint az osztrák nyelvjárások cseh eredetű szavai stilisztikailag semlegesek: *Brimsen* < *bryndza*, *Buchtel*, *Wuchtel* < *buchta*, *dalli* < *ďalší*, *Düse*, *Gatsch*, *Hacek* < *háčik*, *Klobassi* < *klobása*, *Kolatschen* < *koláče*, *Kren* < *chren*, *auf Lepschi gehen* < *lepší*, *Palatschinken* < *palacinky*, és így tovább: *Pallawatsch*, *Pawlatschen*, *Pistole*, *Roboter*, *Śliwowitz*, *Teschek*, *Tornister*, *Trabant*, *Trávniček*, *Ziesig*.

Expresszívek: *Blutzer*, *Haluke*, *Groschen*, *Feschak*, *Powidl*.

Az vizsgált korpusz alapján legelterjedtebbek: *Pistole* (132), *Roboter* (31), *Brimsen* (20), *Groschen* (20), *Kren* (20), *Palatschinke* (15), *Pallawatsch* (13), *Düse* (9), *Gatsch* (8), *Pawlatschen* (7), *Feschak* (5).

STEINHAUSER (1978: 23–52) és GLOVŇA (2000: 179–183) a bécsi városi nyelvvariáns elemzi a szláv elemek szempontjából, melyek többsége a csehből és a szlovénből származik, mivel ezekkel a nyelvekkel volt a legintenzívebb a kapcsolat. Kevesebb a szlovák eredetű szó. Figyelemre méltó, hogy ezek összefüggnek a magyarral: *Säbel* < sk. *sabľa* – vö. m. *szablya*, *Pufsta* < m. *puszta* – vö. sk. *pustý*, *pusta*.

SCHUCHARDT (40-47) így csoportosítja a Monarchia nyelveit:

1. a német nyelv közvetlen hatása a cseh nyelvre,
2. a szláv nyelvek hatása a szláv anyanyelvű kétnyelvű beszélők német nyelvhasználatára (interferencia),
3. szláv elemek a szláv környezetben élő németek nyelvében
4. német hivatali nyelv Bukovinában és Galíciában, mely sláv ausztriacizmusokat tartalmaz,
5. a szláv nyelvek hatása a nyelvhatárhoz közeli német nyelvjárásokra.

“Felső-Magyarország német nyelvjárásait a felismerhetetlenségig megváltoztatták a magyar és szlovák hatások” (SCHUCHARDT 60). Ezen kívül megemlíti az Isztriai félszigeten és a ladin nyelvben tapasztalható areális nyelvi konvergenciát: *umgebracht* > hr. *okolj prinesel*, *aufgewachsen* > hr. *gor rasel*, *niederlegen* > sn. *dol položiti*, *ausstehen* > sn. *stav ora*, *nachdenken* > ladin. *s'impisser zieva*.

A Die Presse 1884-ben párbeszédet jelentetett meg *Die Deutschen in Ungarn* (Németek Magyarhonban) címmel, ahol a kódváltás a német és a szlovák nyelv között valósul meg, magyar elemeket nem találunk:

– *Dobré ráno, pani tetka, Frau Mann, jak sa majú, wie befindens Ihre? A čo tu kúpili, mahn i epper ger viel. No, habens es jar auch wow'n. Pán Boh ví komu dá.*

– *Pekne vítam, schön wilkomme, nit ger viel, bu tak pomalí cicho, dva kurenki und ane Bauchfleck na kapustu...*

„A nem rokon nyelvek nyelvjárásainak kölcsönhatása ... általában nem egyirányú, mert ahogy változnak történelmi-társadalmi viszonyok, úgy változik a nyelvjárások egymásra gyakorolt hatásának iránya is” (ONDRUŠ 273). A kétnyelvűség hatására a felső-magyarországi német nyelvjárásokra jellemző volt a nagy számú szláv lexikális elem:

die Babe < *babička*, m. ‚nagymama’
der Džade < *dedo*, m. ‚nagyapa’
die Tschota < *teta*, m. ‚néni’
die Džabe < *žaba*, m. ‚béka’
der Chlop < *chlap*, m. ‚férfi’
Hatter < *chotár*, vö. m. *határ*
hattern < *chotáriť*, vö. m. *határolni*
Dworsky < *dvorský*, vö. m. *udvari*
Sellar < *želár*, vö. m. *zsellér*
Lapatte < *lopata*, vö. m. *lapát*
Brinse < *bryndza*, vö. m. *brindza*
Ruden < *hruda syra*, m. ‚gomolya sajt’
Zigan < *cigan*, vö. m. *cigány*
Bogantschen < *bakanče*, vö. m. *bakancs*

Ezek a példák a lőcsei németek nyelvjárásából származnak és a szlovák nyelvi környezettel fenntartott sokoldalú kapcsolatokról, gazdasági és társadalmi integrációról tanúskodnak (DORULA 1978: 63–77). További szlovák eredetű kalkok pl.:

der Wolfmeun ‚Klatschmohn’ < *vlčí mak* m. ‚pipacs’
Stuhl ‚Komitat’ < *stolica*, m. ‚vármegye’
sich bechtschinln ‚sich betrinken’ < *nacengaf sa*, m. ‚berúgni’
sich behempen ‚sich betrinken’ < *ochmelit sa*, m. ‚berúgni’
unterzahlen ‚bestechen’ < *podplatiť*, m. ‚lefizetni’

A szintaxis szintjén is találunk hasonló példákat (NEWERKLA 2002b: 237-238):

standard n.: *eine Prüfung in Russisch ablegen, am Tisch sitzen*
 ö.: *eine Prüfung aus Russisch ablegen, beim Tisch sitzen, auf der Universität, auf der Post, auf dem Hof, auf dem Konzert, auf dem Markt*
 č.: *vykonat zkoušku z ruštiny, sedet u stolu, na univerzitě, na poště, na dvoře, na koncertě, na tržišti*
 sk.: *vykonať skúšku z ruštiny, sedieť pri stole, na univerzite, na pošte, na dvore, na koncerte, na trhu*
 m: *oroszból vizsgázni, asztalnál ülni, az egyetemen, a postán, az udvaron, a koncerten, a piacon*

A kétirányú és párhuzamos kontaktusjelenségek előfordulása alátámasztja kiindulási alapunkat, mely szerint a nyelvi kapcsolatokat a kétnyelvűség és az areális összefüggések szempontjából vizsgáljuk. A szlovák nyelv német elemeinek areális feldolgozása szélesebb közép-európai kontextusban valósítható meg. A közép-európai nyelvi jelenségek összegyűjtését és táblázatos rendszerezését NEWERKLA (2002a: 2004) kezdte, kívánatos ennek folytatása és a mai nyelvhasználatból adódó dinamikus változások areális szempontú feldolgozása. A szavak leltárba vételén túl (ahol sok archaizmus és historizmus kapott helyet) meg kell vizsgálni a

germanizmusok fejlődésének, működésének speciális vonásait, helyzetét és fejlődését az osztrák-cseh-szlovák -magyar nyelvi közegben. Az areális nyelvészet hozzáadéka a német-szlovák nyelvi kapcsolatok vizsgálatok a történeti-változási tendenciák széles látókörű elemzése és a konvergens jelenségek elemzése.

2.3. Dialektológiai szempont

A dialektológia a nyelv földrajzi (térbeni) változatait vizsgálja, feldolgozza a nyelv konkrét földrajzi helyzetéből eredő jelenségeket. A nyelvjárások vizsgálatát a szomszédos, rokon és nem rokon nyelvjárások tükrében végzi a dialektológia (RIPKA 1998: 43-49, 2003: 61-67), így a szlovák nyelv germanizmusainak vizsgálatok két dialektológiai szempont jön számításba: egyrészt a mai Szlovákia területén fellelhető német nyelvjárások elemzése, másrészt pedig a német nyelv hatása a szlovák nyelvjárásokra.

„Arról, hogy Duna-tájba betelepült németek különféle nyelvjárásaiba hogyan illeszkedtek a magyar és szláv jövevényszók egyes fajtái, még nincs áttekintésünk” (BALÁZS 58). A szlovák nyelvterület német nyelvjárásaival kapcsolatban DORULA (1977: 97-101) a szlovák nyelv hatását hangsúlyozza a felső-magyarországi német nyelvjárásokra. A szlovakizmusok átvételét a németek szlovák nyelvi környezethez való alkalmazkodásával magyarázza. Példákat a fennmaradt nyelvemlékekből merít. A *chotár* > *határ* > *Hatter* kölcsönszó esetében feltételezhető a szlovák szó magyar közvetítése a németbe, a *nyargalás* > *Niargalasch* > *argaláš* esetében a német közvetítette a magyar szót a szlovákba. Hasonló areális jelenségeket mutatnak a következő bizonytalan közvetítésű szavak: n. *Heiduck/Haiduck*/ sk. *hajdu* / m. *hajdú*, n. *Trabant*/ sk. *drabant*/ m. *darabont*, n. *Dohan*/ sk. *dohán* / m. *dohány*, n. *Oldomasch*/ sk. *oldomáš*/ m. *áldomás*, n. *Lapatte*/ sk. *lopata*/ m. *lapát*, n. *Sallasch*/ sk. *salaš*/ m. *szállás*, *Palancken/palánk*/ m. *palánk*. A frazeologizmusok szintjén a *nichts darauf geben* kifejezést a szlovák *nič nato nedať*-ből származtatja.

A szlovák nyelvjárásokban a német szavak alkotják az idegen eredetű elemek legnagyobb részét. Ez a tény egyben a német kulturális hatás erejét is bizonyítja. A 12. századi német kolonizáció idején kialakultak a

felső-magyarországi bányavidékek. A mai Délnyugat-Szlovákia területén az osztrák-bajor nyelvjárások domináltak, Zsolna és Bártfa környékén a sziléziai és nyugati középnémet nyelvjárások, míg a mai Közép-Szlovákiában a bajor és keleti középnémet nyelvjárások terjedtek el. Az írott német nyelv különbözött a beszélt nyelvváltozattól, mivel nyelvjárások feletti volt és konvencionizált (DOLNÍK 2005).

A nyelvjárások eddigi kontaktológiai elemzésének eredménye szerint, hogy a germanizmusok átvétele a szlovák nyelvjárásokba nem egységes, a fellelhető germanizmusok nem alkotnak egységes izolex vonalakat. Csak a germanizmusok régebbi rétege található meg minden szlovák nyelvjárásban: *cválat* < *zwallen* 'vágózni', *deka* < *Decke* 'takaró', *fľaša* < *flasche* 'üveg, flaska', *hoblík* < *Hobel* 'gyalu', *grunt* < *Grund* 'grund', *jarmok* < *Jahrmarkt* stb. BUFFA (1995: 253) a sárosi nyelvjárások elemzése kapcsán közli, hogy az idegen elemek általában ismertek más nyelvjárásokban is. Az egyik oldalon áll tehát a germanizmusok nyelvjárásfeletti jellege (ŠTOLC 17-18.), míg más német eredetű szavak csak a nyugat-, közép-, ill. kelet-szlovák nyelvjárásokban terjedtek el. „A nyelvészeti földrajz módszerét alkalmazva a szlovák nyelvjárások lexikájának feldolgozásakor nem lehet nem észrevenni a magyar eredetű szavakat...” (HABOVŠTIAK 2000: 463). A következő táblázat néhány germanizmus elterjedését mutatja a nagy szlovák nyelvjárás csoportok szerint, oppozícióban a hazai eredetű kifejezésekkel és összevetve a magyar vonatkozásokkal (HABOVŠTIAK 1988: 142-147, HABOVŠTIAK 2000: 459-462).

Germanizmusok a szlovák nyelvjárásokban

2. sz. táblázat

nyugat-szlovák nyelvjárások	közép-szlovák nyelvjárások	kelet-szlovák nyelvjárások
rajtár < Reiter	vejár, vejačka, fukár, rošt, rošta (vö. m. rosta)	
žufaňa < Schufen	varecha, vareška 'fakanál'	
trachtár < Trachter	lievik, levok, lijek, tenšier (vö. m. tölcser, dial. liú)	
pocheraie < Bäckerei	pečivo 'péksütemény'	
nočki < Nockerl (vö. m. nokedli)	halušky (vö. m. galuska)	
hrant < Grant	žliabok, válov (vö. m. vályú)	
šujber / šiber < Schieber	štít, čelo 'homlok'	
hachla < Hachel	češák, štet, hrebeň (vö. m. gereben)	
kíbel < Kübel (vö. m. kibli)	ročka, vedro (vö. m. vödör)	
puter < Butter	maslo 'vaj'	
cícha < Zieche (vö. m. ciha)	obliečka na perinu 'dunnahuzat'	
špigel < Spiegel	zrkadlo 'tükör'	špiglo (Szepes) < Spiegel
košík, košár (vö. m. kosár)	filfas, filkas < Fullgefäss	kreptuch (Szepes) < Krepptuch
strúhať	trief ↔ rajbať < reiben	čuhac, trec
štricla < Streizel (vö. m. sercli)	vekňa, vekla < Wecke (vö. m. vekni)	dluhi, kupni, bucla (vö. m. buci)
rebrík 'létra'	lojtra (Gömör, Nógrád, Bars, Hont) < Leiter (vö. m. létra, dial. lajtorja)	drabina
kladivo, klepáč (vö. m. kalapács)	mlatok ↔ hámrík (Liptó, Zólyom)	mlatok
kšír < Geschirr	riad 'edény'	grati < Gerät
prikopa	garad, hraba	šanec, šanc < Schanze (vö. m. sánc)
hrebíček	klinček 'szög'	naglik (Szepes) < Nagel, hvozdič

nyugat-szlovák nyelvjárások	közép-szlovák nyelvjárások	kelet-szlovák nyelvjárások
krumple < Grundbirne, ertrple < Erdäpfel, zemiaky	švábka, kromple (vö. m. krumpli)	grule, banduri < 'Brandenburg' (vö. m. burgonya)
	hodi, otpust 'búcsú'	kermeš < Kirchmesse
	refaz 'lánc'	lancuch < Lannzug (vö. m. lánc)
	holič 'borbély'	baľvir (Šariš) < Barbier (vö. m. borbély)
	oje 'tengely'	disel < Deichsel
	dlážka 'padló'	diľe < Diele
	kľuka, kľučka 'kilincs'	klinka < Klinke (vö. m. kilincs)

A hangtani adaptáció nyelvjárásonként változó: néhány esetben elhanyagolható (*mašina/mašina, plac/plac*), máshol földrajzilag behatárolható (pl. Árvában és Liptóban *krampla, grambla*). Mivel több német nyelvjárásból több szlovák nyelvjárásba került sor átvételre, a hangtani variáció igen gazdag pl. a 'lencse' vagy a 'krumpli' jelentésű szó esetében: n. *Lisse, Lesse, Losse, Leichse, Luchse, Lychse, Liuchse* > sk. *lieuč, liefč, léč, lejč, lievč, lovč, lujč, ľvoč* ill. n. *Grundbirne* dial. *grumbire, grombir, krumbeer* > sk. *krumple, krompere, krompachi, grumbir, grule* és n. *Erdäpfel* > sk. *erdeple* a n. *Schwabe* > sk. *švápka*, n. *Brandenburg* > sk. *bandurki* (HABOVŠTIAK 1988: 149, ŠTOLC 17-18).

Az egyes német hangok helyettesítése az átvevő szlovák nyelvjárásokban az adaptáció során:

fusak dial. *fusakla, fusekla* < nhd. *Fußsäckel* vö. m. *fuszekli*
gamaša dial. *kamašla* < nhd. *Gamasche* < fr. *gamasches* vö. m. *kamásli*
kriezel dial. *kriezla* < nhd. *Kräusel* vö. m. 'fodor, hullám'
Dackel > sk. *dax|lík / daks|el*, vö. m. *dax|li* vö. m. *daxli*
mhd. *prēzel* > rég. sk. *precel'* > sk. *praclík* vö. m. *pracli*

Tekintettel a nyelvjárási és az areális szempontra, megállapíthatjuk, hogy a szlovák nyelvben található germanizmusok néhány nyelvjárási változata közel áll a magyarhoz (a példákban kiemelve):

bair. *šraub, šraob, šraof, šrauf, šrōf* > sk. dial. *šrôb, šrōf, šrôba, šrôba* vö. m. *srōf*
fnhd. *kreuzer* > sk. *grej-/kraj-/krej-/graj-c-iar/-ár/-ír* vö. m. *krajcár*
nhd. *Vorspann* > sk. *for-/fir-špon(t) / špan(t) /-ak*
fnhd. (t)*schappe* > *čipaka, čapka, čápka, čépka, šiapka, šapka* vö. m. *sapka*
nhd. *Fußsocke* > *fusak, fusakla, fusekla* vö. m. *fuszekli*
nhd. bair. *mun-/mon|tur/-dur* > sk. *mund- úr /-ier /-ír /-ér* vö. m. *mundér*

A magyarországi szlovák nyelvjárások német eredetű szavainak elemzése és azok összevetése a standard szlovák nyelvvel lehetővé teszi a magyar nyelv hatásának vizsgálatát. Bővebben ld. 4. 3. fejezet.

A szlovák nyelv német jövevényszavainak nyelvjárási elemzése kielégítően feldolgozott szótár jellegű művekben és önálló tanulmányokban is. Legalaposabb ilyen irányú elemzést MÚCSKOVÁ 2000: 184-193) és VALISKA (1967, 1975: 187-194, 1980) végzett a makroareák, ill. egyes települések szintjén. SIATKOWSKI (1999: 123-131) kiemeli az areális és a nyelvjárási aspektus összefüggését a Kárpátok nyelvjárásainak német eredetű szavai kapcsán. 1990 után a szlovák kutatók figyelmet szenteltek a feledésbe merült ausztriai szlovák, ill. morva kisebbség nyelvének is (ONDREJOVIČ 1999: 45-59). Ezek a kutatások nemcsak nyelvjárási, hanem szociolingvisztikai jellegűek is. A feltárt jelenségek összehasonlítási alapul szolgálhatnak ahhoz a folyamathoz, ami Szlovákia mai területén évszázadokkal ezelőtt zajlott le a germanizmusok kapcsán. A nyelvi kontaktus nemcsak a nyelvjárások kapcsolataként értelmezhető, hanem a dialektusok felett is megvalósulhat, pl. a városi nyelvváltozatokban (vö. ISTVÁN, JODAS).

2.4. Tematikus / szemantikai aspektus

A történeti és nyelvjárási adatok gyűjtésekor legelterjedtebb módszer a vizsgált szóanyag fogalomkörök szerinti osztályozása. A szlovák nyelv germanizmusainak esetében ez a megoldás azért kézenfekvő, mert a né-

met nyelvi hatás különböző hullámaival különböző társadalmi csoportokhoz tartozó német nyelvű lakosság érkezett a mai Szlovákia területére (misszionáriusok, bányászok, kereskedők, iparosok, hivatalnokok, katonák stb.) Ezért alkalmazza DORULA (1977: 77-101) az időbeli besorolással párhuzamosan a tematikai csoportosítást, így emelve ki a német nyelvi hatás egyes hullámainak különböző terminológiai karakterét. Történeti jellegű munkájában nem szószedetet ír, hanem nyelvelmélekből merített példákkal korhűen támasztja alá az adott időpont nyelvtörténeti leírását. Nem ír a szókölcsönzés folyamatáról, csak a folyamat végeredményéről. Az időrend terminológiai témakörei a céhek, a vásárok és a kereskedelem, a katonai kifejezések, az építészet, a bányászat. A 15–18. századra jellemző a városi önkormányzatok jogi terminológiája. Említ olyan germanizmusokat is, melyek determinologizálódtak és a mai szlovák nyelvben is megtalálhatók.

NEWERKLA (2002a: 4) is csoportosítja a szlovák nyelv német eredetű szavait időrendi-tematikus szempontból. A nyelvi kapcsolatok korai fázisában az udvari élet, lovagok, egyház, céhek, mesterségek, étkezés, bányászat és vasgyártás témái jellemzőek. Az átvett germanizmusok újabb rétegéhez tartoznak a katonasággal, városi polgársággal, mezőgazdasággal összefüggő szavak és a káromkodások is. KOZMOVÁ (1993: 94-98) a germanizmusok szlovák nyelvben betöltött fontos szerepét a témák szerinti felsorolással támasztja alá. Az osztrák eredetű szavakkal foglalkozik, megemlíti, hogy az irodalmi szlovákba csak azok az elemek kerültek be, amelyeknek nem volt szlovák megfelelőjük. A többi használata nyelvjárásilag, társadalmilag vagy helyzettől függően behatárolt. A feldolgozott témák: élelmiszerek és táplálkozás, konyha, étterem, lakás, öltözködés. SCHWANZER (1976: 465-477) az egyes mesterségek terminológiájának tematikus elemzését adja. KOPECKÁ és LALIKOVÁ (18-19) a Szlovák nyelv történeti szótárának szóanyaga alapján a régi szlovák szókészlet nyelvek közötti összefüggéseiről publikált monográfiában a germanizmusok időrendi-tematikus elemzését mutatja be Dorula és Kozmová nyomán.

BUFFA (1995: 253-255) a Sáros megyei szlovák nyelvjárás német eredetű szavait így csoportosítja: mesterségek, építkezés, lakás, bányászat, keres-

kedelem, étkezés, mindennapi tevékenységek, hivatal, de nem hagyja ki a fogalmakat és az igéket sem, mivel a tipikus szaknyelvi germanizmusokon kívül sok szó bekerült a mindennapi szlovák nyelvhasználatba. GREGOR (1975:403-145, 1985, 1989: 141-195) szintén a tematikus csoportosítást használja a szlovák és a magyar nyelv összefüggéseinek elemzésekor. BALÁZS (85) megállapítja, hogy a magyarba és a Duna-táji szláv nyelvekbe is lényegében azonos fogalomkörökből származó német jövevényszók kerültek.

Ez a csoportosítási módszer terjedt el a szlovák szakirodalomban. A szerzők rávilágítanak a nyelvi kapcsolatok tematikus és időbeli összefüggésére ám a jelentésváltozások, a szemantika dinamikus jelenségeinek vizsgálata valamint a jelentésbeli tulajdonságok és a nyelvben betöltött funkció összefüggése még várat magára.

2.5. Adaptáció és integráció

„A lexikai átvétel a beilleszkedés folyamatában alakítani értelemben alkalmazkodik az átvevő nyelv(változat) rendszeréhez, mivel a lexikai egységek nem önmagukban állnak, hanem egy viszonyhálózat, a saussure-i értelemben elgondolt paradigmatis rendszer részeként adóttak. A meghonosodó kölcsönzó hangtani, alakotani és jelentésbeli módosulásai jelzik, hogy a szóképzeti és nyelvtani viszonyrendszerhez hatása szükség-szerű” (BENŐ 91).

Az integráció az a folyamat, amelyben az átadó nyelv szavai, frázisai, fonetika jelenségei, fonémái, mondat szerkezetei stb. adaptáció után az átvevő nyelv rendszerének szerves részévé válnak. Minden, ma már alig idegenként érzett átvett szó valaha az újdonság hatását keltette. A meghonosodás foka szerint megkülönböztetünk idegen szavakat (cudzie slová, Fremdwort) és jövevényszavakat (prevzaté slová, Lehnwort). E két csoport között nincs éles határvonal. Az idegen elemek integrációja hatással lehet az átvevő nyelvre. Mivel nem adaptálódnak azonnal (fonetikailag, grammatikailag, szemantikailag, stilisztikailag), nyelvi bizonytalanságot idézhetnek elő (HAUGEN 2003: 67).

Az integráció előfeltétele az adaptáció, az idegen nyelvi elem alkalmazkódása az átvevő nyelv rendszeréhez a különböző nyelvi síkokon. Az

adaptáció a sikeres szókölcsonzés esetén valósul meg. A szlovák nyelv német elemeinek morfo(no)lógiai adaptációját a szakirodalom (elsősorban RUDOLF 289-367 és NEWERKLA 2004: 40-64) feldolgozta.

2.5.1. Fonológiai adaptáció

Az érintkező nyelvek hangtani rendszerében különbségek vannak a fonémák számában, kombinációs lehetőségeiben, fonetika megvalósulásokban. Az intenzív nyelvi érintkezések a fonémák számát is befolyásolhatják, ám a nyelvi kontaktus hangtani jelenségei nemcsak a fonológiai rendszer mennyiségi viszonyainak változásairól árulkodnak, hanem a meghonosodó szavak hangtani változásaira is fényt deríthetnek (BENŐ 65). „Az idegen kölcsönzó meghonosodása rendszerint hangalak módosulással történik. A fonetika idegenszerűségek az átvevő nyelv hangtani rendszerének hatására feloldódnak, kiiktatódnak vagy kicserélődnek olyan fonémákra, amelyek természetesen, megszokottak az átvevő nyelvben” (BENŐ 71). HAUGEN (1950: 26) szerint az idegen elemek hangtani illeszkedése akkor gyorsul föl, amikor a meghonosodás folyamatában levő idegen elem az egynyelvűek beszédében is használatos lesz.

Az átvett elemek fonológiai adaptációja redisztribúció és import által valósul meg. A legelterjedtebb jelenség, amikor a hazai hangsor imitálja az idegent. Az idegen magánhangzók adaptálódnak, hasonlókkal helyettesítik őket. A helyettesítést befolyásolja az átadó és az átvevő nyelvjárás, ill. a kölcsönzés kora. Ezeket a változásokat RUDOLF (366-367) foglalta össze, magyar vonatkozásban vö. MOLLAY (34-46).

ö, ü > e, é, o: Möbel > méble, Söldner > žoldnier vö. m. zsoldos
ü > i, í, y, u: wünschen > vinšovat'kiván', Kübel > kýbel 'kibli', Kurfürst > kurfirst
ä > a illabiális mássalhangzók után: Jäger > jáger, schätzen > šacovat 'saccolni'
eu > aj: Feuermann > fajerman, Zeughaus > cajkhaus 'fegyvertár'
ei > a/ á, í, ia, aj, oj: Teilung > talung, Vorteil > fortiel 'fortély', Pfeife > fajka 'pipa', Keil > kajla, Leiter > lojtra 'létra'
ie > í, ý, e, ie: mieder > mider 'kötőtű', Ziegel > tégel vö. m. tégely

a > a, á: Dach > dach'tető, Anschlag > ánschlog vö.m. *mustra*
e > ä, ia: Berg > pärg, piarg 'hegy'
e > a, i: Fleck > flak 'folt', *schenken > šinkovat* 'ajándékozni'
e > u: Hosenträger > hozuntragle vö. m. *hózentróger* /-li
o > ú, u, uo: Rohr > rúra 'cső', *Lohn > lun, luon* 'bér'
b > p, v: Bandtschuch > pančucha 'harisnya', *Büttel > pitl* vö. m. *bidli*,
Heber>hever 'heveder'
f > v: Schenkfaß > šinkvas 'hordó, edény'
n > m: Kunst > kumšt vö. m. *kunszt*
š > č: schwach > čvach 'gyenge'
z > ž, š: Sumpf > žumpa 'pöcegödör', *Semmel > žemla* vö. m. *zsemle*
w > b: Wachter > bachtár vö. m. *bakter, Verwalter > ferbolter* 'karbantartó'
r > l: Stecker > štekel 'sarok'
l > r: Leibl > rajblík vö.m. *lajbi*
št > č: streichen > črajchnút 'mázolni'
pf > p: Pfuscher > fušer vö.m. *fuserál, Zopf > cop* vö.m. *copf, Pfanne > panvica* 'serpenyő'

Az egyes hangok idomulása nyomán fonológiai jelenségek lépnek fel, mint amilyen a német gemináták egyszerűsödése: *kaput* 1. '†'kapucnis kabát' < nhd. *Kaput* < lat. *caputium*; *kaput* 2. 'tönkretett' < nhd. *kaputt* 'tönkretett' < fr. *faire capot* 'veszteség kártyajátéknál'. Szintén az egyszerűsödés példája hangok vagy szótagok kihagyása átvételkor (*Ordnung>ordnung* 'rend', *Jahrmarkt>jarmok* 'vásár', *Krankenhaus>krankhaus* 'kórház', *Hacken>hák* 'kampó', *Zwickel>cvik* 'szög', *Göpelwerk>gápel*'iga'. A kiejtés egyszerűsítését szolgáló hanghelyettesítések, hangátvetések: *Phosten>foršna* 'vastag deszka', *Baumwolle>bavlna* 'pamut'.

NOVÁK (110) és KRAJČOVIČ (1987) állítása szerint a *g > h* hangváltozást a német idézte elő. ŠTOLC (18) kiemeli, hogy német nyelvi kapcsolat nem hatott jelentősen a szlovák hangrendszerre, csupán selmebányai és a dél-szepességi szlovák nyelvjáráásokban ment végbe német hatásra a *đ, ě, ň, ĺ* depalatizálódása. A depalatizálódás a Vág-völgy egyes nyelvjárásszigetein inkább a vlach kolonizációnak köszönhető. A közép-európai

nyelvek hangtani összefüggéseit SKALIČKA (151-154) dolgozta föl areális nyelvészeti módszerekkel, figyelmeztet a véletlen egyezésekre.

2.5.2. Morfológiai adaptáció

A hangtani és morfológiai adaptációs folyamatok megváltoztathatják a szó szerkezetét és lehetővé teszik az átvevő nyelv rendszeréhez történő illeszkedést és a ragozást. RUDOLF (349-355) három jelenséget jelöl meg a szlovák nyelv német kölcsönszavainak végződésének változásaival kapcsolatban:

1. változatlan végződés a német szónál
2. átalakult végződés
3. helyettesítés szlovák végződéssel a ragozhatóság érdekében.

NEWERKLA (2004: 58) a szóképzési adaptációra veti a hangsúlyt, mely nagyobb mértékben jelzi a germanizmusok szlovák nyelvben betöltött produktív szerepét, mint a ragozás. NEWERKLA (2004: 59-63) a szuffixumok recepcióját így tekinti át:

A lat. *-ant* már jelen volt a szlovákban, amikor a ahd. *scario* 'Scharmeister, Hauptmann' > sk. *škariant* adaptálódott ezzel a szuffixummal, a további esetekben pedig nem kölcsönzés történik a németből, hanem analogikus használat: sk. *bažant* < mhd. *fasant*, sk. *drabant* < mhd. *drabant*, sk. *hydrant* < nhd. *Hydrant*.

További szuffixumok gyakran az eredeti motiváció elvesztésével kerültek átvételre. Módosulásuk az adaptációs folyamat eredménye:

ahd. *-āri -āre* > sk. *-ár* : *richtár, somár, žaltár*

mhd. *-aere* > sk. *-ier, -ér, -ír* : *halier, rytier, žoldnier* nyelvjárásonként

fnhd. *-er* > sk. *-er* : *buchhalter, fušer, majster* a 14. sz. után *-or* : *cukor, hámor, švagor*, (vö. m. *cukor, hámor, sógor*) az újabb kölcsönszavakban ismét *-er* : *cimer, cviker, filter, gauner, holander* és néhány esetben *-ra, -ro* : *futro, handra, putra*.

mhd. *-ej, -aj* > sk. *-aj* : *fraj, turnaj*

n. *-el* > sk. *-el, -el'* : *diesel, korhel, mandel, šindel*, az átadó nyelvbéli eset hatása alatt *-la* : *cihla, knedla, kachla*

n. *-erl* > sk. *-lík* : *knedlík, knoflík, špendlík*

n. -ing > sk. -ing, -ink, -inok : *drajlink, herink, rizling, rínok*
 n. -ung > sk. -unk, -ung, -únok : *bitúnok, kvitung, mišung*
 n. -g, -k > sk. -ek, -ok : *fírhánek, fírhánok* (de: *firhang, firhank, firhong, firhung*)
 n. -z > sk. -ec : *granec, tanec*
 n. Fem. -e > sk. -a : *búda, krieda, lupina, fľaša, rota*
 sk. -na, -ňa gyakran megtalálható, ha a német szó alanyesetben -e-re végződik, de a többi esetben -en-re. A kétnyelvű környezetben leggyakrabban tárgy- birtokos- vagy részesesetben hangzottak el a német szavak, így ezek a ragozott német alakok váltak a szlovák kölcsönzés alapjává: *Kasten > kasňa, Stollen > štôľňa, Gelte > geltňa* (NEW 62), *kelňa, lajšňa, kalošne* (BUFFA 1995: 255).

A német szuffixumok hangtani adaptációja mellett találunk példát szlovákkal történő helyettesítésre is. Fontos az elsődleges szóképzés elváltása a német analógiája alapján (fnhd. *gemse* > sk. *kamzík*, mhd. *kápelle* > sk. *kaplnka*, n. *Aprovisation* > sk. *aprovizácia*, n. *Polizei* > sk. *policajt*, fr. > n. *borniert* > sk. *bornírovaný*, bair. *hāglic* > sk. *háklivý*) a további szóképzéstől a szlovák nyelven belül (*feš > fešák, fešný, múr > murár, murivo, murovať, murovaný*).

Ha a német más nyelvekből közvetített, akkor a szuffixumok recepciója a szlovák nyelvben különbözik az előző példától. Ez segít a német közvetítésű szavak kiválasztásában:

ol., fr. > n.: -ier > sk. -ier, nyugatszlovák -ír : *gavaliér, papier, kvartier / kvartiel'*
 fr. > n.: -eur > sk. -ér : *špeditér, militér †*
 lat., fr. ol. > n. -ur(a) > sk. -úr(a) : *brožúra, faktúra, lazúr*

PAPSONOVÁ (1986: 311–327) és HUTTERER (255–265) hangsúlyozza a germanizmusok nyelvtani nemének változását ill. megmaradását, mint az adaptáció eredményét. Hímneműek maradtak a szlovákban az -el-re végződő germanizmusok: *šnicel', štempel', špigel'*. Ha -ka, -la végződést kaptak, akkor mindkét nyelvben nőneműek: *kramla, komora, šnúra, šupla*.

Az egy szótagú semlegesnemű és az -e-re végződő nőnemű főnevek neme megváltozott. A szlovákban germanizmusként hímneműek lettek: *pult, mord, pech, šenk*. Ha az átvevő nyelv szuffixumát kapták, akkor a nyelvtani nem is ezzel párosult: *buchľa, rašpla*. A nem kérdése nem a nyelvtani, hanem a fonológiai adaptációhoz tartozik. „Az összehasonlított nyelvek főneveinek sokfélesége megerősíti a nem kategóriájának osztályozó szerepét, amely azonban nem áll ok-okozati összefüggésben a valósággal” (ORGOŇOVÁ 37). A nyelvjárási variánsok is azt bizonyítják, hogy a nem változásának kérdése fonológiailag motivált, nem grammatikailag:

Frisur > frizúra vö. m. *frizura*
Glasur > glazúr / glazúra vö. m. *lazúr*
Groschen > grešl' / grešlík vö.m. *gersli*
Frais > fras / frasa vö. m. *frász*
Schraube > šrauba – bair. *Schraub > šraub* 'csavar'
Kachel > kachľa / kachel' vö. m. *kályha*
 ahd. *Voure > fúr / fúra* 'fuvar, halom, rakás'
 mhd. *kleinöt > klenot / klenota* 'ékszer'
 nhd. *Parkett > parket* – ö. *Parkette > parketa* vö.m. *parketta*
Grieff > grís / grisa / gríska vö.m. *gríz*

A kölcsönzések nyelvtanilag alkalmazkodnak az átvevő nyelv rendszeréhez, hogy mondatba szerkeszthetők legyenek. Legkönnyebb a főnevek átvétele, utána következik a többi szófaj, majd a flekció elemei, végül a hangok átvétele a legtrikább, legnehezekebb. WHITNEY (6-20) így fejti ki ezt a szabályszerűséget: „Minél formálisabb egy összetevő, minél inkább kötődik a nyelv struktúrájához, annál jobban ellenáll az idegen hatásnak.” Az átvehetőség foka tehát korrelációban van a strukturális elrendezéssel. A szerkezeti elemek jobban beivódtak a beszélőkbe, nehezebben változnak, mint a szóképzés. A nyelvek között különbség lehet az idegen elemek átvétele szempontjából. VOČADLO (169-175) javasol egy sorrendet, melyben ábrázolható a nyelvek hajlama az átvételre. A szóképzés nyelvenként különböző fokú homogenitásából indul ki, „az ún.

homogén nyelvek átvevő képessége nem a nyelv szerkezetétől függ, hanem a beszélők társadalmi hozzáállásától” (VOČADLO 176). A német-szlovák nyelvi kapcsolat jó alap az ilyen kutatásokhoz, mivel olyan távoli rokon nyelvekkel van dolgunk, melyeknek többrétegű kapcsolatrendszerük alakult ki különböző társadalmi helyzetekben. A német elemek recepciója a szlovákban és a szlovákoké a németben következtetni enged a nyelvi kapcsolatok társadalmi hátterére.

HAUGEN (1972: 373) az átvett szófajokról ír: „Bizonyos szófajok azon képessége, milyen könnyen válnak szókölcsonzés tárgyává, összefügg a nyelv struktúrájával. Az eddig vizsgált nyelvekben feltűnő a főnevek dominanciája a kölcsönzavaknál”. Igaz, a szlovák nyelvbe átvett germanizmusok többsége is főnév, de megtalálhatók igék is. Szét kell választani a német nyelvből átvett igéket a szlovákban, német eredetű szóból szóképzéssel keletkezett igéktől. Erről részletesebben a 3.2.2. fejezetben írunk. A szlovák nyelvbe az alábbi szlovák igeragozási osztályokba⁶ kerültek germanizmusok:

robiť: *trafiť*

volať: *trúfať, žehnať*

-ovať: *birmovať, folgovať, hamovať, hindrovať, muštrovať, vinšovať*

-ír|ovať: *drezírovať, fašírovať, hauzírovať, masírovať, špacírovať, akceptírovať, flangírovať*

2.5.3. Az adaptáció és az integráció további kutatási lehetőségei

„Alapvető fontosságúak lehetnek azok a szinkrón és diakrón vizsgálatok, amelyek feltárják majd a dunai nyelvek közti kölcsönzéseket lehetővé tevő vagy gátló morfológiai adottságokat” (BALÁZS 49).

Az adaptáció módja az adott lexikális egység pragmatikai, formális, szemantikai és szintaktikai oldalát is érinti (BLANÁR 1998: 12). A prágai nyelvész kör téziseiben az adaptáció alábbi tényezőit sorolják föl:

1: a kölcsönzó elterjedtsége, használata,

2: stilisztikai jellemzői,

3: fonetikai és morfológiai adaptáció,

4: szemantikai adaptáció,

5: betagozódás a szóképzés rendszerébe, (vö. BUFFA 1982: 326-331).

6: szinonimikus, homonimikus és antonimikus kapcsolatok kialakítása,

7: szintagmatikus kapcsolatok,

8: a kölcsönzó viszonya a fogalom addigi kifejezéséhez (VACHEK 155-158).

A szókölcsonzés folyamatának fázisai BLANÁR (1998: 12) szerint:

1. a lexikális elemek kiválasztása az átvevő nyelv kommunikációs szükségletei alapján,

2. a lexikális elemek meghonosodása, az átvevő nyelv belső strukturális adottságainak megfelelően.

Német-szlovák viszonylatban elsősorban az első fázisnak szenteltek figyelmet, fel kell tárni a meghonosodás útját, az átvett német elemek betagozódását az új nyelvi rendszerbe. Ennek vizsgálata még hiányzik, annak ellenére, hogy rendelkezésre állnak RUDOLF, NEWERKLA munkái, valamint a Szlovák nyelv történeti szótára és a Szlovák nyelvjárások szótára. Célunk az átvevő nyelv rendszerébe integrálódást befolyásoló tényezők, így a szóképzés, mint a germanizmusok integrációs megerősítése egyik elemének kutatása.

2.6. Funkcionális-pragmatikai szempont

A *funkcionalitás* az idegen elemek átvételének egyik sarkalatos pontja. Az átvétel oka éppen a nyelvi funkció. A szlovák nyelv művelők egyik célja, hogy csak a funkcionális, szükséges elemek kerüljenek be idegen forrásból, ami logikus is, ám ezeket a nyelvi elemeket értékelhetik kommunikációs és kommunikáción kívüli szempontok alapján. Az átvett elemeknek presztízs-, stilisztikai stb. funkciójuk lehet (DOLNÍK 2000: 100). A *pragmatikus* fogalmat úgy értelmezzük, mint „a nyelvhasználat ... a nyelv cselekvő oldalával összefüggő” (DOLNÍK 2000: 188-189).

A mai szlovák nyelv germanizmusai lehetnek a) szlovák ekvivalens nélküli, meghonosodott, stilisztikailag semleges elemek, vagy b) stilisztikailag jelölt, differenciáló szerepűek. A standard nyelvhasználat stilisztikailag

⁶ *i, a, ova* tövű igék

jelölt germanizmusai semleges ekvivalens nélkül, pl.: *biflovať* < *büffeln*⁷, *rukovať* < *einrücken*⁸, *šluk* < *Schluck*⁹; szubstandard nyelvhasználthoz tartozók pl.: *fěnovať* < *Fön*¹⁰, *cimra* < *Zimmer*¹¹, *štamgast* < *Stammgast*¹², *šús* < *Schuss*¹³. A szlovák beszélt nyelv szintetikus kifejezésre törekvése vonatkozik a germanizmusokra is, míg a magyar a német szóösszetételt követi: *kunsthistoria* – *dejiny umenia* művészettörténet, *majsterštuk* – *majstrovská práca* ↔ *mestermunka*, de találhatunk ellenpéldát is: *šiltovka* – *čiapka so šiltom* – *siltes sapka*. A kommunikáció során az egyszavas kifejezéseket részesítik előnyben, ami nyomást gyakorol a standard nyelvhasználat hátrára és segíti a stilisztikai differenciálódást (DOLNÍK 2005: 6).

A stilisztikai differenciálódás szorosan összefügg a szinonimák kialakulásával. Az egyszerű szinonimaképződés stilisztikailag semleges: *gruppieren* > *grupovať* ↔ *zokupovať*¹⁴, *Paradieser* > *paradajka* ↔ *rajčina*¹⁵, *Falschheit* > *faloš*¹⁶ ↔ *pretvárka*, *pokrytectvo*¹⁷. A stilisztikailag jelölt germanizmusok oppozícióban vannak a semleges szlovák kifejezéssel: *Probe* > *próba* ↔ *skúška*¹⁸, *Maschine* > *mašina* ↔ *stroj*¹⁹, *Schenke* > *šenk* ↔ *hostinec*²⁰, *výčapný pult*, *Strecke* > *štreka* ↔ *trat*²¹, *Streber* > *štréber* ↔ *karierista*, *Pfuscher* > *fušer* ↔ *babrák*, *präzis* > *precízny* ↔ *presný*, de: *Rucksack* > *ruksak* ↔ *plecniak*²². A szleng és a szubstandard szinonimák között széles körben elterjedt germanizmusokat találunk: *mančaft* <

*Mannschaft*²³, *pucovať* < *putzen*²⁴, *ksicht* < *Gesicht*²⁵, *tringelt* < *Trinkgeld*²⁶, *vinkel* < *Winkel*²⁷ (DOLNÍK 2005: 7).

A germanizmusok expresszivitása a szlovák nyelv egyik jellemzője. Az expresszív germanizmusok többségének van semleges stílusértékű szlovák eredetű megfelelője: *ajncvaj* ↔ *razdva*²⁸, *fest* ↔ *stále*²⁹, *fraj* ↔ *voľno*³⁰, *fertik* ↔ *hotovo*³¹, *fajný* ↔ *dobry*³², *macher* ↔ *špekulant*³³ (BUFFA 1995: 254). Feladatunk az expresszivitáció folyamatának követése a szlovák nyelv német elemeinek kapcsán.

JODAS (1996: 113) bizonyította, hogy a II. világháború után nem zárult le a cseh és a német nyelv kapcsolata. Felsorolja az újabb német eredetű kifejezéseket, melyek az angol hatás mellett a csehbe kerültek: *gastarbeits*³⁴, *oben ohne*³⁵, *veklák*³⁶, *Dederón*³⁷, *bundesliga*, *pendler*³⁸, *müsli*, *kindervajce*³⁹, *kinderčokoláda*⁴⁰, *cimrfraj*⁴¹. A német nyelv internacionalizmusokat közvetítő szerepére is van újabb példája: *OK*, *plak* és *au pair*. A német nyelv hatására egyre gyakrabban használatos a *pro* előjáró az ilyen cseh szerkezetekben: *šampón pro krásné a zdravé vlasy*. Jodas kiemeli a germanizmusok és a hazai kifejezések konkurenciáját: *mustr* ↔ *vzor*⁴², *handl* ↔ *obchod*⁴³ és elemzi a germanizmusok lexikográfiai érté-

7 Vö.m. biflázni
8 Vö.m. berukkolni
9 Vö.m. slukk
10 Vö.m. fön
11 'szoba'
12 'törzsvendég'
13 Vö.m. slussz
14 'csoportosulni'
15 Vö.m. *paradicsom*
16 Vö. m. *fals*
17 'alakoskodás'
18 Vö.m. *próba*
19 Vö. m. *masina* ↔ *gép*
20 Vö. m. *söntés* ↔ *csapszék*
21 Vö.m. *streck* ↔ *pálya*
22 'hátizsák'

23 'csapat'
24 'pucolni'
25 'arc'
26 'borravaló'
27 'szöglet'
28 'egy-kettő'
29 Vö. m. *feszt* ↔ *állandóan*
30 'szabad(ság)'
31 'kész'
32 Vö.m. *fájin* ↔ *jó*
33 Vö. m. *spekuláns*
34 'vendégmunkás'
35 'topless'
36 'pénzváltó'
37 'keletnémet'
38 'ingázó'
39 Vö.m. *kindertojás*
40 Vö.m. *kindercsoki*
41 'Zimmer frei'
42 Vö.m. *mustra* ↔ *minta*
43 'kereskedelem'

kelését az irodalmi – szubstandard, jelölt – jelöletlen viszonyában, valamint példákat hoz a determinologizációra: *fermež*⁴⁴, *nýt*⁴⁵, *plastelína*⁴⁶, *rašple*⁴⁷, *štoček*⁴⁸, *trasa*⁴⁹, *hoblice*⁵⁰, *krychle*, *kvitance*⁵¹, *paragon*⁵², *špona*⁵³. A cseh-német nyelvi kapcsolatokról bővebben ld. NEW, TÓTH 2011, TÖLGYESI 2010.

„A szókölcsönzés folyamatának és eredményének strukturalista, rendszerközpontú megfigyelése kapcsán újabban megfigyelik ... európai és szélesebb összefüggésben a kontaktusjelenségek szociolingvisztikai jellemzőit ... Ez a szemléletváltás a pragmatikus fordulatból ered, mely a nyelv rendszeréről átírányította a figyelmet a nyelv működésére valóságos helyzetekben ... a szociolingvisztikai kutatás változásokat hoz az idegen eredetű nyelvi elemek értékelésében...” (ORGOŇOVÁ 13). A szlovák nyelv germanizmusainak elemzéséből hiányzik a szociológiai módszer, mely ráírányítaná a figyelmet a nyelvhasználatban betöltött szerepükre. Pragmatikai kutatásunk célja (1.) a germanizmusok stilisztikai értékének és szinonima-funkciójának feldolgozása a szlovák nyelv dinamikájának szempontjából, (2.) a pragmatikai összetevő szerepének vizsgálata az integráció folyamatában és (3.) az átvétel motivációjának vizsgálata.

2.7. A szlovák nyelv germanizmusaira vonatkozó eddigi kutatások összefoglalása

A szakirodalom áttekintése után a következőket állapíthatjuk meg: a német-szlovák nyelvi kapcsolatokkal diakrón szempontból nyelvtörténeti, morfo(no)lógiai és etimológiai kérdésekkel foglalkoztak, újabban az areális konvergencia jelenségeivel is. A rendelkezésre álló szószedetek

---

44 'lenolaj'

45 'csapszeg'

46 'gyurma'

47 Vö.m. *ráspoly*

48 'klisé'

49 'útvonal'

50 'gyalu'

51 'egyenleg, mérleg'

52 'blokk'

53 'csat, kapocs'

(RUDOLF, NEW, HSS)) más-más módszertan szerint készültek. A nyelvtörténeti elemzések izoláltan kezelik a szlovák nyelvre gyakorolt latin, német, vlach, magyar stb. hatás és ezek mai továbbéléséről nyelvhasználati szempontból keveset tudunk meg. Szinkrón szempontból előtérbe került a germanizmusok szemantikai csoportosítása, míg az integráció utáni folyamatok és a germanizmusok kommunikációs, funkcionális szerepe kevésbé kutatott témakör. Hiányzik a germanizmusok szlovákba történt integrációjának összefoglaló leírása és integráció utáni dinamikus változásaik kommunikatív-pragmatikus megközelítésű elemzése. Erre térünk rá a következő fejezetben.

3. A GERMANIZMUSOK INTEGRÁLÓDÁSÁNAK JEGYEI A SZLOVÁK NYELVBEN

3.1. Hipotézis és kutatási módszerek

A német-szlovák nyelvi kapcsolatokkal foglalkozó szakirodalom történeti, areális, dialektológiai, szemantikai és adaptációs szempontú tanulmányozása után csak részben kapunk választ az alábbi kérdésekre:

1. Mi motiválja a germanizmusok használatát a szlovák nyelvben?
2. Hogyan befolyásolja a szóképzés a germanizmusok integrálódását?
3. Mire következtethetünk germanizmusok jelentésváltozásaiából?
4. Milyen a germanizmusok szerepe az új nyelvi környezetben a stilisztika, a gyakoriság szempontjából?
5. Hogyan vesznek részt a germanizmusok a mai szlovák nyelv szókészletének dinamikájában?

Célunk, hogy választ adjunk ezekre a kérdésekre a német-szlovák nyelvi kontaktust befolyásoló tényezők feltárásával, több szempontú elemzésével, a germanizmusok szerepének komplex folyamatként történő leírásával, areális összefüggésben a magyar nyelvvel.

A kontaktushatás társadalmi háttértől függ, az átvevő nyelv használóinak kommunikációs szükségleteit elégíti ki. A nyelvhasználat adaptációra készíti az idegen eredetű szavakat. Az adaptált germanizmusok az integráció során szóképzés szempontjából aktivizálódnak, új szemantikai tulajdonságokkal és stilisztikai funkciókkal gazdagodnak, betagozódnak a szinonimasorokba. Ezek a dinamikus jelenségek az areális beágyazottsággal együtt meghatározzák az adott germanizmus sorsát, szerepét a szlovák nyelv lexikális rendszerének részeként. Azok a germanizmusok, amelyek a lexikális rendszer dinamikus jegyeivel rendelkeznek, közelebb állnak a szlovák nyelv szókészletének központjához és nélkülözhetetlen szerepet töltenek be a szlovák nyelvben. A germanizmusok elavuló része nem vett részt az integrációt követő nyelvi folyamatokban és izolált maradt, a jelölt eltűnésével a jelölő is kiveszett a nyelvből.

A germanizmusok szlovákba integrálódásának vizsgálatokor a prágai nyelvész kör adaptációs tényezőkre vonatkozó téziseit tartjuk módszertani kiindulópontnak (VACHEK 1975, vö. 2.5. fejezet). Ezeket a téziseket alkalmaztuk a szlovák nyelv germanizmusait tartalmazó szótárak korpuszaira (NEW, RUDOLF, MOLLAY). Módszerként a szavak elemzését választottuk szóképzés, szemantikai adaptáció, stilisztikai és pragmatikai érték, frekvencia szempontjából. A minta különböző mértékű integrációt mutat, a különböző szempontok viszonya alapján állapítható meg az összefüggés a stiláris, szóképzési, jelentésbeli és areális jegyek és a germanizmusok élet-tartama, frekvenciája, beágyazottsága között. A germanizmusok szinkron nyelvhasználati gyakoriságát a Szlovák nemzeti szövegtár (SNK), a Szlovák nyelv szinonimaszótára (SSS) és a Szlovák nyelv kéziszótára (KSSJ) alapján ellenőriztük, valamint szociolingvisztikai és areális nyelvészeti módszerekkel vetettük egybe. A kutatási eredményeket az alábbi fejezetekben foglaljuk össze.

3.2. A germanizmusok a szlovák szóképzésben

A germanizmusok szlovák mondatba szerkeszthetősége megköveteli a morf(on)ológiai adaptációt, így lehetővé válik az idegen eredetű szavak szlovák ragozása. Ez az adaptáció a szóképzés feltétele is. KOPECKÁ – LALIKOVÁ (21) felsorolja azokat a szuffixumokat és prefixumokat, amelyek ragozhatóvá, mondatbe szerkeszthetővé teszik a germanizmusokat szlovák nyelvben: *na-* (*napáčovať, narajšovať*), *od-* (*odrachovať si, odtrajbovať*), *po-* (*pošachovať, poparchat*), *pod-* (*podmantl, podminírovaný*), *pre-* (*prevekslovaný*), *pri-* (*priheftovať*), *roz-* (*rozšraubovať, roztáľovať*), *s-* (*sfaldiť, schasnovat*), *vy-* (*vylejtovaný, vyrachovať*), *z-* (*zbuntovať, zrajtovať*), *za-* (*zalutovať, zašicovať*); *-oš* (*urlauboš, turnoš*), *-ik/-ik* (*lajblík, šifník*), *-ina* (*šamutina*), *-ňa* (*meserňa*), *-ka* (*cajkvarťka, pendelka*), *-ica* (*panvica, šerblica*), *-a* (*bajla, klinga*), *-(i)čka* (*seslička*), *-stvo* (*šafárstvo*), *-ný* (*purgrechtný, fešný*), *-ový* (*akštajnový, horpúdrový*), *-ský* (*majerský, paradajský*). Ezt a HSSJ történeti szóanyagán alapuló példák, melyek párhuzamot mutatnak a német-magyar nyelvi összefüggések analóg példáival (-el, -li, -ár/-ér/-or, -át, -ály/-ély) A következő fejezetben azt vizsgáljuk, hogyan függ össze a germanizmusok szóképzési aktivitása a mai szlovák nyelvben betöltött szerepükkel.

3.2.1. A szóképzés összefüggése az integráltsággal

A germanizmusok meghonosodása és funkciója szempontjából érdekesek azok a nyelvi elemek, amelyek az adaptáció után tovább fejlődtek a szlovák nyelvben és szóképzés alapjául szolgálnak. BUZÁSSYOVÁ és BOSÁK (1984) hangsúlyozza a szóképzés fontosságát a szókészlet dinamikája szempontjából. BENŐ (95) az igei átvételek esetében emeli ki az átvevő nyelvi képzők szerepét a morfológiai rendszerbe történő beilleszkedésnél. FURDÍK (1993: 110) szerint a szóképzés funkciója nem csak a szókészlet mennyiségi növelésében rejlik, hanem a nyelv rendszere szempontjából is szerepet játszik: „A kölcsönzés mozzanatánál fontosabb a kölcsön szó betagozódása a szókészletbe. A szóképzés integráló funkciója itt még intenzívebben mutatkozik meg, mint a hazai lexikális elem esetében.” FURDÍK (1993: 113) szerint a kölcsön szavak adaptációja és a szóképzés ilyen fokozatokban arányítható:

1. a szóképzés már a kölcsön szó morfológiai adaptációjánál aktivizálódik
2. szóképzés a kölcsön szóból produktív szóképzési kategóriák alapján
3. szócsaládképzés
4. a kölcsön szó teljes összekapcsolhatósága a hazai szótövekkel és képzőkkel.

Először azokat a szavakat vizsgáltuk, amelyek töve a németből származik és a képzett szó a szlovák nyelvben keletkezett. Azokat a szavakat soroltuk a szóképzés szempontjából legproduktívabb germanizmusok közé, amelyek megtalálhatók a Szlovák nyelv szótómutató szótárában (SKMS) és a Szlovák nyelv morfémaszótárában (MSS) legalább 2-3 alapvető képzett szóval. Ez a szótár szinkron szempontból tartalmazza a képzett szavakat, ezért érdemes összevetni a NEW korpuszával. A NEW, HSSJ, SKMS a MSS szótárakban egyaránt szereplő germanizmusokat a Juraj Furdík által kidolgozott csoportokba soroltuk. Ezt a módszert alkalmasnak találtuk a germanizmusok szóképzési aktivitásának bemutatására. Feltételeztük, hogy a szóképzésben legproduktívabb szavak nyelvhasználati gyakorisá-

ga is nagyobb, és centrális helyet foglalnak el az átvevő nyelv szókészletében. Vagy fordítva: azok a germanizmusok lettek produktívak szóképzés szempontjából, amelyek frekvenciáltak voltak.

1. A szóképzés már a kölcsönszó morfológiai adaptációjakor aktivizálódik. Főleg az igéknél és mellékneveknél kap a szó már az átvételkor szlovák toldalékot, hogy alkalmazkodhasson a szlovák nyelv rendszeréhez. Ez a folyamat nem mutat összefüggést a szóképzés többi három fokozatával. Az itt felsorolt germanizmusok megtalálhatók a 2., 3. ill. 4. csoportban is. Ez a jelenség a végződések morfológiai adaptációjával függ össze, mely hasonlóképpen ment végbe a cseh nyelvben is.

balík 'csomag', *briliant* 'briliáns', *broskyňa* 'őszibarack', *brožúra* 'brossúra', *fajka'pipa'*, *fárat* 'fát, szemet hordani', *grobian* 'goromba', *háklivý'háklis'*, *kresťan* 'keresztény', *krstít'* 'keresztelni', *kuchyňa* 'konyha', *kúpiť* 'venni', *melírovaný* 'melírozott', *nádherný* 'csodálatos', *oblátka* 'ostya', *pašovať* 'csempészni', *paštrnák* 'paszernák', *policajt* 'rendőr', *rabovať* 'rabolni', *rašpla* 'ráspoly', *rátat* 'számolni', *ríbezle* 'ribizli', *šacovať* 'saccolni', *šnupať* 'szipogni', *šlendrián* 'Islandrián', *špekulovať* 'spekulálni', *špacírovať* 'špacírolni', *špendlík* 'gombostű', *šporovať* 'spórolni', *šprajcovať* 'aládúcolni', *šramotat'* 'zörögni', *štepovať* 'steppelni', *štráfovať* 'megbüntetni', *štrúdlá* 'rétes', *žemla* 'zsemle', *žobrák* 'koldus'.

2. A szóképzés germanizmusból produktív szóképzési kategóriák alapján akkor valósul meg, ha más szófaj, kicsinyítő, női forma vagy meseterség megnevezése jön létre. A képzett szavak száma itt kisebb, mint a másik két csoportnál és előfordulnak elavult vagy stiliáris funkcióval bíró szavak. Lábjegyzetben közöljük a magyar jelentést, amennyiben az eltér a magyarban is előforduló germanizmus jelentésétől, a részletesebb összevetés a 4. fejezetben következik magyarral. Ahol azonban a szlovák belső keletkezésű, germanizmusból képzett szavak felsorolása található, mennyiségileg mutatva a szóképzési produktivitást. Lábjegyzetben közöljük a magyar jelentést vagy azt a magyarban is megtalálható germanizmust, amellyel a 4. fejezet areális elemzése foglalkozik bővebben.

<i>akurát</i> >	<i>akurátny, akurátnosť, akurátne</i> ⁵⁴
<i>bagatel</i> >	<i>bagatelizovat</i> ⁵⁵
<i>batoň</i> >	<i>batožina, batôžok, batožinový</i> ⁵⁶
<i>bifľ ovaf sa</i> >	<i>bifľoš, nabifľovať sa</i> ⁵⁷
<i>blikať</i> >	<i>blikavý, bliknúť, blikotať, zablikať, blikačka</i> ⁵⁸
<i>broskyňa</i> >	<i>broskynka, broskyňový</i> ⁵⁹
<i>buchta</i> >	<i>buchtíčka, buchtový</i> ⁶⁰
<i>búda</i> >	<i>búdka</i> ⁶¹
<i>cigareta</i> >	<i>cigara, cigarový, ciga</i> ⁶²
<i>clo</i> >	<i>colnica, colný, colník, bezcolný</i> ⁶³
<i>cválat'</i> >	<i>cval > cvalový, cvalom, do-/od-/priválat'</i> ⁶⁴
<i>cylinder</i> >	<i>cyldrový, cyldrický</i> ⁶⁵
<i>činž</i> >	<i>činžiak</i> ⁶⁶
<i>dáma</i> >	<i>dámička, dámský</i> ⁶⁷
<i>diesel</i> >	<i>dieselový, dieselelektrický</i> ⁶⁸
<i>dóza</i> >	<i>dózovaf, predózovaf, dózický</i> ⁶⁹
<i>fabrik ant</i> >	<i>fabrikantský</i> ⁷⁰
<i>fabrik át</i> >	<i>fabrika > fabrikovaf</i> ⁷¹
<i>faktúra</i> >	<i>fakturovaf, fakturant, fakturačný</i> ⁷²

54 'éppen' a m. *akkurátus* jelentése eltér a szlováktól

55 Vö. m. *bagatell, bagatellizál*

56 'zsák, csomag, csomag-' a szlovákban nagyon elterjedt germanizmus – vö. m. *batyu*

57 Vö. m. *bebifľázni*

58 'pislog, villog, villogó lámpa, index' a m. *első blikkre* kifejezésben található ez a germanizmus

59 'őszibarack' és a belőle képzett szavak

60 'bukta' areális vándorszó

61 'bódé' vö. m. *budi*

62 'cigaretta' del *cigara* = szivar

63 'vám' és a belőle képzett szavak, hasonlóan produktív, mint a magyar *vámos, vámmentes* stb.

64 'vágta' és a belőle képzett 'vágatni, ide-, odavágtatni, vágtatva' stb.

65 'dugattyú' és belőle képzett szavak

66 'bérház', a KSSJ-ben csak a képzett szóalak található meg.

67 Vö. m. *dáma* – a szlovákban általánosabb jelentéssel bír, használata elterjedtebb

68 Tulajdonnévből keletkezett internacionalizmus

69 'adag' és a belőle képzett alakok, ld. 4.2.3.

70 Vö. m. *fabrikálni*

71 Általánosabb jelentéssel bír, mint a magyar 'fabrikálni'

72 'számla, számlázni, számlázási...' gyakori germanizmus, szlovák eredetű konkurenciája az *účet, účtovaf, účtovníctvo...*, m. *faktorálás* szűkebb jelentésű, kevésbé elterjedt.

<i>fárat</i> >	<i>sfárat, vyfárat</i> ⁷³
<i>fasáda</i> >	<i>fasádny, fasádový, fasádnik</i> ⁷⁴
<i>fašiangy</i> >	<i>fašiangový, fašiangovat</i> ⁷⁵
<i>fazula</i> >	<i>fazulový, fazulka, fazulkový</i> ⁷⁶
<i>fiaker</i> >	<i>fiakrista, fiakrový</i> ⁷⁷
<i>filigrán</i> >	<i>filigránsky</i>
<i>flak</i> >	<i>flakovať, flakaty, poflakovať, naflakovať</i> ⁷⁸
<i>friš- †</i> >	<i>frišký, frišný, friško</i> ⁷⁹
<i>frštik</i> >	<i>frištikovat</i> ⁸⁰
<i>futro</i> >	<i>futrovat</i> ⁸¹
<i>glanc</i> >	<i>glancovat</i> ⁸²
<i>grunt</i> >	<i>gruntovat</i> ⁸³
<i>gýč</i> >	<i>gýčový, gýčovitý, gýčovitosť, gýčovito</i> ⁸⁴
<i>gyps</i> >	<i>gypsovát, gypsový, zagypsovát</i> ⁸⁵
<i>hák</i> >	<i>hákovať, hákový, hákovito, háčik, háčikový</i> ⁸⁶
<i>háklivý</i> >	<i>háklivo, háklivosť, háklivý</i> ⁸⁷
<i>hámor</i> >	<i>hámorník †, hámorský</i> ⁸⁸
<i>handel</i> >	<i>handliar, handlovat †</i> ⁸⁹
<i>huta</i> >	<i>hutníctvo, hutník, hutnícky</i> ⁹⁰

73 bányászati szakszó 'kitermelt anyag közelítése'

74 'homlokzat' és a belőle képzett szavak

75 Vö. m. *farsang*

76 'bab', vö. m. dial. *paszuly*

77 'fiaker' és a belőle képzett szavak

78 'folť' és a belőle képzett szavak

79 A m. *frissel* ellentétben az alapszó †, a képzettek nem.

80 Vö. m. *früstökölňi*

81 'takarmányozni', a KSSJ-ben csak a képzett szóalak található meg.

82 Vö. m. *kglancolňi*

83 ld. 4.2.2.

84 Vö. m. *giccs* és a belőle képzett szavak

85 Vö. m. *begipszelňi*

86 Vö. m. *háklis*

87 'kényes' és a belőle képzett szavak

88 Vö. m. *hámor*

89 'keresked-' és a belőle képzett szavak

90 Vö. m. *huta* de a belőle képzett szavak a szlovákban a kohászattal kapcsolatos szélesebb fogalomkörű alkotják

<i>kabela</i> >	<i>kabelka, kabelkový</i> ⁹¹
<i>kšeft</i> >	<i>kšeftovat</i> ⁹²
<i>ksicht</i> >	<i>zaksichtiť sa</i> ⁹³
<i>kufor</i> >	<i>kufrik, kufriček, kufrový</i> ⁹⁴
<i>kuk at</i> >	<i>vykukať, nakukať, zakukať, kuknúť</i> ⁹⁵
<i>lavór</i> >	<i>lavorový, lavorovica</i> ⁹⁶
<i>luft</i> >	<i>luftovat</i> ⁹⁷
<i>malta</i> >	<i>maltovina, maltovnica, maltový</i> ⁹⁸
<i>pas</i> >	<i>pasový, pasovák</i> ⁹⁹
<i>paš ovat</i> >	<i>prepašovať, pašerák</i> ¹⁰⁰
<i>próba</i> >	<i>probovať, oprobovať, sprobovať, vyprobovať</i>
<i>puc</i> >	<i>pucovat</i> ¹⁰¹
<i>puška</i> >	<i>puškár, puškový</i>
<i>ráf</i> >	<i>ráfový, ráfik</i>
<i>rašpel</i> >	<i>rašpľovanie, rašpľovaný</i> ¹⁰²
<i>ríbezle</i> >	<i>ríbezľový</i> ¹⁰³
<i>šabľa</i> >	<i>šablóvy, šablóvite, šabliar, šablička, šablóvitosť</i> ¹⁰⁴
<i>šachta</i> >	<i>šachtový</i> ¹⁰⁵
<i>šac ovat</i> >	<i>ošacovať, šacunk †, šacúnok †</i> ¹⁰⁶
<i>šál</i> >	<i>šáločka, šálik, šalový</i> ¹⁰⁷

91 'kézitáská' és a belőle képzett szavak

92 Vö. m. *seftel*

93 'arc' a n. *Gesicht*-ből

94 Vö. m. *koffer* – a szlovákban általánosabban használt, kb. mint a m. *börönd*

95 Vö. m. *kukkol*

96 Vö. m. *lavór*

97 'levegő' és a belőle képzett szavak

98 'matler' és a belőle képzett szavak

99 'útlevel' és a belőle képzett szavak, pl. 'útlevelkezelő'

100 'csempészni' és a belőle képzett szavak

101 Vö. m. *pucolňi*

102 Vö. m. *ráspoly*

103 Vö. m. *ribizli*

104 Vö. m. *szablya*

105 'akna' és a belőle képzett szavak

106 Vö. m. *saccolňi*

107 'terem' és a belőle képzett szavak

<i>šalt ovať</i> >	<i>prešaltovať</i> ¹⁰⁸
<i>šarc</i> >	<i>šarcovať</i> ¹⁰⁹
<i>šenk</i> >	<i>šenkár, šenkovať</i> ¹¹⁰
<i>škvarka</i> >	<i>škvarkový, škvaročka, škvarkový</i> ¹¹¹
<i>šlak</i> >	<i>šlakovať</i> ¹¹²
<i>šlendrián</i> >	<i>šlendriánsky</i> ¹¹³
<i>šluk</i> >	<i>šlukovať, šluknúť si</i> ¹¹⁴
<i>šmak</i> >	<i>šmakovať</i> ¹¹⁵
<i>šminka</i> >	<i>šminkovať, šminkár, našminkovať</i> ¹¹⁶
<i>šmirgel'</i> >	<i>šmirglovať, šmirglový, ošmirglovať</i> ¹¹⁷
<i>špacír ovať</i> >	<i>špacír</i> ¹¹⁸
<i>špajza</i> >	<i>špajzový</i> ¹¹⁹
<i>špek</i> >	<i>špekáčik, špekáčikový</i> ¹²⁰
<i>špendlík</i> >	<i>špendlíček, špendlíkový, špendlíkár, zašpendliť, prišpendliť</i> ¹²¹
<i>šperk</i> >	<i>šperkový, šperkovnica, vyšperkovať</i> ¹²²
<i>špik</i> >	<i>špikovaný, špikovať, našpikovať</i> ¹²³
<i>štréber</i> >	<i>štréberka, štrébersky, štréberský, štréberstvo</i> ¹²⁴
<i>štrúdlá</i> >	<i>štrúdlový</i> ¹²⁵
<i>šunka</i> >	<i>šunkový, šunôčka, šunkička</i> ¹²⁶

108 'átkapcsolni'

109 Vö.m. *sarcolni*

110 Vö.m. *söntés*

111 'töporlyú' és a belőle képzett szavak

112 'gutaütés' és a belőle képzett szavak

113 Vö.m. *slendrián*

114 Vö.m. *slukk*

115 Vö.m. *smakkolni*

116 Vö.m. *smink*

117 Vö.m. *smirgli*

118 Vö.m. *spacírolni*

119 Vö. m. *spájz*

120 'szafládé' és a belőle képzett szavak

121 Vö.m. *gombostű*

122 'bizsu' és a belőle képzett szavak

123 'csontvelő' és a belőle képzett szavak

124 Vö.m. *stréber*

125 'rétes' és a belőle képzett szavak

126 Vö.m. *sonka*

<i>šuster</i> >	<i>šustrovať, prešustrovať</i> ¹²⁷
<i>taška</i> >	<i>taštička</i> ¹²⁸
<i>tunel</i> >	<i>tunelár, tunelový</i> ¹²⁹
<i>vaňa</i> >	<i>vaňový, vanička</i> ¹³⁰
<i>vankúš</i> >	<i>vankúšik, vankúšový</i> ¹³¹
<i>žold</i> >	<i>žoldnier, žoldnierstvo, žoldniersky</i> ¹³²
<i>žumpa</i> >	<i>žumpový</i> ¹³³

3. Részleges szócsaládképzés valósul meg, ha a germanizmus tulajdon-ságai alapján a 2. csoportba tartozna, de a belőle képzett szavak további szóképzés kiindulópontjaként szolgálnak. Az ilyen képzett szavak száma legalább 3 és jelentés szempontjából eltávolodhatnak az eredeti germanizmustól. Továbbfejlődés figyelhető meg tehát a szlovák nyelven belül.

<i>abonent</i> >	<i>abonentka, abonentný, abonentský, abonovať</i> ¹³⁴
<i>bal ík</i> >	<i>balíkový, baliť, alobal, zabaliť</i> ¹³⁵
<i>blok</i> >	<i>bloček, blokový, blokovat', zablokovat', odblokovať</i> ¹³⁶
<i>cibuľa</i> >	<i>cibuľový, cibulka, cibulnatý, cibulovitý, cibulovito</i> ¹³⁷
<i>debn ár</i> >	<i>debna, debnárstvo, debnenie, debniť, debnička, zadebňovať</i> ¹³⁸
<i>fajka</i> >	<i>fajkový, pre-, do-, na-, vy-, fajčiť, fajčiar, fajčiarsky, fajočka, fajčivo, odfajkovať</i> ¹³⁹
<i>fajn</i> >	<i>fajnový, fajný, fajne, fajnosť, fajnovka</i> ¹⁴⁰

127 Vö.m. *suszter*

128 Vö.m. *táska*

129 'alagút' és a belőle képzett szavak

130 'kád' és a belőle képzett szavak

131 Vö.m. *vánkos*

132 Vö.m. *zsold, zsoldos*

133 'pöcegödör' és a belőle képzett szavak

134 'előfizető' és a belőle képzett szavak

135 'csomag' és a belőle képzett szavak

136 Vö.m. *blokk*

137 'hagyma' és a belőle képzett szavak

138 'kádár' és a belőle képzett szavak

139 'pipa' és a belőle képzett szavak

140 Vö.m. *fajin*

faloš > falošne, falošník, falošnosť, falošný, falšovať, falšovateľ, sfalšovať, falošnica, falzifikovať¹⁴¹

fara > farár, farársky, farárstvo, farárčiť, farárka, farník, farnosť¹⁴²

feš > fešný, fešák, fešácky, fešanda, fešne, fešnosť¹⁴³

fiala > fialka, fialový, fialkastý, fialovo-, fialôčka, fialoviet¹⁴⁴

fraj > frajer > frajerka, frajerkár, frajerkárstvo, frajersky, frajerský, frajerstvo, frajerčina, frajerčiť¹⁴⁵

fušer > fušerovať, fušovať, fušersky, fušerstvo, pofušovať, sfušovať¹⁴⁶

grobian > grobiansky, grobianiť, grobianstvo, grobianka¹⁴⁷

gróf > grófstvo, grófsky, grófovský, grófka

kachľa > kachlica, kachliar, kachľový, kachle, kachliarsky, kachlička, vykachličkovať¹⁴⁸

kalendár > kalendárny, kalendárik, kalendárový

kamarát > kamarátsky, kamarárstvo, kamarátka, (roz-) kamarátíť sa, kamarátik, kamarátko¹⁴⁹

klavír > klavírnik, klavírista, klavírový; kláves > klaviatúra, klávesnica¹⁵⁰

kňaz > kňazský, kňazstvo, kňazka, kňazná¹⁵¹

komora > komorný, komorník, komornosť, komorne, komorový¹⁵²

kotol > kotolňa, kotolný, kotlík, kotlíkový, kotlár, kotlárstvo, kotláreň, kotlina, kotlový¹⁵³

koruna > korunovať, korunový, korunka, korunovací, korunný, korunovačný¹⁵⁴

kostol > kostolný, kostol, kostolík, kostolník, kostolnícky¹⁵⁵

kuchyňa > kuchynský, kuchynka; kuch|> kuchár, kuchárstvo, kuchtiť¹⁵⁶

kukurica > kukuricový, kukuričný, kukuričisko¹⁵⁷

lampa > lampár, lampáreň, lampáš, lampový, lampička, lampovňa¹⁵⁸

lokál > lokálny, lokálka, lokalita, lokalizovať, lokálny, lokálne, lokálka

minca > minciar, mincier, mincovňa, mincovníctvo, mincový¹⁵⁹

mlyn > mlynár, mlynárstvo, mlyncek, mlynský¹⁶⁰

múr > murovať, murovaný, murivo, múrik; mur|ár> murársky, murárčina, murárstvo¹⁶¹

peklo > pekelné, pekelnícky, pekelný, pekelníčka¹⁶²

plech > plechový, plechovo, plechovka, plecháč, plechavieť, plechovica, plechovať¹⁶³

policajt > policajne, policajný, polícia, policajtko¹⁶⁴

pošta > poštár, poštárka, poštovné, poštový, poštársky

rab|ovať > rabovačka, rabovník, orabovať, vyrabovať¹⁶⁵

rám > rámar, rámarstvo, rámcovať, rámeč, rámik, rámeček, rámcový, rámcovo, rámový, rámovka¹⁶⁶

reťaz > reťazový, reťazovitý, reťazec, reťazovito, reťazkový¹⁶⁷

141 Vö.m. *fals*

142 'plébánia'

143 Vö. m. *fess*

144 'ibolya' és a belőle képzett szavak

145 'szabad > udvarló, szerető' és a belőle képzett szavak

146 Vö.m. *fuserál*

147 Vö.m. *goromba*

148 Vö.m. *kályha*

149 'barát' és a belőle képzett szavak

150 'zongora', vö.m. *klaviatúra*

151 'pap' és a belőle képzett szavak

152 Vö.m. *kamra*

153 'kazán' és a belőle képzett szavak

154 Vö.m. *korona*

155 'templom' és a belőle képzett szavak

156 Vö.m. *konyha*

157 Vö.m. *kukurica*

158 Vö.m. *lampa*

159 'érmé' és a belőle képzett szavak

160 'malom' és a belőle képzett szavak

161 'fal' és a belőle képzett szavak

162 Vö.m. *pokol*

163 Vö.m. *pléh*

164 'rendőr' és a belőle képzett szavak

165 'rabolni' és a belőle képzett szavak

166 Vö.m. *ráma*

167 'lánc' és a belőle képzett szavak

rúra > rúrka, rúrkovitý, rúročka, rúrovňa, rúrový¹⁶⁸
 ruža > ružový, ružovieť, ružička, ružica, ružiak, ružovosť, ružienka, ruženec...¹⁶⁹
 sóda > sodík, sodný, sódový, sódovka, sódovkáreň, sodíkový¹⁷⁰
 šerm > šermiar, šermiarsky, šermovať, šermovačka, šermiarka, zašermovať¹⁷¹
 škatula > škatulka, škatulkovať, škatulkovitý, škatul(k)ový, škatulôčka¹⁷²
 škorec > škorica, škoricový, škoricovník¹⁷³
 špic > špička, špica, špicatý, špičkový, špičiak, špicatý, špicatost¹⁷⁴
 špekul|ovať > špekulant, špekulantsky, špekulatívny, špekulatívne, špekulačne, špekulácia, prešpekulovať, vyšpekulovať¹⁷⁵
 špás > špásik, špásovný, špásovať, špásovník, špásovne, špásovne¹⁷⁶
 šprint > šprintér, šprintovať, šprintérsky, šprintérka¹⁷⁷
 špión > špiónka, špiónovať, špiónsky, špiónstvo, špionáž, kontrašpionáž¹⁷⁸
 šrot > zo-, šrotovať, šrotovisko, šrotovňa, šrorovník, šrotový¹⁷⁹
 štrajk > štrajkovať, štrajkový, štrajkujúci, štrajkokaz, štrajkokazný¹⁸⁰
 štep|ovať > štep, štepiť, za-, pre-, štepovať, štepárstvo¹⁸¹
 švagor > švagrína, švagrik, švagrovci, švagorský, švagrovstvo,

švagrovko, zošvagrit¹⁸²
 tabak > tabakový, tabakóza, tabakovohnedý, tabačik, tabačiar, tabačiarka, tabačiarstvo¹⁸³
 tanec > do-, od-, za-, vy-, po-, roz- tancovať, tancovačka, tanečná, tanečnica, tanečník¹⁸⁴
 tehla > tehlička, tehliar, tehliarstvo, tehelňa, tehlový, tehlovočervený¹⁸⁵
 trafika > trafikový, trafikant, trafikantka, trafička, trafikantský¹⁸⁶
 trať > traťový, traťmajster¹⁸⁷
 truhla > truhlík, truhlár, truhlárstvo, truhlica, truhlový, truhlička¹⁸⁸
 uniforma > uniformita, uniformnosť, uniformný, uniformovať, uniformovanosť¹⁸⁹
 vagón > vagónový, vagónik, vagónka
 váha > váhadlo, váhový, váhať, váhavosť, zaváhať, váhavo¹⁹⁰
 valec > valcovitý, valcovací, valčík, valcovať, valcovňa¹⁹¹
 žart > žartovať, žartík, žartovne, žartovnosť, žartom, zažartovať, žartový¹⁹²
 zemľa > zemlička, zemlovka, zemľový¹⁹³
 žobrák > žobrať, žobracky, žobráctvo, žobravy¹⁹⁴

168 'cső' és a belőle képzett szavak

169 Nagyon produktív képzés.

170 Vö.m. szóda

171 'vívás' és a belőle képzett szavak

172 Vö.m. skatulya

173 'fahéj' és a belőle képzett szavak

174 A képzett alakok gyakoribbak.

175 Vö. m. spekulálni

176 'szórakozás'

177 Vö.m. sprint

178 Vö.m. spion

179 'őcskavas' és a belőle képzett szavak

180 Vö.m. sztrájk

181 Vö.m. steppelni

182 Vö.m. sógor

183 'dohány' és a belőle képzett szavak

184 Vö.m. tánc

185 Vö.m. tégl

186 Vö.m. trafik

187 Vö. m. trafik

188 'koporsó' és a belőle képzett szavak

189 'egyenruha' és a belőle képzett szavak

190 'súly, mérleg' és a belőle képzett szavak

191 'henger' és a belőle képzett szavak

192 'tréfa' és a belőle képzett szavak

193 Vö.m. zsemle

194 'koldus' és a belőle képzett szavak

4. A jövevénytől teljes összekapcsolhatósága a hazai szótövekkel és képzőkkel azokra a germanizmusokra vonatkozik, amelyek szlovák előtagot kaphatnak, szabadon felhasználhatók összetett szavak alapjául vagy sokféle képzővel kombinálhatók.

<i>bank</i> >	<i>bankový, bankár, bankársky, bankovka, bankomat, bankovnícky, bankovníctvo</i>
<i>cement</i> >	<i>cementovať, cementácia, cementačný, cementár, cementársky, cementáreň, cementárstvo</i>
<i>ciel</i> >	<i>za-, do-, na- cieľiť, cieľniť, cieľový, cieľavedomý, cieľavedome, cieľavedomosť, cieľník, bezcieľný¹⁹⁵</i>
<i>cín</i> >	<i>cinár, cináreň, cinársky, cinástvo, cínový, cínovec, cínovať, pocínovať¹⁹⁶</i>
<i>citrón</i> >	<i>citrónový, citronáda, citrónovožltý, citrónovník</i>
<i>cukor</i> >	<i>cukrár, cukráreň, cukrársky, cukrovar, cukrový, cukrík, cukrovka, scukornatieť</i>
<i>drôt</i> >	<i>drotár, drôtený, pri-, za- drôtovať, drôtový, drôtik, bezdrôtový, drotársky, drotárstvo, vydrôtikovať¹⁹⁷</i>
<i>farba</i> >	<i>pre-, pod-, od-, s-, za-, pri-, na-, vy- farbiť, farbivo, farebný, farbiar, farbistý, farbosllepý, farbiarstvo, farbiareň, farebnosť, bezfarebný, viacfarebný¹⁹⁸</i>
<i>fľaša</i> >	<i>fľaška, fľašový, fľaškový, fľaštička, fľaškovozeleň, fľaškovitosť¹⁹⁹</i>
<i>kúp it'</i> >	<i>na-, do- kupovať, od-, po-, pod- kúpiť, kupujúci, kupčik, kúpa, kupec, kupčiť, kupectvo, výkup, priekupník, nákup, nákupca, nepodkúpný²⁰⁰</i>
<i>majster</i> >	<i>ex-, vice-, cech-, stráž-, rot-, stroj-, veľ-, zbroj- majster, majstrovský, majstrič, majstrovať, majstrovstvo, majsterštuk²⁰¹</i>

195 Vö. m. *cél*

196 Vö.m. *cin*

197 Vö.m. *drót*

198 'szín, festék'

199 Vö. m. *flaska*

200 'vásárolni' és a belőle képzett szavak

201 Vö.m. *mester*

<i>mal ovať</i> >	<i>malovaný, omalovať, pomalovať, vymalovať, malovanie; mal > malba, malovanka, malebný, malebnosť, drobnomalba, krajomalba, zvukomalba, malovanka; mal iar> maliarka, maliarsky, maliarstvo, maliarčiť²⁰²</i>
<i>olej</i> >	<i>olejový, olejnatý, olejovať, olejnina, olejkár, olejnjý, na-, pre-, za- olejovať</i>
<i>papier</i> >	<i>papiernictvo, papierenň, papierový, papierik</i>
<i>park</i> >	<i>parkový, parčík, lesopark, lunapark, parkovací, (za) parkovať, parkovisko²⁰³</i>
<i>parketa</i> >	<i>parketár, parketový, parketovať, vyparketovať, parketáreň</i>
<i>peniaz</i> >	<i>peniazstvo, peniažky, peňažne, peňažníctvo, peňažník, peňažitý, speňažiť, peňaženka²⁰⁴</i>
<i>plán</i> >	<i>roz-, na-, za- plánovať, plánovač, plánovitý, plánik, plánovitosť, plánovito, nadplánový²⁰⁵</i>
<i>pumpa</i> >	<i>pumpár, pumpička, pumpovať, pumpnúť, napumpovať, vypumpovať</i>
<i>rada</i> >	<i>radiť, radnica (por. ratúz †), radca, radcovský, poradiť, poradca, porada, bezradný, odradiť²⁰⁶</i>
<i>rátat'</i> >	<i>po-, od-, do-, pre-, pri-, roz-, vy-, z-, za- rátat', -úvať, -ovať, rátat' sa, rátajúť, vrátane²⁰⁷</i>
<i>sklo</i> >	<i>sklený, sklenený, sklenár, sklenárstvo, skleník, skleníkový, skleno, skielko, sklársky, sklárstvo, sklobetón, plexisklo, skleno, sklovitosť, sklovina, zaskliť, zasklievať²⁰⁸</i>
<i>šlachta</i> >	<i>šlachtenec, šlachtic, šlachtický, šlachtictvo, šlachtiteľ, vy-, zo-, u- šlachtiť²⁰⁹</i>
<i>šnúra</i> >	<i>šnúrika, šnúročka, šnúrový, za-, zo-, roz-, vy-, šnurovať, šnurovačka, šnurovany²¹⁰</i>

202 'festeni' és a belőle képzett szavak

203 Lehetséges motiváció: n. *parkieren*.

204 Vö.m. *pénz*

205 'terv' és a belőle képzett szavak

206 'tanács' és a belőle képzett szavak

207 'számolni' és a belőle képzett szavak

208 'üveg' és a belőle képzett szavak

209 'nemes(ség)' és a belőle képzett szavak

210 'fonal' és a belőle képzett szavak

špor ovat>	zo-, ú-, šporiť, šporák, šporovlivý, šporovlivosť, úspornosť ²¹¹
šport >	za-, športovať, športovec, športový, športovo, športkyňa, športka, športkár, športkovať
štát >	proti-, medzi-, štátny, štátnosť, štátnik, štátnický, štátnica, štátno, štátnik, štátnic, neštátny, zo-, po-, od-, štát -niť, -ňovať, celoštátny, vnútroštátny ²¹²
ventil >	ventilácia, ventilačný, ventilátor, ventilovať, ventilový, ventilček, ventilovať, ventilátorový, ventilačný ²¹³

A SKMS és a NEW szócikkeinek besorolása abban különbözik, hogy a SKMS szinkron szempontból adja meg a szótót és a belőle képzett szavakat, míg a NEW etimológiai jellegű és nem a szótó, hanem a források alapján elsődlegesen átvett germanizmus áll a szócikk elején. Például: *cválat* > *cval*, *cvalový*, *cvalom*, *do-/od-/pricválat* a *cválat* igét vette át a szlovák, ebből a szlovákban alakult ki a *cval* főnév, amelyből további szavak képződtek. A SKMS *fabrika* címszavának esetében az elsődlegesen átvett germanizmus a *fabrikát* és a *fabrikant* volt, majd a szlovák nyelvben alakult ki a *fabrika* és a belőle képzett szavak. A címszavakban ezt a jelenséget pontosvesszővel és nyilakkal így ábrázoltuk: *kuchyňa* > *kuchynský*, *kuchynka*; *kuch*|> *kuchár*, *kuchárstvo*, *kuchtiť*.

A legnagyobb csoport azok a germanizmusok, amelyek szófajukra jellemző képzett szavak alapjául szolgálnak (2. csoport), de az integráltság szempontjából figyelemre méltó a 3. és a 4. csoport is, ahol a germanizmusok szócsaládok kiindulópontjává válnak ill. elérik a szabad összekötetőség fokát a szlovák képzőkkel. Ezekben az esetekben a szóképzés kiindulópontja germanizmus, a folyamat pedig a szlovák nyelv rendszerén belül zajlik. Ezek a szavak gyakran használatban kellett legyenek ahhoz, hogy a szóképzés alapjául szolgáljanak az átvevő nyelvben. A termékeny szóképzés úgy függ össze a frekvenciával és a pragmatikus funkcióval, hogy a képzett szavakra szükség volt. Ez indokolja a vizsgált germanizmusok integráltságát.

211 Vö.m. *spórolni*

212 'állam' és a belőle képzett szavak

213 'szelep' vö.m. *ventilátor*

A példák között sok olyan képzett szót találunk, amelynek nincs megfelelője a németben vagy máshogy motivált. Ennek egyik oka, hogy a németben nem olyan produktívak a kicsinyítőképzők ill. azok a képzők, melyek a szlovák -ový, -níčka megfelelői, például:

pilot >	pilotka, pilotný, pilotovať ↔ Pilot > *Pilotin, *pilotisch, *pilotieren
col ²¹⁴ >	colnica, colný, colník ↔ Zoll > Zollamt, *zollisch, Zollbeamnte
plech ²¹⁵ >	plechový, plechovo, plechovka, plecháč, plechavieť ↔ Blech > blechern, *blechlich, Blechdose, blechern, *verblechern

A szlovák képzővel ellátott germanizmusok mélyebben integráltak, mint a képző nélküli jövevényszavak. Például a bair.-ö. *Sparherd* > sk. dial. *šparhert*, *šporhert* morfo(n)ológiai adaptált germanizmus, de a hasonló jelentésű, szóképzéssel kialakult *spor|ák*, *špor|ák* elterjedtebb. Hasonlóképpen jobban meghonosodott a szlovák képzőkkel ellátott *Tusche* > *tuš*, *tuširovať*, *retušovať*, mint szóképzés nélküli változata a *Dusche* > *tuš* †, de a magyarban ez vált produktívvá: *tus*, *tusoló*, *tusolni*.

A német -ieren és a szlovák -ovať képzők hasonló szerepűek, a szlovákban megfigyelhetjük a régebbi -írovať és az -ovať konkurenciáját.

<i>triumfovať</i> ↔ <i>triumfirovať</i> , <i>probovať</i>
<i>vyprobovať</i> ↔ <i>probírer</i> , <i>probírovať</i> , <i>probírstvo</i> , vö. m. <i>próbálni</i>
<i>tapezieren</i> > sk. <i>tapecírovať</i> †, vö. m. <i>tapecírozni</i> †
↔
<i>Tapete</i> > sk. <i>tapeta</i> > sk. <i>tapetovať</i> , vö. m. <i>tapétázni</i> .

A képzők konkurenciája arról tanúskodik, hogy ezek a germanizmusok részt vesznek a szlovák nyelv szóképzésének dinamikus folyamataiban. A nyelvjárási variánsoknál is megjelenik a képzők konkurenciája: *klimpern* > *klimprovať* / *klimpkat*, vö. m. *klimpírozni*.

214 'vám' és a belőle képzett szavak

215 'pléh' és a belőle képzett szavak

Van olyan eset, amikor a germanizmus már kiszorulóban van a nyelvhasználatból, de a belőle képzett szavak a szókészlet központjában találhatóak: *friško* 'frissen', *furovať* 'takarmányozni', *špekáčik* 'szafaládé', *špička čsúcs*. A KSSJ csak a kiemelt képzett szót tartalmazza a következő germanizmusok esetében: *Zins* > *čínž* > *činžiak* 'bérház', *füttren* > *futro* > *futrovať* 'takarmányozni', *Meister* > *majster* > *majstrovstvo* 'bajnokság', *frei* > *fraj* > *frajer* 'udvarló'. A képzett szavak listája tartalmaz kevésbé frekvenciált és elavult szavakat is, ami a szóképzés diakrón jellegére utal, ezek a germanizmusok csak egy bizonyos korban voltak széles körben használatosak: *Handel* > *handel* > *handlovať* 'kereskedni', *schätzen* > *šacovať* > *šacúnok* 'saccolni', *Warte* > *varta* > *vartovať* 'örködni'. Az ilyen példák száma az egész listához képest csekély, nem befolyásolják azon állításunkat, miszerint a vizsgált germanizmusok szóképzése funkcionális szempontból az integráltság hordozója.

Néhány esetben ezzel az állítással ellenkező példákra találtunk. A stilisztikai funkcióval bíró *mordovať*, *pajzel*, *paklik*, *pucovať*, *rande* germanizmusok frekvenciáltak ugyan, de nyelvi szerepük nem követeli meg a szóképzési aktivitást, ugyanúgy, mint a német eredetű *musiet* segédige esetében sem. A határozószók ragozás nélkül adaptálódtak a szlovákba (*akurát*, *fajn*, *feš*, *lila*, *richtig*, vö. m. *akkurátus*, *fájin*, *fess*, *lila*, *richtig*), későbbi szóképzés eredményeként jött létre belőlük a *akurátny*, *fajnový*, *fešný*, *lilavý*, míg a *richtig* ragozatlan maradt.

A nemzetközileg elterjedt képzők, mint pl. a fr. *-áž* (*špionáž*, *metráž*) a ang. *-ing* (*kemping*, *tréning*) a n. *über-* > sk. *iber-* csak korlátozott mértékben kapcsolódnak belső keletkezésű szókészleti elemekhez, míg a többi példa azt mutatta, hogy a szlovák képzők gyakran kapcsolódnak adaptálódott germanizmusokhoz. (vö. DOKULIL – KUCHAR 1977: 170)

3.2.2. A képzett szavak párhuzamos átvétele

A német és a szlovák nyelv szóképzési modelljei az esetek többségében analógiát mutatnak, ezért nehéz megkülönböztetni a szlovák nyelvben megvalósult szóképzést a német szó és képzett alakjának párhuzamos átvételétől. A magyar jelentést és a magyar nyelvvel történő összevetést a 4.1.1., 4.1.2., 4.1.3. fejezet táblázatai tartalmazzák NEW etimológiai infor-

mációi alapján. A következő szavak képzése tehát nem az átvevő nyelvben valósult meg, hanem a képzett szó is elsődleges jövevényszó:

<i>Bremse</i> > <i>bremza</i> †	:	<i>Bremser</i> > <i>bremzer</i> †
<i>Brenner</i> > <i>brener</i>	:	<i>brennen</i> > <i>brenovať</i>
<i>Buserant</i> > <i>buzerant</i> vulg.	:	<i>buserieren</i> > <i>buzerovať</i> vulg.
<i>frisieren</i> > <i>frízírovať</i> †	:	<i>Frisur</i> > <i>frízúra</i> †: <i>Friseur</i> > <i>frizér</i> †
<i>Furnier</i> > <i>furnír</i> †	:	<i>furnieren</i> > <i>furnírovať</i> †
<i>Gruppe</i> > <i>grupa</i>	:	<i>gruppieren</i> > <i>grupovať</i>
<i>Hinderung</i> > <i>hundrung</i> †	:	<i>hindern</i> > <i>hindrovať</i>
<i>Hitze</i> > <i>hic</i> †	:	<i>heizen</i> > <i>hajcovť</i>
<i>Kibitz</i> > <i>kibic</i>	:	<i>kiebitzen</i> > <i>kibicovať</i>
<i>krist</i> > <i>krst</i>	:	ahd. * <i>kristen</i> > <i>krstít</i>
<i>Kurbel</i> > <i>kurbľa</i>	:	<i>kurbeln</i> > <i>kurbľovať</i>
<i>laden</i> > <i>ládovať</i> subšt	:	<i>ladung</i> > <i>ládunk</i> †
<i>löz</i> mhd. > <i>lós</i>	:	<i>lözen</i> > <i>losovať</i>
<i>Maler</i> > <i>maliar</i>	:	<i>malen</i> > <i>malovať</i>
<i>Marsch</i> > <i>marš</i> †	:	<i>marschieren</i> > <i>mašírovať</i> †
<i>Pack</i> > <i>pak</i> †	:	<i>packen</i> > <i>pakovať</i> †
<i>Pfuscher</i> > <i>fušer</i>	:	<i>pfuschen</i> > <i>fušovať</i>
<i>Putz</i> > <i>puc</i>	:	<i>putzen</i> > <i>pucovať</i>
<i>Raport</i> > <i>raport</i> †	:	<i>rapportieren</i> > <i>raportovať</i> †
<i>Reiter</i> > <i>rajter</i> , <i>rajtár</i>	:	<i>reiten</i> > <i>rajtovať</i>
<i>Reisender</i> > <i>rajzender</i>	:	<i>reisen</i> > <i>rajzovať</i> †
<i>Richter</i> > <i>richtár</i>	:	<i>richten</i> > <i>richtovať</i> †
<i>Schacher</i> > <i>čachre</i>	:	<i>schachern</i> > <i>čachrovať</i> pej.
<i>Schmajchler</i> > <i>šmajchliar</i> †	:	<i>schmeicheln</i> > <i>šmajchľovať</i> sa †
<i>Staffierung</i> > <i>štafíring</i> †	:	<i>staffieren</i> > <i>štafírovať</i> †
<i>Strecke</i> > <i>štreka</i>	:	(<i>sich</i>) <i>strecken</i> > <i>štrekovať</i> †
<i>Stellage</i> > <i>šteláža</i> †	:	<i>stellen</i> > <i>štelovať</i> : <i>Stellung</i> > <i>štelunk</i> † : <i>Ständer</i> > <i>štender</i> dial.

A fenti példákból látható, hogy németből közvetlenül átvett képzett szavak között több a régies, mint a szlovákban képzett germanizmusok között. Az itt vizsgált szavak magukkal hozták képzett párjukat a németből, nem fejlődtek tovább az átvevő nyelvben, ami azt bizonyítja, hogy az átvevő nyelven belüli szóképzés szorosan összefügg a germanizmusok meghonosodásával és funkcionalitásával a szlovákban.

3.2.3. A képzett és összetett szavak eredeti motivációjának elvesztése

„Olykor a kölcsönelem morfológiailag összetett alakban (toldalékkal együtt) kerül átvételre, de az átvevő nyelvben egyszerű szóként értelmeződik és így elhalványul a kötött morféma grammatikai funkciója” (BENŐ 92). Ha a képzett és összetett szavak eredeti motivációja az átvevő nyelvbe történő adaptálódáskor elvész, az az integráltság jele. Az összetett és képzett szavak morfémahatárainak eltűnése a meghonosodás magas fokára engedne következtetni. Példáink azonban azt bizonyítják, hogy a ’germanizmus + szlovák képző’ konstrukciók mélyebben integrálódtak az átvevő nyelvbe, a motiváció eltűnése nem függ össze a nyelvhasználati gyakorisággal és a szókészletben betöltött szereppel. (vö. FURDÍK 2008: 68-69)

Lös|ung > lozung, vö. m. lózung

Mann|schaft > mančaft ‘csapat’ vö. m. vircsaft

Kund|schaft > kundšaft, vö. m. kuncsaft

Ordn|ung > ordnunk vö. m. ordnung ‘rend’

A szókészlet gyarapítása szóösszetétellel kevésbé jellemző a szlovák nyelvre, mint a németre vagy a magyarra. FURDÍK (1986) a szlovák nyelv rendszerét érő gyenge német hatásként értékeli a szóösszetétel elterjedését. A szókészlet ilyen gyarapítása a szlovák nyelv dinamikájának megnyilvánulása idegen hatás alatt. Az összetett szavak nyelvhasználati gyakorisága elmarad a képzett szavakétól, jelentésük speciálisabb. Az univerbizáció is az integráció egyik elterjedt változata a szlovákban:

n. Bank|note > sk. banknota † > bankovka, vö. m. bankjegy, bankó

n. Kamarad|schaft > sk. kamarátšaft † > kamarátstvo vö. m. kamerád

n. Last|wagen > sk. nákladné auto > nákladniak ‘teherautó’

n. Spar|kasse > sk. špárkasňa > sporiteľňa, vö. m. spórkassza, sk.m. szpori

Az összetett germanizmusok integrálásának módja lehet a tükörfordítás háttérbe szorulása és szóképzéssel történő helyettesítés (MARVAN 71): Kaffehaus – kaviareň vö. m. kávéház, Stahlwerk – oceliareň vö. m. acélmű. Ezekben az esetekben a szlovákba nem az összetett szó került be, a szóösszetétel, mint a nyelv rendszerét érő német hatás nem honosodott meg.

A szóösszetétel határának és motivációjának eltűnése fonológiai jellegű folyamat, mivel a szókölcsonzés a kétnyelvű beszélők szóbeli nyelvi kapcsolata által valósult meg. A magyar példákat ld. 4, 5, 6. sz. táblázatban.

Berg|ordnung > pergordnunk

Berg|walter > bergvalter

Burger|majster > burgŌmajster

Frei|maurer > frejmaurer

Fuchs|schwanz > fuksšvancka

fungel|nagel|neu > funglŌ nový

gleich|schalten > glajchšaltovat’

Hacken|kreutz > hakenkrajc

Hals|tuch > halstuch

Im|mobile > imŌobilie

jār|market > jarmok

Kandis|zucker > kandis (vö. m. kandis|cukor)

Keller|meister > keleŌmajster

Ketten|händler > ketás

Kwitt|ung > kvitung (de kvitancia < lat.)

Land|fahren > lanfárit’

Land|fest > lanfešt

Land|sturm > lančturm

Leut|nant > lajtnant

Minder|wertigkeit > mindrák

Pappen|deckel > papendekel

Reit|schule > raččula
 Schenk|tisch > šenkýs, šentýš
 Sicherheits|nadel > zicherhajska
 Spar|herd > šporhel'
 Trink|geld > trinkelt
 vrít|hof > cs. hřbitov > sk. hrobitov† (vö. m. temet|ő > sk. dial temetov)
 Werk|zeug > verØcajk
 Zucker|kandel > cukorkandel
 Zug|luft > cúkluft
 Zugs|führer > cúksfirer

A *dš* > *č*, *nš* > *nč*, *ng* > *nk* asszimiláció, a *mm* > *m*, *tt* > *t* kontrakció, az *-er-*, *-nagel-*, *-h-*, *-r-* kihagyása (jelölve:Ø) a szóösszetétel határának elmosódását bizonyítják, a *-as*, *-ák*, *-ka*, *-ov* végződés az összetett szavak második tagját helyettesítik.

Néhány szuffixum (*-ung* / *-unk*), prefixum (*iber-*) és ilyen szerepet betöltő teljes jelentésű szó (*-man*, *-majster*, *-štajn*, *špár-*, *štát-*, *vach-*, *vinkel-*) is átvételre került. Ezek az elemek nagyon produktívak voltak és motivációjuk nem tűnt el nyom nélkül:

iberholc, *iberrajtiar*, *iberšus*, *iberciger*
špárkasa, *šporkasňa*, *špársystém*
štátnohospodársky, *štátnosprávny*, *štátnopolitický*, *štátnoobčiansky*
vachcimra, *vachmajster*, *vachman*, *vachtár*
vinkelhák, *vinkelmás*, *vinkelofen*
baumajster, *bergmajster*, *colmajster* †, *fechtmajster*, *fišmajster*,
futrmajster †, *hausmajster* †, *hofmajster*, *jägermešter*, *kvartielmajster*,
majsterštuk, *mincmajster* †, *rentmajster* †, *ritmajster* †, *rotmajster*,
šancmajster †, *šichtmajster*, *štalmajster*, *vachmajster* †

A szlovákban önállóan fellelhető *motív* szónak köszönhetően megőrizte motivációját a *Leitmotiv* : *lajtmotiv* is. Találtunk példát olyan német prefixum átvételére is, melyből teljes jelentésű szó lett a szlovákban:

n. *vorschrift* > sk. *foršrift*, m. *forsrift* : n. *vor-* > sk. *fór* 'előny', fraz: *dat fór*, m. *fór*

A fenti példák esetében azért marad meg a motiváció, mert az egyik komponens analogikusan ismétlődik, így megőrzi jelentését, de ezek a germanizmusok sem túl gyakoriak a mai szlovák szóhasználatban. Az újabban átvett összetett szavak még motiváltak és gyakran használatosak, de ezek jelentése is speciális: *skibob*, *skibus*.

A szóképzés produktivitását és a germanizmusok frekvenciáját összehasonlítva megerősítést nyert hipotézisünk, mely szerint azok a germanizmusok frekvenciáltak és jól integráltak, amelyek a szlovák nyelvben képződtek, ellentétben a párhuzamosan átvett német képzett vagy összetett szavakkal, amelyek a szóképzés perifériájához állnak közelebb. Egyik legjobb példa erre a 'városháza' jelentésű szó a szlovákban. Ebben az esetben a germanizmus alapján a szlovákban képzett szó és a későbbi korból származó, német eredetű összetett szó konkurenciájából az előbbi állta ki a nyelvhasználat próbáját és honosodott meg:

ahd. *rād* > sk. *rada* > *radnica* ↔ mhd. *rāt|hūs* > sk. *ratúz* † 'városháza'

3.3. A germanizmusok jelentésváltozásai a szlovákban

Feltételezzük, hogy a szemantikai változások, új jelentéselemek megjelenése ill. mások elhagyása hasonló módon hat a kölcsönszavak funkcionális dinamikájára, mint a szóképzés produktivitása. A szemantikai differenciálódás hipotézisünk szerint a germanizmusok meghonosodásának jele és arra enged következtetni, hogy a kölcsönszó szlovák szóvá fejlődött. Ezt a nyelvhasználati gyakoriság elemzésével a jelentésváltozás formáinak bemutatásával igazolhatjuk. Rámutatunk a kommunikációs szükségletre, amely stabilizálja a vizsgált germanizmusok helyzetét a szlovák nyelvben.

3.3.1. A jelentésszűkülés

A jelentésszűkülés gyakran jelentésmegoszlás eredménye. Szókölcsönzéssel ugyanis olyan lexéma is kerülhet átvételre, amelynek fogalmi jelentése megegyezik valamely célnyelvi szó jelentésével. Mivel a nyelvhasználat gazdaságosságra törekszik, az azonos denotatív funkciójú elemek valamilyen szempontú megkülönböztetése szükségszerű velejé-

rója a nyelvi közlésnek. Ez az elkülönböződés történhet a stilisztikai vagy pragmatikai érték megváltozásával, de leggyakrabban a denotatív jelentés módosulása teszi funkcionálisan indokolttá a szinonim kölcsönlem használatát” (BENŐ 152). Pl.:

cech 'céh' < mhd. *zēch* 'sorrend, társaság, bányászok közössége, számla' < ahd. *zehon* 'rendbe tenni'

fúra 'talicska' < mhd. *vuore* 'utazás, út'

knajpa 'lengyel vagy német kikötői kocsmá' < nhd. *Kneipe* 'kocsmá'

plac 'piac' < sk. *plac* 'telek, piac, tér' < fnhd. *platz* 'tér, piac, szabad tér'

klenot 'ékszer' < mhd. *kleinot* 'apróság'

kibic 'megfigyelő, tanácsadó kártyajátéknál' < nhd. *Kiebitz* 'kívülálló, szemlélődő, bíbic'

Specializálódás akkor valósul meg, ha több jelentés közül csak egy vagy néhány kerül át az átvevő nyelvbe. Ebben az esetben a vizsgált germanizmus szlovák nyelven belüli további használata, fejlődése során már csak ez a jelentés játszik szerepet. A többjelentésű szavak nagyon elterjedtek a Standard Average European areális nyelvcsoporthoz (angol, francia, német, olasz tartozik ide, vö. DÉCSI 1973: 29). Ez az ó- és középfelnémet nyelv szintén jellemző volt. A szlovákba, magyarba, csehbe az ezekből a nyelvekből származó szavak csak abban a jelentésben kerültek átvételre, amelyre az átvevő nyelv beszélőközösségének szüksége volt. A többi jelentést nem vették át, mivel a szlovákban a túlzott polyszémia zavaró lett volna. A példák eredeti német szavainak több jelentéséből aláhúzással jelöltük azokat, amelyek szükségesnek bizonyultak a szlovák nyelvhasználat számára (KOPECKÁ – LALIKOVÁ 20).

rada < ahd. *rāht* 'tanács, terv, javaslat, döntés, kiindulópont'

farba < ahd. *farwe* 'szín, kinézet, alak'

ciel < mhd. *zīl* 'cél, céltábla, vége, széle valaminek'

huta < mhd. *hütte* 'fém olvasztására szolgáló épület, kereskedőház, kunyhó, sátor'

hajzel 'wc' < nhd. *Häusel* 'házikó'

kaštel < mhd. *kastel* 'vár, kastély, ostrom'

puf < nhd. *Puff* 'ütközés, kidudorodás, láb nélküli kárpitozott ülőpárna, bordély'

rám < mhd. *ram* 'keret, alátámasztás, állvány'

šálka < fnhd. *schāle* 'évőcsésze, ivócsésze, mérleg serpenyője'

kšaft < mhd. *geschafft* 'alkalom, utasítás, végakarát, végrendelet, meghatalmazás, szerződés'

lós < ahd. *lōz* 'sorsolás, sors, ítélet, állapot'

klapka 'telefon mellékállomás' < nhd. *Klappe* 'billentyű, csappantyú, telefon mellékállomás'

Terminologizációról nemcsak a nyelvi kapcsolatok szintjén beszélhetünk, hanem általában a szókészlet változásaival összefüggésben, amikor az adott szó használata az általános jelentésből szakosodik. A determinologizáció a terminologizációval ellentétes folyamat, de német-szlovák összefüggésben nem jellemző. A szlovák nyelv német eredetű lexikális elemei között találunk olyan példákat, amikor az általános jelentésű kölcsön szó az átvevő nyelvben valamely szakszárgon részévé válik, pl.:

kvartiel 'katonai szállás, kvártély' < fnhd. *quartier* 'szállás, (város-, lakó) negyed' < fr. *quartier* 'negyed' – egy jelentést vett át a szlovák és az tovább specializálódott. Ez azzal függ össze, hogy a szlovákok katonák szájából hallották ilyen formában a 'szállás' kifejezést, 'negyed' értelemben nem találkoztak vele.

rota 'katonai század' < mhd. *rote* 'egység, század, község, rend'

fárat 'bányába menni, ott dolgozni' < nhd. *fahren* 'gyorsan haladni, utazni'. Az általános német jelentés a bányász terminológia részévé vált a szlovákban, ez bizonyítja a szlovákok és a német bányászok közvetlen nyelvi kapcsolatát.

glajcha 'az építkezés azon fázisa, amikor már állnak a falak' < nhd. *Gleiche*, *gleich* 'vízszintes, egyenes'; *muter* 'anyacsavar' < *Mutter* 'anya'.

3.3.2. A jelentésbővülés

A jelentésbővülés szintén az átvevő nyelvben megy végbe, asszociáció által új jelentések jelennek meg. E szemantikai folyamat által a kölcsön szó tovább fejlődik az átvevő nyelvben:

peniaz 'pénz' < ahd. *phenning* 'pénzérme'
bažant 'fácán, újonc' < mhd. *fasant* < lat., gr. 'fácán'
trúba 'trombita, fúvós, sütő, ostoba, mafla' < ahd. *trumba* 'trombita'
fraj 'szabad, szabadidő, szünet' < nhd. *frei* 'szabad'
fest 'szilárd, sok, nagyon, erős' < nhd. *fest* 'szilárd'
krampampula < nhd. *Krampambuli* – eredetileg egy borfajta, mely a
 diák szlengben többféle alkoholt jelöl.
kloc 'dorong, fatönk, tuskó' < nhd. *Klotz* 'tuskó'

A jelentésbővülés BENŐ (155) szerint jóval ritkább, mint a jelentésszűkülés, mivel „az aktuális nyelvhasználat és a szó használati kontextusának szűkebb értelmezése az a tényező, amely a jelentésszűkülés érvényesülését elősegíti. Ez azt mutatja, hogy a köznapi beszéd megértése a kommunikációs kontextus konkrétumaira irányul. Így nem meglepő, hogy jóval ritkább az az eset, amikor a jel eredeti jelentésénél tágabban értelmeződik, azaz jelentésbővülést figyelhetünk meg” (BENŐ 155).

Pejoratív jelentést kapott sok germanizmus, ami a stilisztikai differenciálódással függ össze. „A kellemetlen, rossz tulajdonságokat jelölő jelentésmezők valósággal vonzzák az idegen eredetű szavakat” (BENŐ 178). Pl.:

herberg 'rendetlenség' < mhd. *herbërge* 'katonai tábor, idegenek szálláshelye'
kšeft 'gyanús üzlet' < bair. *kscheft* 'üzlet', vö. m. *sefteni*, *seftes*
putika 'rossz kocsmá' < nhd. *Butike* < sp. *bodega*, fr. *boutique* 'bolt, bódé, borozó' < lat.
apothēca, vö. m. *patika* < nhd. *Apotheke* < lat. *apothēca*
šiber 'feketen kereskedő' < nhd. *schieben* 'tolni, csúsztatni', vö. m. *síbolni* 'csmpészni, kártyán csalni'
verk pejor. 'műhely' < mhd. *wërc* 'mű, tett, gép'

Jelentésmódosulás történhet a szókölcsonzés és az integráció folyamata során is, mindenképpen a kölcsönzó alkalmazkodását bizonyítja az új nyelvi közeghez. A fenti speciális esetekbe be nem sorolható jelentésmó-

dosulásokra néhány példa:

komora 'kamra' < ahd. *kamora* 'boltozatos helyiség'
žalár 'börtön, pokol' < ahd. *solëri* 'emelet' < lat. *solārium* 'ház napos része, terasz'
arkier 'erkély' < mhd. *arkēre* 'városfal, várfal'
burcovat 'felver, ösztönöz' < mhd. *burzen* 'ütközni, beesni, összeomlani'
erb 'címer' < mhd. *erbe* 'örökség, utód, földtulajdon'
klenot 'ékszer' < mhd. *kleinot* 'nagy értékű dolog átvitt értelemben is'
terč 'cél tábla, célpont' < mhd. *tartsche* 'kis tábla, cél tábla', vö. m. *tárca*
trat 'pálya közlekedésben és sportban' < mhd. *trat* 'marha csapása a legelőre'
bowle 'bóle' < nhd. *Bowle* 'ital, italos kancsó' < ang. *bowl* 'csésze'
front 'csatater, politikai csoport, épület homlokzata, meteorológiai front' < nhd. *Front* 'előoldal, front'
švabach 'gótbetős írás' < *Schwabach* 'a város, ahol kialakult ez az írás', n. *Frakturschrift* a szlovák szónak más a motivációja.
financ 'vamos' < ö. *Finanz* 'pénzügyi hivatal'
flám, flámovat 'csavarogni, ünnepelni' < nhd. *Flam(änder)*. 'flamand' – motiváció: a flamand zsoldosok viselkedése.
fraj 'szabadidő, szünet, szabadság' < nhd. *frei* 'szabad' adj.

3.3.3. A jelentésváltozások összegzése

A germanizmusok jelentésváltozásai arról tanúskodnak, hogy a kölcsönzavak nemcsak fonetikai és morfológiai szempontból alkalmazkodnak az átvevő nyelv rendszeréhez. A jelentéskölcsönzés az átvevő nyelv szókészletének idegen elemekből történő szükség szerinti válogatáson alapuló bővítésével függ össze. A jelentésbővülés, jelentésszűkülés, valamint a terminologizáció a szóhasználati gyakorisággal függ össze, a német eredetű szavak dinamikáját mutatva a szlovák nyelvben. A jelentésárnyalatok kialakulása és a bővülés újabb jelentéselemekkel a szlovák nyelven belül lejátszódó folyamat, a némettől függetlenül. A jelentésmódosulások kialakulása kevésbé függ össze a frekvenciával, itt inkább speciális jelen-

tésű szavakról van szó, de ha a stilisztikai funkciót is figyelembe vesszük, akkor láthatjuk a mai szlovák szókészletben betöltött fontos helyüket.

A közvetett kölcsönszavaknál megfigyelhető a jelentésváltozás a német-szlovák kapcsolaton kívül. Ezekben az esetekben a szlovák egy régebben módosult jelentést vesz át. A jelentésváltozás momentumát dupla nyíllal jelöltük:

garnírovať 'díszíteni, köríteni' < nhd. *garnieren* 'ruhát, ételt díszíteni' << fr. *garnir* 'ellátni valamivel'

kaput 'tönkrement' < nhd. *kaputt* 'tönkrement' << fr. *faire capot* 'vesztés kártyán' vö. m. *kaputt*

kiosk 'trafik' < nhd. *Kiosk* 'trafik' << tr. *köşk* 'kerti házikó'

kujon 'kujon' < nhd. *Kujon* 'kujon' < fr. *coullion* 'lücke' << lat. *cōleōne* 'kasztrált'

lárma 'zaj' < fnhd. *larman* 'lárma' << fr. *alarm* 'fegyverbe!'

pasírovať 'passzírozni' << nhd. *passieren* 'sétálni, válni valamivé, átnyomni' << fr. *passer* 'menni, sétálni'

pasovať 'passzolni' < nhd. *passen* 'passzolni' << fr. *passer* 'átkelni, átmenni'

hókuspókus < *Hokuspokus* << lat. *hoc est corpus meum* – népetimológia, vö. cs. *jeminkote* 'Istenem' < *ja mein Gott*

3.4. A germanizmusok pragmatikai szerepe a mai szlovák nyelvben

A német elemek szlovák nyelvi rendszerbe integrálódásáról megfogalmazott állításaink igazolására kutatást végeztünk a germanizmusok valóságos működésére vonatkozóan. Szociolingvisztikai kutatás után az eredményeket a stilisztika, a frazeológia és a szinonímia szempontjából elemeztük. Kitértünk az expresszív választás és a szinonimák differenciálódásának folyamatára, összevetettük a lexikográfiai adatokkal.

3.4.1. Szociolingvisztikai kutatás

Szociolingvisztikai módszerekkel azt kutattuk, mely germanizmusok maradtak meg a szlovák nyelvben és mennyire használatosak. Feltételezhető, hogy a közvetlen német nyelvi kontaktus visszaszorulásával az arra jellemző lexikális elemek gyakorisága is visszaesett a mai szlovák nyelv-

használatban. Választ kerestünk a germanizmusok létezésének funkcionális okaira.

2001-ben interjút készítettünk egy idősebb generációhoz tartozó beszélővel, akinek nagyszombati szlovák nyelvjárásából a beszélgetés után kiválogattuk a német eredetű elemeket. Ez alapján kérdőívet állítottunk össze, amit 50 gimnazista töltött ki Nagyszombatban, az egykor német-szlovák-magyar háromnyelvű városban. A diákok feladata volt megadni a germanizmusok szlovák eredetű megfelelőjét vagy körülírni azokat. Így vizsgáltuk, értik-e az idősebbek által használt német eredetű szavakat. Arról is kérdeztük őket, hogy szlovák szónak tartják-e azokat. A kérdőívek értékelése után a következő eredményeket kaptuk:

Azokat a szavakat tekintettük általánosan ismert és használt germanizmusoknak, amelyek jelentését a válaszadók kétharmada helyesen adta meg. A helyes jelentést a szubjektivitás miatt tágan értelmeztük, az eredeti jelentéstől eltérő, de a megértést nem zavaró változatokat is így értékeltük. A leggyakrabban használt szavak: *farba*, *fešák*, *firhank*, *flák*, *interesuvat*, *kamarát*, *kšeft*, *ksicht*, *kufor*, *luft*, *majster*, *mrkva*, *pech*, *pekár*, *plech*, *šenk*, *šmakuje*, *špekulovať*, *špic*, *špítal*, *šuster*, *tepich*, *vizita*. Denotátumuk mindennapi tárgy vagy cselekvés, az *interesuvat* absztrakt internacionalizmus kivételével. A kérdőív alapján frekvenciájuk mutatózó germanizmusok az egész szlovák nyelvterületen elterjedtek, nem csak a nagyszombati nyelvjárásban. A legkevésbé ismert szavak voltak: *melón*, *frajd*, *miskista*, *aufréguvat*, *belajdiguvat*, *cajch*, *cinkvajz*, *escajch*, *kselšaft*.

A germanizmusok használati gyakorisága kisebb mértékben csökkent az idősebb generáció szóhasználatához viszonyítva, mint feltételeztük. Ezek a lexikális egységek még mindig aktívak a szlovák beszélt nyelvben mind a diákok, mind az idősebbek esetében. A generációk szókincse abban tér el, hogy a régies, nyelvjárási kifejezéseket (pl. *cajch*, *cinkvajz*) a fiatalabbak nem, vagy szűkebb körben használják, amennyiben otthon nyelvjárást beszélnek. A *kšeft*, *ksicht* szavak bekerültek a fiatalok szlengjébe a szlovák nyelv országos beszélt nyelvi változatában, gyakrabban használják őket, mint az idősebbek.

A germanizmusok nagyszombati kutatása is azt mutatja, hogy amire a nyelvhasználóknak nem volt szükségük, az kikopott a nyelvből, amire

szükség volt, azt gyakran használják. Ezt a tényt az egész szlovák nyelvterületre vonatkoztathatjuk. Ez azt mutatja, hogy a szavak megmaradását nem a német vagy a szlovák eredet, hanem a nyelvhasználati gyakoriság, a szóképzés, szemantikai és stilisztikai funkció, valamint a szinonimasorokban és frazeologizmusokban betöltött szerep befolyásolja. A nyelvhasználók igényei szerint hal ki a régi kézműves terminológia és maradnak meg a hétköznapi élet szavai vagy a stilisztikai funkcióval bíró germanizmusok. A vizsgált szavak nyelvben betöltött szerepére tehát ez a kettős tendencia érvényes.

A kérdőív alapján szóképzés szempontjából legaktívabb germanizmusok: *farba, fušer, furman, kamarát, ksicht, luft, majster, pekár, plech, šmak, šuster, špacírovať, šmirgel, šok, špekulovať, špás, špic, šrot*²¹⁶. A szociolingvisztikai kutatási is megerősítette a szóképzés és a nyelvhasználati gyakoriság összefüggését. A kutatás többjelentésű germanizmusai: *buchta, cech, grunt, kalich, štácia, vyšťaľovaný, zrichtovať*. Néhány esetben bizonytalanok voltak a diákok a germanizmusok jelentésében. A jelentésváltozások folyamatába bekapcsolódó szavak jelentése folyamatosan aktualizálódik, a germanizmusok új jelentéseket is kaphatnak, ha egyik jelentésük régiessé válik. A szociolingvisztikai kutatás eredménye megerősítette a germanizmusok szóképzésére és szemantikai változásaira vonatkozó állításainkat.

Második szociolingvisztikai kutatásunk 2011-ben valósult meg Rózsahegyén, tiszta szlovák nyelvi környezetben – a válaszadók liptói, árvai, turóci, szepességi, kiszuca-, vág- nyitra- és garamvölgyi egyetemisták voltak, összesen 174-en. A kérdőív szavait nem nyelvjárási alaptól gyűjtöttük, hanem a NEW és HSSJ szóanyagából, a fenti fejezetek írása közben felgyülemlett tapasztalat felhasználásával. A kérdőív – az összevethetőség érdekében hasonlóan a nagyszombatihoz – 182 germanizmus jelentését és használatuk gyakoriságát, szituációit vizsgálta. A jelentés megadása után a válaszadók számokkal értékelték a germanizmusokat a mai szlovák nyelvhasználat szempontjából: 0 – egyáltalán nem használatos, 1 – régies, ritka, nyelvjárási, 2 – csak bizonyos szituációkban, stílusokban, 3 – általánosan elterjedt a mindennapi nyelvhasználatban (ld. Függelék).

216 Vö. 3.3.1.

A kutatás legfontosabb célja az volt, hogy megállapíthassuk: a peremszókincshez (periféria, 0-1 értékelés) vagy az alapszókincshez (centrum, 2-3 értékelés) áll-e közelebb a germanizmus. Ezért azt a 182 germanizmust vizsgáltuk, amelyek nyelvhasználati besorolása az eddigi kutatások ill. a rendelkezésre álló lexikográfiai művek (NEW, SKMS, SSS, HSSJ) még kétségesek voltak. A centrum-periféria értékelés azonban nem abszolút kategória (ld. 4.1. fejezet), hiszen voltak 1-2 között értékelt szavak is: *drát, eso, friško, fúra, just, huncút, hic, kastról, koštovať, kredenc, ramovať, rašpla, rukovať, šrauba, tupírovať, žoldnier*. Összevetés a magyar nyelvvel és a magyar jelentések a 4.1. fejezetben.

Periféria pl.: *árešt, baráber, bornýrovany, blind, bója, burgmajster, cajch, cech, cúg, cigória, daxlík, dekeľ, dóžňa, dinštovať, dranžírovať, felčiar, fiaker, filigrán, financ, flanc, forsírovať, fortieľ, furajtár, fusekla, fušovať, gamaša, gánok, glanc, grajciar, grís, grunt, gurtna, huta, ircha, kapsla, kastlík, kiflík, klimprovať, kriplík, kumšt, kunčaft, kvartieľ, kvit, láda, ládovať, lokňa, mažiar, mišmaš, mišung, obšit, ortieľ, pác, paklík, pakoť, papendekieľ, partaj, plajbas, pižmo, planírovať, portviš, post, probírovať, prusliak, ráf, rínok, rígeľ, ring, rínok, rips, runa, šacovať, šáfár, šapka, šibovať, šina, šlendrián, šmak, šmirgľovať, šmucig, šmuk, šnitlink, špekulírovať, špitál, šporovať, špricer, šramel, štepovať, štrand, šuba, šuviks, tarok, trap, urbár, verbovať, vincúr, zicher*

Centrum pl.: *brokát, cukor, datle, drát, eso, fajn, fajront, faloš, falošný, farba, fašírka, fén, flak, flaša, flek, foter, fraj, fras, frajer, háklivý, kachla, kapučňa, kasáreň, kastról, kataster, kiks, klampiar, klapať, kravata, kšeft, kukať, lavór, línia, luft, lump, lupa, luster, muškát, majster, mušt, paštéta, pečiatka, piškóta, praclík, preceľ, pštros, pucovať, putňa, rabovať, ribezle, ringlota, rošt, ruksak, šenk, šilt, šnúra, špajza, špás, špica, šrot, štamperlík, tanier, taška, terč, torta, tucet, turnaj, tuš*

A kérdőív legérdekesebb tanúsága a germanizmusok nyelvhasználati besorolása mellett azok szemantikai interpretációja volt. A válaszadók többféleképpen határozták meg a vizsgált germanizmusok jelentését a mai szlovák nyelvben, pl.:

- Bizonytalanság: *spojené so... niečo s...* (valamivel összefüggő, valami...)

- Kődös jelentés, de a tematikus kört, amelyben a szó használatos, eltalálták:

fusekla: ponožka, topánka, zimné oblečenie; 'zokni, cipő, téli ruha'

gamaša: tepláky, obuv, pančucha, podkolenka 'melegítő, lábbeli, harisnya, térdharisnya'

glanc: lesk, pohár, čistý 'csillogás, pohár, tiszta'

grís: kaša, krupica, jedlo 'kása, dara, étel'

pakovať: pozbierať, ísť preč, zmiznúť, baliť 'összeszedni, elmenni, eltűni, csomagolni'

financ: peniaze, účtovník 'pénz, könyvelő'

fras: smola, nadávka, beťár, zlé, neporiadok, diabol, východniarska nadávka 'pech, szitok, betyár, rossz, rendetlenség, ördög, kelet-szlovák káromkodás'

E példák az érintett germanizmusok régiessé válását mutatják, de témakörökhöz még tudják kapcsolni ezeket a szavakat – ez jelentésbővüléshez is vezethet.

- Jelentés bővülése, szűkülése, változása:

gurtňa: na drevo pás 'fához való szalag'

ráf: okraj, časť koleša, ventil 'kerék része, széle, szelep'

rínok: jarmok, námestie, tržnica 'vásár, tér, piac'

fraj: pauza, rande, von, oddych 'szünet, randi, kimenő, pihenés'

kšeft: biznis, obchod, zmluva, zárobok, kšeft 'biznisz, bolt/kereskedelem, szerződés, nyereség, seft'

cech: dielňa, spolok, krčma, klub, združenie, remeselník 'műhely, egyesület, kocsmá, klub, szövetség, iparos'

fúra: veľa, kopa 'sok, kupac'

E jelentések megmutatják, hogy a szemantikai mozgások nem csupán az elméleti elemzés, a szótári anyag feldolgozása során bukkannak fel, mint a 3.3. fejezetben, hanem a mai fiatal nyelvhasználók is megerősítik a jelenséget.

A germanizmusok másik csoportját jelentésében pontosan használták:

- *papendekel*: hrubý papier 'vastag papír', *partaj*: strana 'párt', *pucovať*: upratať, čistiť 'takarítani, tisztítani', *ringlota*: slivka 'szilva', *kastról*: hrniec 'fazék', *penzlík*: štetec 'ecset', *friško*: rýchlo, chytro, sviežo 'gyorsan, frissen', *kriplík*: postihnutý 'mozgássérült', *kiks*: chyba, trapas 'hiba, ciki', *flak*: škvrna 'folt'

- Több szinonimával magyarították meg a következő germanizmusok jelentését, ami használatuk egyértelműsítéséről tanuskodik: *eso*: eso, expert, veľmi dobrý 'ász, szakember, nagyon jó', *drát*: drôt, kábel 'drót, kábel', *fraj*: rande, von 'randi, kimenő', *fajront*: voľno, klud, veget 'szabadság, nyugalom, vegetálás', *just*: priek, predsa, naschval 'dac, annak ellenére, akarattal', *mišung*: miešanina, zmätok 'keverék, keveredés'.

- Néhány példa a szóképzés megvalósulására (vö. 3.2. fejezet): *financ*: financie, financovanie, *feš*: fešný, *flaša*: flaška, *cech*: cechy

A fenti példák alapján a gyakorlatban is bebizonyosodott SKMS-n és NEW-en alapuló elméleti kutatásunk eredménye a germanizmusok szóképzése, ragozása valamint használatuk foka között. A szociolingvisztikai kutatás is rávilágít a nyelvhasználati gyakoriság és a szóképzés összefüggésére.

- Bizonyos germanizmusokat ismétléssel magyarítottak: *faloš*: faloš, *farba*: fabra, *grís*: grís, *ramovať*: ramovať, *ríbezle*: ríbezle, *fén*: fén, *frajer*: frajer, *lupa*: lupa, *klampiar*: klampiar, *paštéta*: paštéta, *flak*: flak, *rabovať*: rabovať, *rašpla*: rašpla, *lavór*: lavór, *kriplík*: kriplík, *huta*: huta
- Vagy másik germanizmussal: *frajer*: fešák,macher, *fraj*: pauza, *klapať*: fungovať, *koštovať*: oprobovať, *rínok*: jarmok
- Egyes szavak jelentését mondatba foglalással, szószerkezettel, körülírással magyarították: *fén* na valsy 'főn hajhoz', *bója* na mori 'bója a tengeren', *rošt* na grilovanie 'rotsély grillezéshez', *choď do frasa* 'menj a frászba', *ring*, kde sa bojuje 'ring, ahol harcolnak', *dať do rámu* 'rámába foglalni', *ráf* na bicykli 'bicikli ráf', *gurtňa*: na drevo pás 'gurtni, szalag fahordáshoz', *klapať*: fungovať pri poriadku vychádzať sa navzájom, 'klappolni, rendesen működni, kijönni egymással', *láda*: na sedenie 'láda üléshez', *lavór*: podobný vedru, nádoba na prádlo

’lavór: vödörhöz hasonló, szennyestartó’ *pštros*: velký vták ’nagy madár’, *kasáreň*: kde sa cvičia vojaci ’ahol a katonák gyakorolnak’.

A germanizmus megismétlése a jelentés megadásakor, másik germanizmussal magyarázás vagy mondatba foglalás bizonyítja a vizsgált lexikális elemek elengedhetetlen szerepét a mai szlovák szóhasználatban, hiszen esetükben nem hazai eredetű megfelelőt használ a válaszadó, amiből az következik, hogy az adott germanizmus választása a legkézenfekvőbb a mindennapi nyelvhasználat során.

A szociolingvisztikai kutatás során megmutatkozott a germanizmusok sokrétű használata a mai szlovák beszélt nyelvben. Bizonyítékokat kaptunk a jelentésváltozások, a szóképzés és a szinonimia szempontjából is a germanizmusok tulajdonságaira vonatkozóan. E tapasztalatok felhasználásával készültek a 4. fejezet táblázatai.

3.4.2. A germanizmusok stílusértéke a szlovákban

Stilisztikai szempontból összehasonlítottuk a KSSJ és a NEW címszavait. A KSSJ azokat a germanizmusokat tartalmazza, amelyek a mai szlovák nyelv élő rétegéhez tartoznak. A szótárban található germanizmusok száma nagy, ami a szókinccs e részének frekvenciáját mutatja. A NEW és a KSSJ stilisztikai besorolása alapján megállapítottuk a germanizmusok stilisztikai funkcióját.

A szlovák nyelv beszéltnyelvi és expresszív, pejoratív szókinccse elképzelhetetlen germanizmusok nélkül (*šarvanec, cumploch, flandra, loter, lotras, hurentrajber*), de sok stilisztikailag semleges német eredetű szó is van, amely a szlovák alapszókinccshez tartozik (KOPECKÁ – LALIKOVÁ 18). Hiányuk nemcsak szegényítené a nyelvet, hanem kommunikációs zavarokat is okozna. Ez a német eredetű kölcsönszavak legrégebbi rétegére jellemző, a szinonimasor elején találjuk őket, ld. 3.4.3. fejezet, 1-es csoport.

A német eredetű szlovák kölcsönszavak legnagyobb csoportja stilisztikailag a beszéltnyelvi réteghez tartozik, melyeket feloszthatunk magasabb (*abonent, bál, figa*) és alacsonyabb stílusértékűekre (*barák, tepich, vizita, firhang, špoa, hokerlik, kvartiel, špekulovať*) valamint a szlenghez tartozókra (*blinker, šrobovák, suplódňa*). MISTRÍK (1976: 315-345) sze-

rint ez utóbbiakat kiszorítják az irodalmi nyelv szakkifejezései, de máig használatosak. A német nyelv irodalmi változatából csak keveset vett át a szlovák, ezek főleg szakkifejezések: *leitmotiv, ich-Erzählung*. A beszélt nyelvben magas az expresszív stílusértékű szavak száma, a határozószóknak megerősítő jellegük van: *a(j)ncvaj †, fertig, fest, fungl nový, furt, knap, recht, cakumpak, akurát, kvit, štont*.

A következő nagy csoport azok a germanizmusok, melyek nyelvi funkciója a stílusértékben mutatkozik meg. Sok expresszív, szubstandard, pejoratív és szleng kifejezés gazdagítja a beszélők kifejezőeszközeit. Ezek a szavak nem szerepelnek címszóként a szinonimaszótárban, de a szinonimasor részei egy szlovák eredetű címszó alá rendelve. Feltűnő a német eredetű szavak gyakori expresszivitása a szlovákban. Sok, eredetileg neutrális német szó vált expresszívvá vagy pejoratívvá a szlovák nyelven belüli fejlődése során. Például a sk. *herberg* szó eredetileg ’vándorok szállása’ jelentés helyett a ’rendetlenség’ pejoratív jelentést kapta. A jelentés pejoratívvá válása nyelven kívüli tényezőkkel magyarázható. BELLMANN (1971: 39-41) univerzális nyelvi jelenségként értékeli a nyelvek törekvését, hogy új, jellegzetes kifejezéseket igyekeznek használni és idegen forrásból is gazdagítják az expresszív szókészletet. Ez a folyamat megfigyelhető a mai divatszavak esetében is, amikor eredetileg semleges stilisztikai értékű szavak expresszívá válnak, majd nyelvi szerepük betöltése után a szókészlet perifériájára szorúlnak, pl.: *psycho, haluz, sila* töltelékszavak.

A pejoratív és expresszív szavak gyakran közelebb vannak a szókészlet perifériájához norma, mint frekvencia szempontjából. A norma a hazai kifejezést részesíti előnyben, de a germanizmusok gyakori expresszivitása növeli nyelvhasználati gyakoriságukat. A germanizmusok expresszivitása gyakran összefügg a nyelvjárási használattal, például a *furajtár, forovaf, humpliar, lárma* germanizmusok magukon viselik a nyelvjárási és az expresszív jelleget is.

Pejoratív germanizmusok: *bakfiš, bifloš, biflovať, buršák, čachre, cimprlich, grobian, fárať, gýč, just, keťas, klopfovať, ripel, kriplík, kujon, lump, magor, maškara, šichta, špajza, špásovať, špitál, šrauba, štamgast, štuker*.

Pozitív expresszív stílusértékűek: *fajn(ovka)*, *fešák*, *friš*, *gavalier*, *štramák*. A fiatalok nyelvéből: *šanca*, *prima*.

A KSSJ a szubstandardhoz sorolja a következő germanizmusokat: *fraj* '1. szabad, 2. szabadidő, szünet' < nhd. *frei* 'szabad' a 2. jelentésben kapott szubstandard besorolást és éppen ebben a jelentésben fordul elő gyakrabban, lásd *mať fraj* frazeologizmus. A belőle képzett szavak nem a szubstandardhoz, hanem a beszélt nyelvhez tartoznak.

A *kartáč* < nhd. *Kartätsche* < ol. *cardeggiare* szó azért kapott szubstandard besorolást, mert bohémizmusnak tartják a sk. *kefka*, konkurenciájaként, pedig német eredetű szó. A magyarban expresszív *muszáj* és a semleges stílusértékű sk. *musiet'* közötti stilisztikai különbség mutatja, hogy a szó eredete nem lehet döntő a stilisztikai besorolásnál.

Szintén a szubstandardhoz tartoznak a KSSJ szerint a *cálovať*, *fraj*, *fusak*, *kiks*, *ksicht*, *kunčaft*, *randál*, *štamgast*, *špricer*, *tepich*, *glanc*, *bríle*, *štrajchnút*, *vercajg*, *zaft* germanizmusok, míg a *fras*, *luft*, *flanc*, *furt*, *hec* szavak expresszív besorolást kaptak. Ez a besorolás véletlenszerűnek tűnik, hiszen a német eredet és a stilisztikai jelöltség mindkét csoport esetében fennáll: a szubstandardként jelölt germanizmusokat is lehetne az expresszívek közé sorolni.

A KSSJ és a NEW régiesként értékeli a következő germanizmusokat: *árešt*, *cúg*, *frajcimerka*, *furajtár*, *furnír*, *gánok*, *hamovateľ*, *herceg*, *kasírovať*, *kelner*, *kiosk*, *klasa*, *klimprovať*, *kučéber*, *kupliar*, *kuplovať*, *kupčit'*, *kvartiel'*, *láda*, *marš*, *oberšt*, *obšit*, *pakeľ*, *parírovať*, *partaj*, *probírovať*, *pucovateľ*, *radírovať*, *rajčula*, *šenk*, *šina*, *šlafrok*, *šmak*, *šmuk*, *šparkasňa*, *šteláža*, *štrand*, *šuviks*, *viks*, *vizita*. E szavak funkcionális szempontból a szókészlet perifériájához állnak közelebb.

A legfrekvenciáltabb germanizmusok a stílusjegy nélküliek. Ezek funkciója azonos a szlovák eredetű szókészletével. Az expresszív vagy pejoratív réteghez tartozó germanizmusoknak van ugyan hazai szinonimájuk, de éppen a germanizmusok stilisztikai funkciója nem teszi lehetővé a teljes értékű helyettesítést szlovák eredetű szóval. Ez a jelenség akadályozza a stílusfunkcióval rendelkező germanizmusok kikopását a nyelvhasználatból.

3.4.3. A germanizmusok helyzete a szinonimasorokban

Hipotézisünk szerint a germanizmusok szinonimasorokban elfoglalt helye összefügg a nyelvhasználati gyakorisággal. A szlovák nyelv szinonimarendszereiben betöltött szerepük információt ad a vizsgált nyelvi elemek integráltságáról. A stílusérték változásaihoz hasonlóan, a szinonimaviszonyok is az adott germanizmus funkcionális fejlődésével alakulnak a szlovák nyelv rendszerében. A szinonimaviszonyok elemzésekor figyelmet szentelünk a német és a szlovák eredetű szinonimák konkurenciájának. A vizsgált germanizmusokat a NEW-ből válogattuk, a SSS alapján elemeztük a szinonimasorban betöltött szerepét. Ez alapján a következő csoportokba soroltuk be őket:

1. Azoknak a germanizmusoknak van a legelőbb funkciójuk a szlovák nyelvben, amelyeknek nincs teljesen behelyettesíthető hazai eredetű szinonimájuk, a szlovák szinonimák a germanizmus alá vannak rendelve és kevésbé használatosak. Ezek a germanizmusok a SSS-ben címszóként szerepelnek, a szinonimasor elején állnak, az irodalmi nyelv részeként, stilisztikailag semlegesek. Ezek a lexikális elemek teljesen integrálódtak és az átvevő nyelvben ezek a germanizmusok a legfunkcionálisabbak. A következő példákban nincs hazai szinonimájuk: *barla*, *bažant*, *chmel'*, *debnár*, *kláštor*, *koks*, *komín*, *korok*, *kuchyňa*, *lajtmotív*, *musiet'*, *oplátka*, *pekár*, *ríša*, *váha*, *žemla*, *žumpa*.

A következő germanizmusok hazai szinonimái alárendelt szerepűek, ritkábban használatosak:

farba - *náter*, *kolor*, jelentésük szűkebb 'szín, festék'

kaštieľ' szinonimái: *zámok*, *kúria*, csak részben fedik a *kaštieľ'* jelentését, *klavír* szinonimája: *krídlo* 'zongora'

komora: *špajza* (szintén germanizmus, későbbi első előfordulás), vö.m. *spájz*

kopírovať : *prekresľovať* 'másolni'

kotol : *varák*, *krab* 'kazán'

krach: 'csőd' az *úpadok* 'ésés, hanyatlás' címszóhoz tartozó szinonima, de önálló címszó is lehetne a gyakoriság és a jelentésbeli különbség miatt. *kravata* kevésbé frekvenciált hazai szinonimája: *viazanka* 'nyakkendő' *majster* speciálisabb jelentésű szinonimái: *šampión*, *predák*, *virtuóz* 'mester'

sála a szinonimasor elején van, utána következnek: *sieň*, *aula* 'terem' *škandál* a szinonimasor elején van, utána következnek: *pohoršenie*, *pobúrenie*, *hanba* 'botrány'

špekulovať szinonimái: *premýšľať*, *zamýšľať*, *kalkulovať* vö.m. *spekulálni* *špic* a *hrot* címszó alatt található, de gyakrabban használatos, mint a címszó, utána következnek: *konček*, *hrotec* 'csúcs'

šrot nem helyettesíthető teljesértékűen, ritka szinonimája a *tlč* 'öcskavas' *taška* alárendelt, jelentésben is különböző szinonimái: *kapsa*, *aktovka*, *diplomátka*, *torba*, *kabela* 'táska'

vankúš ritkábban használt hazai szinonimája: *hlavica* 'párna'

2. A germanizmusok következő funkcionális foka a szinonima szempontjából a stiláris jellegzetesség vagy a jelentésárnyalat, amelyet a semleges stílusértékű címszó nem tartalmaz. A poliszémia is ok a szinonimasorban és a nyelvben betöltött funkcióra. A germanizmusok ezen csoportjánál függ össze leginkább a stilisztikai és a funkcionális szempont a nyelvi funkcióval.

akurát : *načas*, *práve* 'éppen'

árešt : *väzenie* 'börtön'

artikel : *tovar* 'áru'

bagatel : *maličkosť* vö.m. *bagett*

bager : *rýpadlo* 'markoló'

bál : *ples* vö.m. *bál*

fešák : *krásavec*, *milenec* vö.m. *fess*

flak : *škvrna* 'folt'

friš, *frišký* beszéltnyelvi, népies, régies szinonimái a *čerstvý*-nek, egészen a szinonimasor végén, megelőzik ezek a szavak: *svieži*, *pramenitý*, *pramenistý*, *nový*, *mäkký*, *surový*, *novopečený* vö.m. *friss*

fušer: elterjedt szinonimái a szintén idegen eredetű *amatér* és *diletant*, míg a szlovák eredetű *nešikovník* kevésbé pejoratív vö.m. *fuserál* *kšeft*: 'árucseré' jelentésben pejoratív szinonimája az *obchod* -nak, további, idegen eredetű szinonimái: *handel* †, *džob* expr., *šmelina* pejor vö.m. *seft*

ksicht: a *tvár* szinonimáinak utolsójaként tünteti fel a SSS az *obličaj* és a pejoratív *poľa* mellett.

kvartiel: az *obydlie* egyetlen expresszív szinonimája. További semlegesek: *príbytok*, *bývanie*, *prístrešie*, *dom*, *byt*, *hniezdo*, *brloh* vö.m. *kvártély*

pech: a SSS a *nešťastie*, *neúspech* szinonimákat sorolja fel, míg a KSSJ a *smola* jelentést vö.m. *pech*

próba: a SSS szerint régies szinonimája a *skúška*-nak, 'zistovanie' jelentésben a *test*, *kontrola* szinonimát adja, könnyen helyettesíthető germanizmus vö.m. *próba*

ruksak frekvenciált szinonimája a *plecniak*, *vak*-nak 'hátizsák'

šajn : *zdanie*, *potucha*, *poňatie*, *pochop* vö.m. *sajn*

šlak : *porážka*, *čert*,

šlus : *hotovo*, *dost* vö.m. *slussz*

šmakovať : *chutiť*, *byť pochuti* vö.m. *smakolni*

šok : *otras*, *otrasenie* vö.m. *sokk*

špajza egyetlen, stilisztikailag semleges szinonimája a *komora*-nak vö.m. *spájz*, *kamra*

špitál: a KSSJ nem tartalmaz ilyen címszót, de a SSS a *nemocnica* beszéltnyelvi szinonimájaként tünteti fel. A szinonimasorban megelőzi a speciálisabb jelentésű *lazaret*, *klinika* szavakat 'kórház'

švung: expresszív szinonimája a *tempo*, *rýchlosť*-nak vö.m. *srung*

3. Ha a germanizmus nem tölt be külön funkciót a szinonimasorban, vagy nem található a SSS ill. KSSJ szótárakban, akkor a szókészlet peremére szorult. Ezen germanizmusok lexikográfiai besorolása nem biztos, hogy minden esetben régiességet vagy ritka használatot jelent a beszélt nyelvben. A szociolingvisztikai kutatás rámutatott, hogy néhány, szótá-

rakban nem szerepeltetett germanizmust gyakran használnak és van stilisztikai funkciójuk.

firhang: nincs jelen a lexikográfiai munkákban, ebből következhet az, hogy a szóképzlet pereméhez áll közel vagy a purizmus hatására nem említik vö.m. *stirhang*

šmirgel, *šmirglovat*: a SSS nem adja me a *brúsit* szinonimái között vö.m. *smirgli*

štácia: a KSSJ nem tartalmazza, a SSS a *stanica* régies szinonimájaként szerepelteti a *nádražie* (bohemizmus) és a *zastávka* (jelentésbeli különbség) után 'állomás', vö.m. *stáció*

štamgast: a KSSJ szubstandardként értékeli, a SSS nem tartalmazza 'törzsvendég'

tepich: a SSS nem tünteti fel, a *pokrovec* címszó alá a *koberec*, *guba*, *predložka* szinonimákat sorolja 'szőnyeg'

vizita: a *návšteva* egyetlen szinonimája a ritkán használt *opáčky* mellett vö.m. *vizit*

vyštafírovaný: a KSSJ nem tartalmazza, a SSS *vyobliekaný* címszavában a szinonimasor végén van vö.m. *stafíring*

Megállapíthatjuk, hogy ezek a nyelvi jelenségek a szinonimasorban és a stilisztikában betöltött szerep szoros összefüggése mellett tükrözik a germanizmusok nyelvhasználati funkcióját és integráltságát is. A germanizmusok szóképzletben betöltött szerepét együtt határozza meg a stilisztikai és a szinonima funkció (ld. 4.1. fejezet).

3.4.4. Germanizmusok a frazeologizmusokban

Akárcsak a magyarban, a szomszédos szláv nyelvekben is számos állandósult szókapcsolat német kifejezések fordításával keletkeztek, ezek izofrázisokat alkotnak (BALÁZS 101). A frazeologizmusok mélyebb elemzése meghaladja e munka kereteit, de a germanizmusok nyelvhasználati funkciójához példaként ezzel a témával is foglalkozunk. Az állandósult szókapcsolatok vizsgálata csak közép-európai areális összefüggésben képzelhető el, a latin örökség alapján, erre mutat példákat az alábbi táblázat (NEWERKLA 2002a: 227):

Germanizmusok a közép-európai frazeologizmusokban

3. sz. táblázat

német	magyar	cseh	szlovák
Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm.	Az alma nem esik messze a fájától.	Jablko nepadá daleko od stromu.	Jablko daleko od stromu nepadá.
Es ist nicht alles Gold, was glänzt.	Nem mind arany, ami fénylik.	Není všechno zlato, co se třpytí.	Nie je všetko zlato, čo sa blyští.
Lügen haben kurze Beine.	Csak féllába van a hazugságnak.	Lež má krátké nohy.	Lož má krátke nohy.
Wer zuletzt lacht, lacht am besten.	Az nevet legjobban, aki utoljára nevet.	Kdo se směje naposled, ten se směje nejlépe.	Kto sa smeje naposledy, ten sa smeje najlepšie.
Der Schein trügt.	A látszat csal.	Zdání klame.	Zdanie klame.
Ein Stein fiel mir vom Herzen.	Nagy kő esett le a szívemről.	Spadl mi kámen ze srdce.	Spadol mi kameň zo srdca.
Kristallklar.	Kristálytisztá.	Čistý jako křišťál.	Čistý ako krištál.
Langsam, aber sicher.	Lassan, de biztosan.	Pomalu, ale jistě.	Pomaly, ale isto.
Mit allen Salben geschmiert / gesalbt.	Minden hájjal megkent.	Všemi mastmi mazaný.	Všetkými masťami namastený.
Um nichts auf der Welt.	A világgért sem.	Za nic na světě.	Za nič na svete.

Nem foglalkozunk részletesebben a latinból német közvetítéssel párhuzamosan átvett frazeologizmusokkal. Vizsgáltuk azokat a germanizmusokat, melyek a szlovák nyelvben állandósult szókapcsolatot alkotva stabilizálták helyzetüket. Feltételezzük nyelvi funkciójuk, meghonosodásuk szilárdságát, azt, hogy nem helyettesíthetők. A germanizmusok frazeologizmusban történő előfordulását ezért az integráltság mutatójának tekintjük, melyet a stilisztikai funkció is megerősít. Néhány areálisan elterjedt germanizmust a szófordulattal együtt vett át a szlovák:

Gewinde > *dat'/ dostaf kvinde*, m. *kosarat kapni*
im Rahmen > *v rámcí*, m. *keretében*
mit Sack und pack > *cakompak*, m. *cakumpak*
Schein > *nemá o tom šajnu*, m. *sajna sincs*, pl. *ni mosz szajnu*
Pech haben > *mať pech*, m. *pechje van*

Az állandósult szókapcsolatokban található germanizmusok stilisztikailag gyakran jelöltek. Az eredetileg semleges szavak expresszívvé válhatnak a frazeologizmusokban, ami visszahat a frazeologizmusokon kívüli szóhasználatra is:

figa, fras, šajn, šlak, šlus, šluk, šrot, švung,
mať recht expr. ↔ neutr. n. *Recht haben* 'igaza van'
neutr. *buk* > expr. *spoza bučka, poza bučky* 'hátról, alattomosan',
neutr. *chliev* > expr. *je tu ako v chlieve* 'kosz van, rendetlenség'

A példákban aláhúzott germanizmusok az átvevő nyelvben frazeologizálódtak:

neostal po ňom ani šlak, šlak ma trafí, ber ho šlak,
potiahnúť si pár šlukov, dat si šluka,
dostať sa do švungu, príst do švungu, byť vo švungu, nabrat' švung,
pokútna kšefty, mať s niekým kšefty, liezť niekomu do kšeftu,
povedal som a šlus,
mať fraj,
jazyk mu ide ako mlyn, hnať niekomu vodu na mlyn, to mu je voda na mlyn, bojovať proti veterným mlynom, príst s troškou do mlyna.

A frazeologizálódás és az expresszvizálódás folyamata között analogikus összefüggés van. Nem abban az értelemben, hogy az állandósult szókapcsolatokban szereplő germanizmusok expresszívek is egyben. Az analógiát a folyamatokban és azoknak a germanizmusok nyelvi funkciójára gyakorolt hatásában keressük. Mindkét jelenség a germanizmusok szlovák nyelvben betöltött dinamikájára és integráltságára utal (vö. KOPECKÁ – LALIKOVÁ 18-24).

4. A NÉMET–SZLOVÁK NYELVI ÖSSZEFÜGGÉSEK AREÁLIS HÁTTERE

Ha azt a folyamatot vizsgáljuk, ahogy a germanizmusok a szlovák nyelvbe integrálódnak, figyelembe kell vennünk, hogy e nyelvi jelenségek a német–szlovák–cseh–magyar (dunai) areában játszódtak le és befolyásolják a germanizmusok funkcióját. A német–szlovák nyelvi összefüggések nem különállóak Közép-Európában, ezért a következőkben összetvítjük a germanizmusok funkcióját és recepcióját a szlovákban, a csehben és a magyarban. Mivel Közép-Európát az areális nyelvészek különféleképpen határozzák meg (vö. FÖLDES 2006: 15-31, HAARMANN 1976: 97-105, ROLLENE 2000: 9-29), jelen esetben a közép-európai nyelvek legszűkebb körét vettük figyelembe (osztrák német, cseh, szlovák, magyar), míg a lengyelre, olaszra, románra, déli- és keleti szláv nyelvekre csak utalunk. Az areális összefüggések legszembetűnőbb bizonyítéka a lexika szintjén tárul elénk, természetesen nem csak a standard, hanem a stilisztikailag jelölt szókészletet is ideértve (vö. DOLNÍK 2009: 83-84)

Areális kutatásunk célja, hogy szélesebb összehasonlítás alapján is képet kapjunk a germanizmusok jelentéstani, szóképzési, stilisztikai és funkcionális jellemzőiről. Az integrációs folyamatok összehasonlításával keressük az összefüggést a szlovákba, csehbe és magyarba átvett germanizmusok tulajdonságai között.

Először rámutatunk a germanizmusok recepciójának különbségeire a cseh és a szlovák nyelvben, majd a német eredetű szavak mai beszélt nyelvi szókészletben betöltött helyét hasonlítjuk össze a szlovákban és a magyarban. Vizsgáljuk a párhuzamos, közös jelenségeket, utalunk a magyar nyelv germanizmusokat megerősítő hatására a magyarországi szlovák nyelvjárásokban.

4.1. A germanizmusok helyzete a magyar és a szlovák szókészletben

A germanizmusok helyzetét a mai magyar és szlovák standard beszélt nyelvben a NEW, HSSJ, MOLLAY szóanyaga alapján elemeztük és a 3.4.1. fejezetben leírt szociolingvisztikai kutatások alapján ellenőriztük. Cé-

lunk az volt, hogy megállapítsuk, melyek a germanizmusok fejlődésének újtjai és párhuzamos jelenségei a szlovák és a magyar nyelvben. Már az előzőek során is jelöltük a szlovák nyelv germanizmusainak magyar összefüggéseit, ám az áttekinthetőség kedvéért az eddigi lábjegyzetelés után táblázatokba foglaltuk azokat a germanizmusokat, amelyek az areális közelség miatt bekerültek mind a szlovák, mind a magyar nyelv szó-készletébe. Feltételeztük, hogy ezek az elemek különféleképpen fejlődtek az átvevő nyelvek rendszereiben, konkuráltak a hazai eredetű szavakkal, így idővel más-más pozícióba kerültek a szó-készlet centruma ill. perifériája (alapszó-kincs–peremszó-kincs) szempontjából. A 4. sz. táblázatban azokat a germanizmusokat tüntettük fel, amelyek közelebb állnak a szó-készlet perifériájához a szlovákban és a centrumhoz a magyarban, a 5. sz. táblázat ennek a fordítottját, a 6. sz. táblázat a megközelítőleg hasonló helyzetű germanizmusokat tartalmazza, amelyek vagy mindkét nyelvben a centrumhoz, vagy mindkét nyelvben a perifériához állnak közelebb.

A táblázatok első oszlopában található az eredeti német szó az átvétel kora szerinti csoportonként ábécé sorrendben, német közvetítés esetén az eredet megjelölésével. A germanizmus átvételének kora különbözhet a magyarban és a szlovákban, az első oszlop a szlovák kölcsönszó német eredetét mutatja. A következő négy oszlop a szlovák és a magyar nyelv germanizmusait tartalmazza a szerint, hogy a szó-készlet centrumához vagy perifériájához állnak-e közelebb, ami utal a különböző fokú integrációra is. Mivel a centrum és a periféria között folyamatos az átmenet, ezeket a kategóriákat a „közelség” és „távolság” használatával finomítjuk, a centrumot és a perifériát relatívan értelmezzük. Például, ha egy germanizmus a szlováknál a centrum oszlopában van, a magyarnál pedig a perifériánál tüntettük fel, az azt jelenti, hogy a vizsgált szó helyzete centrálisabb a szlovák szó-készletben, mint a magyarban. Centrális helyzetűek a stilisztikailag semleges, hazai szinonima nélküli, vagy a hazai szinonimáknál gyakrabban használt elemek, melyek hiánya zavarná a kommunikációt, stilisztikai hiányt okozna a nyelvi rendszerben. A perifériához állnak közelebb az elavult, régies, nyelvjárási, szaknyelvi, vulgáris elemek. Megjegyzésben jelöljük a stilisztikai tulajdonságokat, ha a szó internacionalizmus, állandósult szókapcsolat, vagy jelentésbeli eltérés van a magyar

és a szlovák között. A táblázat tartalmazza a germanizmusokkal esetlegesen konkuráló lexikai egységeket is.

4.1.1. A germanizmus közelebb áll a peremszó-kincshez a szlovákban, mint a magyarban

4. sz. táblázat

német	szlovák		magyar	
	alapszó-kincs	peremszó-kincs	alapszó-kincs	peremszó-kincs
mhd.				
arkēre mhd.	balkón	arkier	erkély	balkon
burgermeister mhd.	primátor	burgmajster	polgármester	
hamen mhd.		hám, hamovať †	hám [†]	
irch mhd.		ircha	irha	
vorteil mhd.		fortiel [†]	fortély	
fnhd.				
glanz fnhd.		glanc	glanc, glancolni	
kosten 1. fnhd.	ochutnať	koštovať 1.	kóstolni	
krumpīre bair.	zemiak	krumpla	krumpli	
lade fnhd.	bedna	láda	láda	
larman fnhd.	hluk	lárma	lárma	
platz fnhd.	trh, námestie	plac dial.	piac	placc
rāmen bair.		ramovať dial.	rámolni, rá-mázni	
rigel fnhd.		rígel [†]	rigli	
schanze fnhd.		šanec	sánc	
schatzen fnhd.		šacovať	saccolni	
schlepp fnhd.		šlep	slepp	
schmuck fnhd.		šmuk †	smukk	
schüren md.		šúrovať	súrolni	
tafel fnhd.	tabuľa	táfel [†]	tábla	

német	szlovák		magyar	
	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs	peremszókincs
wandern fnhd.	túlať sa	vandrovať	vándorolni	
zichorie fnhd. int.		cigória	cikória	
nhd.				
Ball	ples	bál	bál	
Dusche		tuš 2. † ⁱⁱ	tus	
Filigran < ol. int.		filigrán	filigrán	
Furnier < fr., int.		furnír †	furnér	
Gas	plyn	gáz	gáz	
Griß	krupica	grís, grísa, gríska	gríz	
Hetz ö.		hec	hecc	
kassieren		kasírovať †	kasszírozni expr.	
Kipfel		kiflík	kifli	
klimpern		klimprovať dial. †	klimpírozni expr.	
Liste	zoznam	lišta	lista	
pätß bair.		pác	pác	
packen	balíť	pakovať	pakolni	
Pariser ö.		parízer	parizer	
Partei	strana	partaj †	párt	
passen < fr., int.	dobře sedieť	pasovať	passzolni	
Perron < fr., int.	nástupište	perón	peron	
Bartwisch ö.		portviš	partvis	
probieren	skúšať	próbovať, probírovať †	próbálni	
putzen		pucovať	pucolni	
radieren < lat.	vygumovať	radírovať †	radírozni	

német	szlovák		magyar	
	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs	peremszókincs
Rappel		rapel expr.	rapli	
Reitschule		rajčula †	rajcsúrozni	
Schiene	kolajnica	šina †	sín	
Schlager		šláger	sláger	
Schlauch		šlauch	slag	
Schlendrian		šlendrián	slendrián	
schmutzig		šmucig	smucig	
spekulieren		špekul(ír)ovať	spekulálni	
sporn bair.	šetriť	šporovať, šporiť	spórolni	
Strand	kúpalisko, pláž	štrand †	strand	
Strapaze < ol.		štrapácia	strapa	
tratschen		tračovať dial.	traccsolni	
Turnus < lat.		turnus	turnus	
Zieche		cícha dial.	ciha	
Zierat		ciráda	ciráda	
Zug	prievan	cúg †	cúg	

- i. sk. hamovať 'fékezni'
ii. 'zuhany'

4.1.2. A germanizmus közelebb áll az alapszókinchez a szlovákban, mint a magyarban

5. sz. táblázat

német	szlovák		magyar	
	alapszókinccs	peremszókinccs	alapszókinccs	peremszókinccs
szókészletbeli helyzet →				
ahd.				
hutta ahd.	huta			huta ^{III}
muozan ahd.	musieť		kell	muszaj
mhd.				
farbe mhd.	farba			farba ^{IV}
ram(e) mhd.	rám		keret	ráma
spitál mhd.	špitál		kórház	ispotály
vlasche mhd. int.	fľaša		palack, üveg	flaska
wanküssen mhd.	vankúš		párna	vánkos
fnhd.				
faiərō, bmt bair.	fajront			fájront
fleck fnhd.	fľak, flek			flekk expr.
frei fnhd.	fraj, frajer			fráj
furt bair. ö.	furt			furtonfurt
hammer fnhd.	hámor			hámor
klamper md.	klampiar		bádogos	kolompár
nhd.				
akkurat	akurát ^V			akkurátus < lat.
Chance < fr.	šanca		esély	sansz
Chemikalie	chemikália			kemikália
Fasole	fazuľa	bôb	bab	paszuly dial.
Hitze	hic			hiccig
fein	fajn ^{VI}			fájin, dial.
Hotel < lat. int.	hotel			hotel

német	szlovák		magyar	
	alapszókinccs	peremszókinccs	alapszókinccs	peremszókinccs
Hydrant < gr. int.	hydrant		tűzcsap	hidráns
Kataster	kataster		telekkönyv	katasztrális < lat
Kaserne < fr. int.	kasáreň		laktanya	kaszárnya
Koffer	kufor		bőrrönd	koffer
kopieren int.	kopírovať		másolni	kopírozni
Krach	krach		csőd	krach
Krawatte	kravata		nyakkendő	kravata †
Lokal < fr. int.	lokál			lokál
Lupe < fr.	lupa		nagyító	lupa
Lüster, Luster ö.	luster		csillár	lűsster
Methode < lat. int.	metóda		módszer	metóduš < lat.
Platte	platňa		platni	
Rucksack	ruksak	plecniak	hátizsák	rukzsák
Schenk(tisch)	pult, šenk	šenkýš, šentýš †	pult	söntés
Schraube	šrauba, šraub	skrutka	csavar	sróf
Signal < fr. < lat.	signál		jel	szignál
Skandal < lat.	škandál		botrány	skandallum † < lat.
Spaß < ol.	špás			spász
Spion < ol.	špión		kém	spion
Uniform	uniforma	rovnošata	egyenruha	uniformis ^{VII} .

III. A NEWSzerint 'fémolvasztó helyiség' értelemben került a szlovákba és ez a jelentés bővült, szóképzésben aktivizálódott, míg a magyarban kevésbé frekvenciát.

IV. Csak frazeologizmusban: Elő a farbával! sk. 'szín, festék'

V. sk. 'éppen'

VI. Nagyon aktív szóképzés.

VII. A belőle képzett *uniformizovaný* és *uniformizált* hasonló helyet foglal el a szlovák és a magyar szókészletben.

4.1.3. Hasonló helyzetű germanizmus a szlovák és a magyar szókészletben

6. sz. táblázat

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
ahd.				
appāt ahd. int.	opāt		apāt	
alamusan ahd. int.	almužna		alamizsna	
biscoph ahd. int.	biskup		püspök	
cymbala ahd.	cimbal		cimbalom	
kar(a)l ahd.	král		király	
*kubil ahd.		gbel		köböl
olei ahd. int.	olej		olaj	
pekkāri ahd.	pekār		pék	
phenning ahd.	peniaz		pénz	
bisam(o) ahd.	pižmo		pézsma	
probost ahd.	prepošt		prépost	
scrīni ahd.	skriña		szekrény	
soumāri ahd.	somār		szamár	
scaffære mhd.		šáfār		sáfár
tasca ahd.	taška		táska	
zil ahd.	ciel		cél	
mhd.				
blēch mhd.	plech		pléh	
boude mhd.	búda		bódé	budi vulg.
cēment mhd. int.	cement		cement	
datel mhd.	datľa		datolya	
esse mhd.	eso		ász	
fasant mhd.	bažant		fácán	
firnen mhd.	birmovať		bérmálni ¹	
grōf bair. int.	gróf		gróf	
kápelle mhd.	kaplnka		kápolna	

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
kapitān mhd.	kapitān	kapitāñ dial.	kapitány	
kappust mhd.	kapusta		káposzta	
kāstēl mhd.	kaštieľ		kastély	
klōster mhd.	kláštor		kolostor	
krīde mhd.	krieda	kréta †	kréta	
lōsung mhd.		lozung		lózung
morser mhd.		mažiar	mozsár	mazsár dial.
muscāt mhd.	muškāt		muskátli	
papier mhd.	papier		papír	
pēnsel mhd.		penzlík		penzli
pētersil mhd. int.	petrzlen		petrezselyem	
phāwe mhd.	páva		páva	
prēzel mhd.	praclík	precel †	perec	
rīm mhd. int.	rím		rím	
rinc mhd.	ring	rínok	ring	
rīs mhd. int.	ryža		rizs	rizsa dial.
rōst mhd.	rošt		rostély	
schūwe mhd.		šuba		suba
semel mhd.	žemľa		zsemle	
snūor mhd.	šnúra		zsinór	
soldner mhd.	žoldnier		zsoldos	
spīze mhd.	špajza		spájz	
spitze bair.	špica		spicc	
strūs mhd. int.	pštros		strucc	
talier mhd.	tanier		tányér	
tanz mhd.	tanec		tánc	
tartsche mhd.	terč		tárcsa	
turnei mhd.	turnaj		turné, torna	
valsch mhd.	faloš >falošný		fals adj.	
vaschang mhd.	fašiagy	fařsongy †	farsang	

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
vřezzen mhd.		fras		frász
vuore mhd.	fúra		fuvar	furik
wınzer mhd. int.	vincúr		vincellér	
zëch mhd.		cech	céh	cech
zucker mhd. int.	cukor		cukor	
fnhd.				
arrest fnhd.		árest †		áristom † < lat.
band fnhd.	pánt		pánt	
biscott fnhd. int.	piškóta		piskóta	
dame fnhd. int.	dáma		dáma	
drät fnhd.	drát, drôt	drôt dial.	drôt	
fäter fnhd.		foter		fater
feldscher fnhd.		felčiar		felcser
fräs bair.	fras		frász	
gang fnhd.	chodba	gánok †	folyosó	gang
gaukler fnhd.		kaukliar		kókler
gips fnhd.	gyps		gipsz	
grunt fnhd.		grunt		grund
gucken fnhd.	kukať (sa) expr.		kukkolni expr.	
hägli(g) bair.	hákľivý		hákľis ^{II}	
kachel fnhd.	kachľa		kályha	
knödel fnhd.	knedľa		knédli	
kosten 2. fnhd.		košťovať 2.		kóstálni
kredenz fnhd.		kredenc		kredenc
kreuzer fnhd.		grajciar		krajcár
kscheft bair.	kšeft		seft	
kunst fnhd.		kumšt		kunszt
laden, ladung fnhd.	dobit' muníciu	ládovať mil., ládunk †	patrontáska	lódíng

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
lampe fnhd. int.	lampa		lámpa	lámpás < lat. lampas
linie fnhd.	linka	línia		lénia
luft fnhd.		luft expr.		luft
			mandula < lat. amandula	
mandel fnhd. int.	mandľa			
marschall fnhd. int.	maršal		marsall	
marzipan fnhd. int.	marcipán		marcipán	
matratz fnhd. int.	matrac		matrac	
meier fnhd.	majer		major	
meister fnhd. int.	majster		mester	
muscht bair.	mušt		must	
mustern fnhd. int.		muštrovať		mustrál, mustra
ortel md.		ortieľ		ortály
paar fnhd. int.	pár		pár	
Park	park		park	
pastete fnhd. int.	paštéta		pástétom	
plavais bair.		plajbas †		plajbász †
post fnhd. int.	post		poszt	
puß bair.	pusa		puszi	
puttn bair.	putňa		puttony	
quit fnhd.		kvit		kvitt
quartier < fr. int.		kvartieľ † / expr.		kvártély
räf bair.	ráf		ráf	
raspel fnhd.	rašpla		ráspoly	
rauben fnhd.	rabovať		rabolni	
ribizl bair.	ríbezle		ribizli	
salät fnhd. int.	šalát		saláta	
schappe fnhd.	čiapka	šapka dial.	sapka	
schmack fnhd.		šmak		smakkolni
scholtes md.		šoltýs		soltész

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
schrot fnhd.	šrot		sörét ^{III}	
schwäger fnhd.	švavor		sógor	
stempfel fnhd.	pečiatka	štempel	pecsét	stempli
stëppen fnhd.	štepovať		steppelni	
torte fnhd. int.	torta		torta	
tutzet fnhd. int.	tucet		tucat	
vorreiter fnhd.		furajtár †		fullajtár †
werben fnhd.		verbovať		verbuválni
zeug fnhd.		cajch †		cajg
nhd. - ö.				
Abschied ö.		obšit †		obsit †
Baraber ö.		baráber †		baráber †
Buserant ö.	buserant vulg.		buzeráns vulg.	
Dachsl ö.	daxlík, daksel		daxli	
Faschier ö. < fr.	fašírka		fasirt	
fesch ö.	feš		fess	
Fiaker ö.		fiaker		fiáker
Finanz ö. int.		financ		finánc
Gottscheber ö.		kučéber †		kucséber †
Karfiol ö.	karfiol		karfiol	
Kastl ö.		kastlík		kasztli
Kastrol ö.		kastról		kasztroly dial.
klappen ö.		klapať		klappolni
Kundschaft ö.		kunčaft †		kuncsaft
Laiberl ö.		lajblík		lajbi dial.
Larifari ö.	lary-fary		lárifári	
Lawor ö. < fr.	lavór		lavór	
Packel ö.	paklík dial	pakel †	pakli	
Parkette ö.	parketa		parketta	
Pflanz ö.		flanc		flanc

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
Rande ö.	rande		randi < rande-vú < fr.	
Ringlotte ö.	ringlota		ringló	
Schlamastik ö. < jiddis.		šlamastika expr.		slamasztika expr.
Schnittling ö.		šnitlink		snidling
Schrammel ö.		šramel		sramli
Schuhwuchs ö.		šuviks †		suviksz †
Schunke bair. †	šunka		sonka	
Schmirgel	brúsny papier, brúsiť	šmirgel, šmirgľovať	csiszoló, csiszol	smirgli, smirglizni
Spemat ö.	špenát		spenót	
Spritzer ö.		špricer †		spriccer
Stamperl ö.	štamperlík		stampedli	
Trafik ö. < ol.	trafika		trafik	
Wichs ö.		viks †		viksz
nhd.				
Admiral < lat. int.	admirál		admirális	
Bagatel < fr. int.	bagatela		bagatell < fr.	
Ballade < fr. int.	balada		ballada	
Ballast < fr. int.	balast		ballaszt	
Bande	banda		banda	
Banknote	bankovka	banknota	bankjegy	bankó
Barde int.		bárd		bárd
Barrikade < fr. int.	barikáda		barikád	
Blankett < fr. int.	blanketa		blanketta	
blind		blind		blind ^{IV}
Block int.	blok		blok	
Blockade int.	blokáda		blokád	
Biskotte < ol. < lat.	piškóta		piskóta	
Boje int.	bója		bója	

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
borniert < fr.		bornírovaný		bornírt
Brand		bront dial.		bront vulg.
Brillant < fr. int.	briliant		briliáns	
Broschüre < fr. int.	brošúra		brosúra	
Brustfleck		prusliak, pruslík		pruszlik
Bunker < ang. int.	bunker		bunker	
Büchse	peňaženka	bukša	pénytárca	bukšza
büffeln	biflovať sa		biflázni	
Deckel		dekeľ		dekli
Diesel	diesel		dízél	
Drap < fr.	drap		drapéria	
dressieren < fr. int.		drezírovať		dresszírozni
Düne int.	duna, dýna		dúne	
dünsten	dinstovať		dinsztelni	
Dynamo int.	dynamo		dinamó	
einrücken	rukovať		rukkolni	
Fackel	fakľa		fáklya	
fertig		fertig dial. expr.		fertig
fest		fest, expr.		feszt
forcieren < fr.		forsírovať		forszírozni
Föhn int.	fön, fén		fön	
Fries < fr. < lat.		fríza tech.		fríz tech.
frisch int.	frišný, friško		friss	
Front < fr. < lat.	front		front	
Fußsocke		fusak subšt. fusekľa dial		fuszekli
Gala < fr. int.	gala		gála	
Gamasche < fr.		gamaša		kamásli
garnieren < fr. int.		garnírovať		garnírozni
Gurt, Gürtel		gurtňa, gurta		gurtni

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
Habtacht(stellung)		hapták †		hapták
Hokuspokus < lat.	hókuspókusz		hókuszpókusz	
Hundsfutt bair. †	huncút		huncut	
Hygiene < fr. < gr.	hygiena		higiénia	
just < lat.		just		justt
Kandiszucker		kandis		kandiscukor
Kapillare < lat.	kapilára		kapilláris	
Kapsel < lat.	kapsľa, kapsuľa<lat.		kapszula< lat.	kapszli
Kaput(rock)		kaput 1. †		kaputrokk †
kaputt	kaput 2.		kaputt	
Kapuze < lat.	kapucňa		kapucni	
Kartätsche		karác 1. subšt.		kártolni
Kartätsche < ol.		kartáč 2.		kartács
kaschieren < fr.	kašírovať		kasírozni	
Kicks, gicksen		kiks, kiksovať		gikszet
Kitsch int.	gýč		giccs	
Kitt	git		gitt, kitt	
Koks < ang.	koks		koksz	
Konzert < ol. int.	koncert		koncert	
Krambambuli		krampampula		krampampuli
krepiieren < ol.		krepirovať pej.		(be)krepálni vulg.
Krüppel		kriplík expr.		kripli expr.
Kujon		kujon		kujon
Kuppler, verkuppeln		kupliar, kuplovať †	kupleráj	kupler
Kurbel, kurbeln		kurbľa, kurbľovať		kurbli, kurblizni
Kübel		kýbeľ		kibli
Lager		lágér		lágér
lavieren < fr.		lavírovať		lavírozni

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
Lawine < lat. int.	lavína		lavína	
Limonade < fr. int.	limonáda		limonádé	
Locke int.	lokňa		lokni	
Loden		lodén		lóden
Luzerne < lat. int.	lucerna		lucerna	
Mascherl int.	mašľa		masli	
Maschiene < fr. int.		mašina		masina
maschieren int.		mašírovať		masírozni
Maske < fr. int.	maska		maszk	
melieren < fr.	melírovať		melírozni	
Mischmasch	mišmaš expr.		mismás(ol) pej.	
Mischung		mišinug		misung
mit Sack und Pack	cakompak		cakompak	
Montur int.		mundúr		mundér
Mopsel ö.	mopslik		mopsz(li)	
Muff < fr. int.		muf		muff
Mutter		muter		muter
Nudel	nudle (Pl)		nudli	
Oberst		oberšt †		óberster †
Ordonnanz		ordonancia †		ordonánc
Paneel int.	panel		panel	
Papagei int.	papagáj		papagáj	
parieren		parírovať †		parírozni
passieren < fr.	pasírovať		passírozni	
Patrone < fr.	patrón		patron	
Pavian	pavián		pávián	
Pech	pech		pech	
Pfuscher, pfuschern		fušer, fušovať		fuserál, fusizik
Pilote < fr. int.	pilot		pilóta	
Plakat < fr. int.	plagát		plakát	

német	szlovák		magyar	
	szókészletbeli helyzet →	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs
planieren < fr. int.		planírovať		planírozni
Plombe	plomba		plomba	
Plüsch < fr. int.	plyš		plüss	
Politur < lat.	politúra		politúr	
Porzellan < ol.	porcelán		porcelán	
Posamentier < fr.		pozamentír, pasomán		paszomány
Post int.	pošta		posta	
Poste < ol. < lat. int.		post		poszt
Pudel		pudel		pudli
Pumpe int.	pumpa		pumpa	
Puntsch < ang. int.	punč		puncs	
Putsch int.	puč		puccs	
Putz		puc		pucc
Rabatt < ol.		rabat		rabatt
Rest int.		rest		resztli
richtig		richtig		richtig
Riesling int.	rizling		rizling	
Rips		rips		ripsz
Runde		runda		rund
Rune		runa		rúna
Sakko < ol. int.	sako		zakó	
Schablone	šablóna		sablon	
Schamotte	šamot		samott	
Schein	šajn(a)		sajn	
schieben		šibovať		síbolni pej.
Schieber		šíber pej.		síber pej.
Schild	šilt		sild	
Schimpanse	šimpanz		csimpánz	
Schlafrock		šlafrok †		slafrok †

német	szlovák		magyar	
	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs	peremszókincs
Schluck	šluk		slukk	
Schluss	šlus		slussz	
Schminke	šminka		smink	
Schnaps		šnaps expr.		snapsz
schräg	šrég om		srég	
Schwindel		švindel'		svindli
Schwung		švung		svung
sekkieren < ol.	sekirovať		szekírozni	
sicher		zicher		zicher
Sicherheitsnadel		ziherka		zicherájtű
Soda < lat. int.	sód(ovk)a		szóda(víz)	
Spachtel < lat.	špachtla		spatula < lat.	spachtli †
Sparherd	šporák	šparhert, šporheľ dial.	tűzhely	sparhert
spazieren		špacírovať		spazírolni
Spediteur <ol.<lat. int.	špeditér		speditőr	
Spitzel		špicel'		spicli
Spitz(hund)	špic		spicc 2.	
spreizen (sich)		šprajcovať sa †		sprájcolni †
Sprint int.	šprint		sprint	
Stab	štáb		stáb	
staffieren		štafírovať		stafírozni
Standarte int.	štandarda		standard	
Stellage		šteláža (†)		stelázsi
stimmen	štimovať		stimmelni	
Strecke		štreka		streckk
Streik < ang.	štrajk		sztrájk	
Tablette < fr.	tabletka		tabletta	
tapezieren	tapetovať	tapecírovať †	tapétázni	tapecírozni †
Tapete < lat.	tapeta		tapeta	

német	szlovák		magyar	
	alapszókincs	peremszókincs	alapszókincs	peremszókincs
szókészletbeli helyzet →				
Tarif < ol.	tarifa		tarifa	
Tarock < ol. int.	tarok		tarokk	
Trab	trap		trapp(olní)	
tranchieren < fr.		dranžírovať		trancsírozni
Trompete	trompeta		trombita	
toupieren < fr.	tupírovať		tupírozni	
Tusche	tuš 1. v		tus	
vor- (machen)		fór		fór ^{v1}
Vorspann		fóršpont †		forspont †
Waggon	vagón		vagon	
Wecken		vekla		vekni
Werkzeug		vercájj tech. (†)		vercájj †
Zoll		cól		col

i. *konfirmovať, konfirmálni* közvetlenül a lat. *confirmare*-ből.

ii. háklivý=kényes

iii. Jelentésbeli különbség, šrot=őcskavas'

iv. M. frazeológizmus: *blindre* megy

v. 'írószer'

vi. Frazeológizmus: sk.: *dat' főr(a)*, m.: *fört ad*.

4.1.4 A szlovák és a magyar nyelv germanizmusainak összefoglaló értékelése

A szlovák és a magyar nyelv germanizmusainak areális összhangja a korai újfelnémet korig a legerősebb, utána előtérbe kerülnek a német közvetítésű internacionalizmusok. Az internacionalizmusok közvetítésének újtjai különfélek lehetnek, pl.: lat. *distantia* > (m. *distancia*) > sk. *dištancia* ↔ lat. *distantia* > n. *Distanz* > cs. *distance*. A magyar nyelvre jellemzőbb a francia, latin és egyéb nyelvekből történő közvetlen kölcsönzés, míg a szlovákba gyakrabban jutnak el német közvetítéssel az internacionalizmusok. Ugyanakkor a magyarban elavultabbak ezek a kölcsönszavak, mint a szlovákban,

pl.: lat. *accuratus* > n. *akkurat* > sk. *akurát* ↔ lat. *accuratus* > m. *akkurátus*²¹⁷
 lat. *methodus* > n. *Methode* > sk. *metóda* ↔ lat. *methodus* > m. *metódus*
 lat. *skandallum* > n. *Skandall* > sk. *škandál* ↔ lat. *skandallum* > m. *skandalum*

Mindhárom táblázat összehasonlításakor megállapítottuk, hogy a legtöbb germanizmus hasonló helyzetű a magyar és a szlovák szókészletben. A 4. és 5. sz. táblázat, ahol különbség van a germanizmusok helyzetében a centrum és periféria szempontjából, azért érdekes, mert az alapszókinccs germanizmusai nem helyettesíthetők, míg a szlovák vagy a magyar nyelv szókészletének perifériáján (peremszókinccs) lévő nyelvi szerepe marginális. Néhány centrális elhelyezkedésű germanizmus, mint pl. a m. *sín*, *bál*, *gáz* vagy a sk. *farba*, *ruksak*, *vankúš* a másik nyelvben perifériális: sk. *šína*, *bál*, *gáz* a m. *farba*, *rukzsák*, *vánkos*.

A 6. táblázatban nincs ellentét a germanizmusok szókészletbeli elhelyezkedésében a magyarban és a szlovákban és a germanizmusok inkább helyettesíthetők hazai elemekkel, mit a 4. – 5. táblázat centrális szavai: s. *kukať* - m. *kukkolni*, s. *háklivý* - m. *háklis*, s. *rašpla* - m. *ráspoly*.

A germanizmusok integrációjának areális szemszögű vizsgálatából eredő legfontosabb következtetésünk az, hogy ez a jelenség a kölcsönös a megerősítés. Ez azt jelenti, hogy a magyarok és a szlovákok nyelvi szükségletei hasonlóak voltak, ami hatott a germanizmusok integrációjára és integráció utáni nyelvi szerepére az átvevő nyelvekben. Tízszer annyi germanizmus tölt be stilisztikai, funkcionális szempontból hasonló szerepet a magyar és a szlovák szókészletben, mint ahány különbözőt. A szlovákba és a magyarba is átvett germanizmusoknak csak 10%-ánál állapítottunk meg eltérő elhelyezkedést a szókészlet centruma ill. perifériája szempontjából. A germanizmusok szelekciója hasonló eredményt hozott a szlovákban és a magyarban. Az areális összefüggések nemcsak a germanizmusok átvételekor, hanem további fejlődésük során is érvényesülnek. Erre utal a szóképzés analógiája a szlovákban és a magyarban:

<i>glanc</i> > <i>glancovať</i>	:	<i>glanc</i> > <i>glancolni</i>
<i>šáfár</i> > <i>šafárit'</i>	:	<i>sáfár</i> > <i>sáfárkodni</i>
<i>kšeft</i> > <i>kšeftovať</i>	:	<i>seft</i> > <i>seftelni</i>

²¹⁷ A sk. *akurát* 'éppen' jelentése eltér a m. *akkurátusétól*.

Analógia és oppozíció figyelhető meg a germanizmusok hangtani adaptációjánál a szlovák és a magyar nyelvbe:

<i>krumpla</i> : <i>krumpli</i> , <i>vekla</i> : <i>vekli</i>	↔	<i>rašpla</i> : <i>ráspoly</i>
<i>rigel'</i> : <i>rigli</i> , <i>dekel'</i> : <i>dekli</i> , <i>šramel</i> : <i>sramli</i>	↔	<i>nudle</i> : <i>nudli</i> , <i>ribezle</i> : <i>ribizli</i>

A *mopsľík* : *mopszli* esetben a szlovákban a germanizmus hazai képzőt kapott. Egyszerűbb adaptáció az igéknél: *šúrovať* : *súrolni*, *šacovať* : *saccolni*, *vandrovať* : *vándorolni*, *pucovať* : *pucolni*, *kukať* : *kukkolni*, *rukovať* : *rukcolni*, *forsirovať* : *forszírozni*; *háklivý* : *háklis*.

Megfigyeltük az átvevő nyelvek reakcióját a germanizmusok jelenlétére. A germanizmus és a hazai eredetű szó ellentéte alapulhat nyelvjárási vagy stilisztikai különbségeken, ennek a konkurenciának az egyik mutatója a szinonimasorban elfoglalt hely ill. a nyelvhasználati gyakoriság. Megállapítottuk, hogy a germanizmusok konkurenciája a szlovák és magyar hazai eredetű elemekkel analógiát mutat, de a konkurencia eredménye különbözhet a germanizmus integráltságától függően:

<i>buksa</i> ↔ <i>peňaženka</i>	:	<i>buksza</i> ↔ <i>pénztárca</i>
<i>cúg</i> ↔ <i>prievan</i>	:	<i>cúg</i> ↔ <i>huzat</i>
<i>fazula</i> ↔ <i>bôb</i>	:	<i>paszuly</i> ↔ <i>bab</i>
<i>gánok</i> ↔ <i>chodba</i>	:	<i>gang</i> ↔ <i>folyosó</i>
<i>kravata</i> ↔ <i>viazanka</i>	:	<i>kravátli</i> † ↔ <i>nyakkendő</i>
<i>krumpla</i> ↔ <i>zemiak</i>	:	<i>krumpli</i> ↔ <i>burgonya</i>
<i>lárma</i> ↔ <i>hluk</i>	:	<i>lárma</i> ↔ <i>zaj</i>
<i>lišta</i> ↔ <i>zoznam</i>	:	<i>lista</i> ↔ <i>jegyzék</i>
<i>pucovať</i> ↔ <i>čistiť</i>	:	<i>pucolni</i> ↔ <i>tisztítani</i>
<i>šentýs</i> ↔ <i>pult</i>	:	<i>söntés</i> ↔ <i>pult</i>
<i>šmirgľovať</i> ↔ <i>brúsiť</i>	:	<i>smirglizni</i> ↔ <i>csiszolni</i>
<i>štempel'</i> ↔ <i>pečiatka</i>	:	<i>stempli</i> ↔ <i>pecsét</i> ²¹⁸
<i>uniforma</i> ↔ <i>rovnošata</i> :	:	<i>uniformis</i> ↔ <i>egyenruha</i>

A germanizmusok a magyar és a szlovák szókészletben elfoglalt helyzetének vizsgálata után megállapíthatjuk, hogy a szlovák és a magyar nyelvben összefügg a germanizmusok integrációs folyamata. A morfo(no)logiai adaptáció, a szóképzés, a germanizmusok funkciója, presztízse és

²¹⁸ A szlovák nyelv esetében erősebb a *razítka* ↔ *pečiatka* konkurencia a bohemizmussal.

szókészletben elfoglalt helye analógiát mutat az átvevő nyelvekben. Ennek oka, hogy a német nyelv nem külön-külön hatott Közép-Európa nyelveire, hanem a kontaktushelyzet egy közös állam keretében valósult meg ahol beszélőközösségek nyelvi igényei hasonlóak voltak. Az areális vizsgálatok szerint a német nyelv nagy hatást gyakorolt a szomszédos nyelvek szókészletére, a szókészlet fejlődési tendenciái pedig párhuzamosak voltak. A párhuzamosan átvett, areális környezetben meghonosodott germanizmusok integráltsága erősebb. A szlovák nyelvbe átvett, közvetlenül magyar eredetű szavak száma kisebb, mintegy negyede a germanizmusokénak (KOPECKÁ-LALIKOVÁ 119-159, 176-187). Ám a sok közös germanizmus, párhuzamos átvétel, areális vándorszó és internacionalizmus miatt a szlovák és a magyar nyelv szókészletének jóval nagyobb része cseng össze a magyarral (főleg a mindkét nyelvben megtalálható germanizmusok által), mint közvetlen magyar-szlovák szóátvétel. Ez a jelenség hasznosítható az idegennyelv-tanításnál a közös szókincs megfelelő didaktikai feldolgozásával (KUNA 139-159).

4.2. Germanizmusok a magyarországi szlovák nyelvjárásokban

Az előzőekben vizsgált germanizmusok közül néhánynak olyan nyelvjárásai változata is létezik, amely közelebb áll a magyarhoz. Ennek alapján szükségesnek tartjuk a magyarországi szlovák nyelvjárások germanizmusainak áttekintését. Ez a nyelvváltozat olyan történeti elemeket tartalmaz, amelyek a standard szlovákban már nem léteznek, így érdekesek lehetnek témánk szempontjából. Vizsgálódásunk tárgyai azok a jelenségek, amelyek a szlovák, a magyar és a német nyelv konvergenciájáról tanúskodnak a Dél-Alföldön, egy olyan régióban, amely messze van a német-szlovák nyelvi kapcsolatok földrajzi helyétől. Itt elsősorban a magyar nyelv hatása jellemző az itt használt szlovák nyelvváltozatra. Mi azt vizsgáljuk, hogy ez a magyar hatás hogyan befolyásolta a germanizmusok helyzetét ebben a nyelvi összefüggésben. A vizsgált szlovák nyelvváltozat közelebb áll a szlovák nyelv akkori fejlődési fázisához, amikor a német eredetű szavak legnagyobb aktivitása volt tapasztalható. A kutatási módszer hasonló ahhoz, amikor a germanizmusok recepciójával foglalkoztunk a magyar és a szlovák nyelvben, most azonban nem a standard nyelvváltozat korpusz-

anyagát használjuk, hanem a tótkomlói (SYNČOK 2000, ISTVÁN 1997) és a békéscsabai (DEDINSZKY-MAZÁN 1993) nyelvjárás szótárát, valamint saját kutatási eredményeket.

A Délkelet-alföldi szlovák nyelvjárások germanizmusai

7. sz. táblázat

német	germanizmus a magyarban	magyarországi szlovák	germanizmus a szlovákban	standard szlovák
Ball	bál	bál	bál	ples
Apotheke	patika	apteka		lekáreň
Barbier	borbély	barbjer	barbier	holič
Buchse	buksza	buksa	buksa	peňaženka
Bombe	bomba	bomba	bomba	bomba
Bunker	bunker	bunker	bunker	bunker
Dach		dach	dach	strecha
Draht	drót	drót	drát	drát
Farbe	farba	farba	farba	farba
fein	fájin	fajín	fajn	výborný
Flasche	flaska	fľaša	fľaša	fľaša
Frühstück	früstkök	fruštik	frištik	raňajky
Fuhrwerk	furik	fúrik	fúrik	vozik
Fundament	fundamentum	fundament	fundament	základ
Gang	gang	gang	gánok	chodba
Hosenträger	hózentróger	hózentrógla		traky
hunt mhd.	hintó	hintov	hunt †	koč
Kasten	kaszni	kasňa	kasňa	skriňa
kosten	kóstolni	koštovať	koštovať	ochutnať
Kundschaft	kuncsaft	kunčaft	kunčaft	zákazník
Leiter	létra	lojtra	lojtra dial.	rebrík
Linse	lencse	lanča		šošovica
Malter, Mörtel	malter	malter	malter	malta
Maschiene	masina	mašina	mašina	stroj

német	germanizmus a magyarban	magyarországi szlovák	germanizmus a szlovákban	standard szlovák
Mauer		múr	múr	múr
Meister	mester	majster	majster	majster
merken fnhd.	figyelni	merkovať	merkovať	pozorovať
Mischung	misung	mišung	mišung dial.	miešanina
packen	pakolni	pakovať	pakovať	baliť
passen	passzolni	pasovať	pasovať	sedieť
Platz	placc	plác	plác	trh, námestie
Reifen	ráf	ráf	ráf	obruč
raten		rátat'	rátat'	počítat'
riskieren	reszkírozni	reszkírovať	reszkírovať	riskovať
retten		retovať	rajtovať	zachrániť
Riegel	rigli	rigľa	rigel'	zápora
Rohr		rúra	rúra	rúra
Schatule	skatulya	škatuľa	škatuľa	krabica
Schemel	sámli	šámlík	šámlík, šamel	stolička
Schiene	sín	šína	šína	kolaj
Schindel	zszindely	šindľa	šindel'	čriep
Schinken	sonka	šonka	šunka	šunka
schmecken	smakkolni	šmakovať	šmakovať	chutiť
Schmirgel	smirgli	šmirgľa	šmirgel	brúsny papier
schonen	védeni	šanovať	šanovať	chrániť
Schuster	suszter	šuster	šuster	obuvník
Schwager	sógor	švagor	švagor	švagor
Socke	zokni	zokne	sokel dial.	ponožky
sparen	spórolni	šporovať	sporit'	šetriť
Sparherd	sparhet	šparhejt / šporhel'	šporhelt	šporák
spíze mhd.	spajz	špajz	špajza	komora
Stamperl	stampedli	štampedlík	štampelík	pohárik
Stempel	stempli	štempla	štempel'	pečiatka
Strang	istráng	štráng		žínka

német	germanizmus a magyarban	magyarországi szlovák	germanizmus a szlovákban	standard szlovák
Strumpf		štrimpfla	štrimpfla	pančucha
Turm	torony	turňa	turňa dial.	veža
Vorhang	firhang	firhang	firhank dial.	záclona
Werkzeug	vercájg	vercajg	vercajg	náradie
Winkel		vinkla	vinkeľ	uhol
wünschen		vinšovať	vinšovať dial.	želať
Zollstock	colostok	colštok	cólštok	skladací meter

A nyelvjárások, nyelvszigetek általános konzerváló jellege megfigyelhető a germanizmusok megmaradására vonatkozólag is. A magyarországi szlovák nyelvjárások azért speciálisak ebből a szempontból, mert a germanizmusok megőrzését egy harmadik nyelv, a magyar segítette. Azok a germanizmusok, amelyek a magyar nyelvben is megtalálhatóak, megerősítették az azonos germanizmusok nyelvi szerepét a magyarországi szlovák nyelvjárásokban is. A dél-alföldi szlovák nyelvjárásokban azok a germanizmusok maradtak fenn nagyobb számban, amelyek a magyarban is megtalálhatóak. Nem attól függ tehát egy germanizmus használata, hogy a felföldi német-szlovák nyelvi kontaktus idején került a szlovákba és azután vándoroltak a nyelvhasználók a Dél-Alföldre vagy, hogy itt kerültek kapcsolatba a bánáti németekkel. A magyar nyelvben is használatos germanizmusok voltak megerősítő hatással a szlovák nyelvjárás német eredetű szavaira. A magyar nyelv megerősítő szerepe mellett megfigyelhetjük az előző fejezetekben vázolt jelenségeket is, például az analogikus szóátvételt: *šanovať* 'chrániť' < ahd. *schōzen* : *banovať* < m. *bánni* 'lutovať'; vagy az analogikus szóképzést: sk. *boj* > sk. *bojovať*, *bojovník* : m. *harc* > sk. *harcovať*, *harcovník*. Ez a konzerváló jelenség volt megfigyelhető amikor a mai Szlovákia területén beszélt nyugati szláv nyelvjárások a Magyar Királyság fennhatósága alá kerültek, így izolálódva a cseh hatástól önálló nyelvvé fejlődtek (DOLNÍK 2006:57-77, DOLNÍK 2010: 93-97)

5. ÖSSZEGZÉS

A germanizmusok szerepének leírását a szlovák nyelv rendszerében a hipotézisben feltett kérdések megválaszolásával fejezzük be. A germanizmusok meghonosodásának és elavulásának folyamatát, szóképzésbeli aktivitásukat, stilisztikai- és jelentésváltozásait a szlovák nyelv dinamikájának, fejlődésének részeként értékeljük.

A szavak strukturális és funkcionális adaptációjának vizsgálata után megállapíthatjuk, hogy a germanizmusok nyelvhasználati gyakoriságát pozitívan befolyásolja, ha az adott nyelvi elem már régóta megtalálható a szlovák nyelv rendszerében, ill. ha erős nemzetközi háttere van internacizmusként vagy areális jelenségként.

Azok a szavak, amelyek más nyelvekbe is átkerültek, funkcionális és frekvenciált elemei lettek a szlovák nyelvnek is. A szlovák és a magyar nyelv hasonlóan integrálta a germanizmusokat, amiből arra következtethetünk, hogy a nyelvhasználói igény volt a meghonosodás legfontosabb tényezője nemcsak a szlovák nyelvben, hanem a közép-európai nyelvi areában is (vö. DOLNÍK 2010:61-64).

Az átvevő nyelvben megvalósuló szóképzés döntő szerepet játszik a germanizmusok integrálódásakor a szlovákba. Megállapíthatjuk, hogy ez a jelenség befolyásolja leginkább a germanizmusok helyzetét a szlovák nyelvben. A szlovák képzővel ellátott germanizmusok jobban meghonosodtak, mint azok, amelyek nem vettek részt a szóképzési folyamatokban. Az így képzett szavak a germanizmusok integráció utáni továbbfejlődésnek eredményei a szlovák nyelvben és gyakran használatosak.

Az alapszó és a képzett szó németből történt párhuzamos átvételekor több elavult elemet találunk, mint a szlovák nyelven belüli szóképzés eredményeinél. Ezek a germanizmusok magukkal hozták képzett párjukat a németből, a szlovák nyelvben nem váltak további szóképzés kiindulópontjává. Az integráció során elvesztették eredeti szóképzési motivációjukat, de további dinamikát nem mutatnak. A szóképzési aktivitás az átvevő nyelvben összefügg az integrációval és a nyelvi funkcióval.

A germanizmusok jelentésváltozásai azt bizonyítják, hogy ezek a sza-

vak nem csak morfo(no)lógiai szempontból alkalmazkodnak az átvevő nyelv rendszeréhez. A jelentésváltozások fontos szerepet játszanak a germanizmusok integrálódásakor a szlovák nyelvbe, az átvevő nyelv belső folyamatai hatnak az átvett elemekre. Csak egy jelentés átvétele az eredeti szó több jelentéséből a szókészlet idegen forrásból történő bővítésének jellemzője. Ennek a jelentésváltozásnak az esetében összefüggést tapasztaltunk a nyelvhasználati gyakorisággal: a szlovák nyelvhasználók számára szükséges elemek meghonosodtak az átvevő nyelvben. A jelentésbővülés, jelentésszűkülés, terminologizáció, determinologizáció dinamikus folyamatai ill. a jelentésmódosulások létrejötte kevésbé függenek össze a nyelvhasználati gyakorisággal. Ezek a szavak speciálisabb jelentésűek, de stilisztikai szempontból indokolt a helyük a mai szlovák szókészletben. A jelentésmódosulások és -bővülések esetében már a szlovák nyelven belül játszódik a folyamat, függetlenül a némettől.

Stilisztikai szempontból a legjellemzőbb a német és a hazai eredetű kifejezések váltakozása stilisztikai jelöltség ill. semlegesség alapján. A germanizmusokat gyakran azért sorolja a szlovák lexikográfia a szubstandardba, mert idegen eredetük nem teszi lehetővé standard szintű elfogadásukat (strukturális szempontból). Ugyanakkor sok esetben strukturális szempontból jól integrált elemek ezek, ezért a szubstandard kritériumát nem az idegen eredet, hanem a stilisztikai funkció alapján kellene megállapítani.

A leggyakrabban használt germanizmusok semleges stílusértékűek, ugyanolyan helyzetben vannak a szlovák nyelv szókészletében, mint a hazai eredetű szavak. Az expresszív, pejoratív réteghez tartozó germanizmusoknak van hazai szinonimájuk, de éppen stilisztikai funkciójuk nem teszi lehetővé a teljesértékű helyettesítést. Ez a jelenség megakadályozza a germanizmusok elavulását is. Megállapíthatjuk, hogy ezek a nyelvi jelenségek a szinonimasorban és a stilisztikában betöltött szerep szoros összefüggése mellett tükrözik a germanizmusok nyelvhasználati funkcióját és integráltságát is. A germanizmusok szókészletben betöltött szerepét együtt határozza meg a stilisztikai és a szinonima funkció.

A germanizmusok frazeologizációja és expreszvizivációja között analógiát találunk. Nem abban az értelemben, hogy az állandósult szókapcsolatokban szereplő germanizmusok automatikusan expresszívok lennének.

A nyelvi folyamatban mutatkozik meg hasonlóság és annak hatásában a germanizmusok funkciójára. Ez a jelenség a germanizmusok szlovák nyelven belüli dinamikáját és az ezzel összefüggő integrációt bizonyítja.

A szlovák nyelv germanizmusai az új nyelvi rendszerbe integrálódás után a szlovák nyelv dinamikájának hatása alá kerültek, így még mélyebben meghonosodhattak. Megállapíthatjuk, hogy párhuzamosság van a germanizmusok integráltsága és élettartama valamint a hazai eredetű új nyelvi elemek élettartama között. Ha két kifejezés létezik, akkor törvényszerű a konkurencia megjelenése kettőjük között, melynek eredménye a régi elem helyettesítése, a régi és az új elem funkcionális (jelentésbeli, stilisztikai) megoszlása vagy az új elem negatív előjelű integrációja lehet. A szemantikai specializáció és az expresszív stilisztikai jelleg kialakulása a legjellemzőbbek a szlovák nyelv germanizmusaira, ezek a folyamatok az integráció előrehaladott fázisában valósulnak meg.

Az areális összefüggések azt bizonyítják, hogy a német nyelv fontos szerepet játszott a vele kapcsolatba került nyelvek szókészletének fejlődésében. Ezek a fejlődési tendenciák párhuzamosak voltak, ez a párhuzamosság az integrációt is erősítette és hozzájárult a nyelvi elemek fennmaradásához areális szinten is.

A germanizmusok szelekciója hasonló eredményt hozott a szlovákban és a magyarban. Az areális összefüggések nemcsak a germanizmusok átvételekor, hanem további fejlődésük során is érvényesülnek.

A germanizmusok integrációjának areális szemszögű vizsgálatából eredő legfontosabb következtetésünk az, hogy ez a jelenség a kölcsönös a megerősítés. Ez azt jelenti, hogy a magyarok és a szlovákok nyelvi szükségletei hasonlóak voltak, ami hatott a germanizmusok integrációjára és integráció utáni nyelvi szerepére az átvevő nyelvekben.

A germanizmusok azon rétege, amely jelen van a mai szlovák nyelvben, magas funkcionalitással és integrációs fokkal bír. A szlovák nyelv fejlődésében szóképzés vagy egyéb dinamikus folyamat által részt vevő, az új nyelvi rendszerben szemantikai, stilisztikai funkcióval bíró elemek nem avultak el. Az integráció a természetes nyelvhasználói igény mentén zajlott, a nyelvi rendszerben megtalált funkcionális hely pedig a német és

a szlovák nyelv közvetlen kontaktusának gyengülése után is biztosította az átvett elemek megmaradását. A mai szlovák nyelvben használatos germanizmusok a szóképzés szempontjából aktívak, van stílusértékük. A jelentésváltozások, poliszémia, szinonímia, frazeologizmusok alkotása szintén integrációra utaló jelenségek, de ezeknek kisebb a jelentőségük a nyelvhasználati gyakoriság szempontjából, mint a szóképzésnek és a stilisztikai funkciónak.

A nyelven belüli integrációs jelenségeken kívül megfigyeltük a germanizmusok helyzetét a szomszéd nyelvekben, főleg a nem rokon magyar nyelvben. Az areális szint párhuzamos jelenségei bebizonyították, hogy a germanizmusok használata hasonló vonásokat mutat magyar-szlovák vonatkozásban, a pragmatikai funkció határozta meg meghonosodásuk útját mindegyik átvevő nyelvben. A germanizmusok recepciójának mennyiségbeli különbsége az adott nyelv és a német kontaktusának intenzitásától függ, de a germanizmusok helyzete a szóképzés centruma és perifériája szempontjából hasonló jegeket mutat. Ebből arra következtethetünk, hogy például a szlovák és a magyar nyelvben hasonló nyelvi funkciókat töltenek be a germanizmusok és részt vesznek ezeknek a nyelveknek a fejlődésében. Ez az összefüggés azért fontos, mert a germanizmusok előfordulása nemcsak nagy számuk, hanem a nyelv rendszerében elfoglalt helye miatt is fontos jelensége a szlovák nyelvnek. A szlovák nyelvbe átvett, közvetlenül magyar eredetű szavak száma kisebb, mintegy negyede a germanizmusokénak. Ám a sok közös germanizmus, párhuzamos átvétel, areális vándorszó és internacionalizmus miatt a szlovák és a magyar nyelv szóképzésének jóval nagyobb része cseng össze (főleg a mindkét nyelvben megtalálható germanizmusok által), mint amennyi a közvetlen magyar-szlovák szóátvétel. Ez a jelenség hasznosítható nem csupán az idegennyelv-tanításnál, hanem a szlovák-magyar szellemi összefüggésrendszer feldolgozásánál is.

Rövidítések és jelek

- ahd. – ófelnémet
- ang. – angol
- bair. – bajor
- cs. – cseh
- dial. – nyelvjárási
- expr. – expresszív
- fnhd. – korai újfelnémet
- fr. – francia
- gr. – görög
- hr. – horvát
- HSSJ – Historický slovník slovenského jazyka
- int. – internacionalizmus
- KSSJ – Krátky slovník slovenského jazyka
- lat. – latin
- m. – magyar
- md. – középnémet
- mhd. – középfelnémet
- MSS – Morfematický slovník slovenčiny
- n. – német
- neutr. – neutrális
- NEW – NEWERKLA, Stefan Michael 2004: Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Frankfurt am Main, Peter Lang.
- nhd. – újfelnémet
- ol. – olasz
- ö. – osztrák
- pl. – lengyel
- sln. – szlovén
- sk. – szlovák
- SKMS – Slovník koreňových morfém slovenčiny
- SSS – Synonymický slovník slovenčiny
- † – elavult
- (†) – régies

- ∅ – nincs, hiányzik
 : – analógia, arány
 * – rekonstruált / helytelen alak
 | – morfémahatár
 ↔ ellentét

Táblázatok jegyzéke

1. sz. táblázat: A monarchia nyelveinek konvergenciája.....	22
2. sz. táblázat: Germanizmusok a szlovák nyelvjárásokban.....	30
3. sz. táblázat: Germanizmusok a közép-európai frazeologizmusokban.....	87
4. sz. táblázat: A germanizmus közelebb áll a peremszókincshez a szlovákban, mint a magyarban	91
5. sz. táblázat: A germanizmus közelebb áll az alapszókincshez a szlovákban, mint a magyarban.....	94
6. sz. táblázat: Hasonló helyzetű germanizmus a szlovák és a magyar szókészletben.....	96
7. sz. táblázat: A Délkelet-alföldi szlovák nyelvjárások germanizmusai.....	111

BIBLIOGRÁFIA

- BALÁZS János 1983. Az areális nyelvészeti kutatások története, módszerei és főbb eredményei. IN: Areális nyelvészeti tanulmányok. Budapest, Tankönyvkiadó. 7- 111.
- BARTKO, Ladislav 1979. Miesto slov cudzieho pôvodu v nárečovom slovníku. IN: Jazykovedný zborník 5. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Bratislava, SPN. 248.
- BENŐ Attila 2008. Kontaktológia. A nyelvi kapcsolatok alapfogalmai. Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó.
- BECHERT, Johannes – WILDGEN, Wolfgang 1991. Einführung in die Sprachkontaktforschung. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- BELLMANN, Gerhardt 1971. Slavoteutonica. Lexikalische Untersuchungen zum slawisch-deutschen Sprachkontakt im Ostmittel-deutschen. Studia Linguistica Germanica 4. Berlin – New York, Walter de Gruyter
- BLANÁR, Vincent 1961. Zo slovenskej historickej lexikológie. Bratislava, SAV.
- BLANÁR, Vincent 1984. Lexikálno-sémantická rekonštrukcia. Bratislava, Veda.
- BLANÁR, Vincent 1998. O preberaní lexikálnych prvkov z nemčiny do slovenčiny. (Metodologické poznámky) IN: Zborník FF UK Philologica 49. Bratislava, UK. 11–19.
- BUFFA, Ferdinand 1982. O slovo tvornej adaptácii prevzatých slov v slovenčine. IN: Slovenská reč 47./ 6. 326–331.
- BUFFA, Ferdinand 1995. Šarišské nárečia. Bratislava, Veda.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján 1984: Dynamika slovnej zásoby slovenčiny. Bratislava, Veda
- DÉCSI Gyula 1973. Die linguistische Struktur Europas. Wiesbaden, Harrasowitz
- DÉCSI Gyula 1977. Deutsch-ungarische Interferenzen. IN: KOLB, H. – LAUFFER, H.: Sprachliche Interferenz. Tübingen. 551–565.

DEDINSZKY Gyula – MAZÁN Mátyás 1993. Čabjanskí nářečový slovník. Békéscsaba, VÚSM

DOBRÍK, Zdeno 2003. O adaptácii internacionalizmov v nemčine a slovenčine. IN: Zborník FF UK Philologica 56. Bratislava, UK. 133–145.

DOKULIL, Miloš – KUCHAR, Jaroslav 1977. Slovtvorná charakteristika cizích slov. IN: Naše řeč 60/4. 169–185.

DOLNÍK, Juraj – BAJZÍKOVÁ, Eugénia – MLACEK, Jozef – TOMAJKOVÁ, Elena – ŽIGO, Pavol 1999. Princípy stavby, vývinu a fungovania slovenčiny. Bratislava, UK. 105–108.

DOLNÍK, Juraj – MLACEK, Jozef – ŽIGO, Pavol 2003. Princípy jazyka. Bratislava, UK

DOLNÍK, Juraj 1996: Der Vergleich des Deutschen mit den westslawischen Sprachen auf der Basis der axiologischen Kompetenz. IN: GLADROW, Wolfgang – HEYL, Sonja 1996. Slawische und deutsche Sprachwelt. Frankfurt am Main, Peter Lang. 117–127.

DOLNÍK, Juraj 2000. Spisovná slovenčina a jej používatelia. Bratislava, Stimul.

DOLNÍK, Juraj 2005. Deutsche Sprache im slowakischen Sprachmilieu. kézirat

DOLNÍK, Juraj 2006: A szlovák nyelv cseh és magyar vonatkozásai. IN: A Duna vallomása. Tanulmányok Käfer István hetvenedik születésnapjára. Eds. Ábrahám Barna- Pilecky Marcell. PPKE BTK Piliscsaba. 57–77.

DOLNÍK, Juraj 2009. Všeobecná jazykoveda. Bratislava, Veda.

DOLNÍK, Juraj 2010. Teória spisovného jazyka. Bratislava, Veda.

DORULA, Ján 1977. Slováci v dejinách jazykových vzťahov. Bratislava, Veda. 134.

DORULA, Ján 1978. Z histórie slovensko-nemeckých jazykových vzťahov v 16.–18. storočí. IN: Slavica Slovaca 13. Bratislava, SAV. 63–77.

EICHLER, Ernst 1993. Überlegungen zum tschechisch-deutschen Sprachkontakt. IN: GUTSCHMIDT, Karl – KEIPERT, Helmut – ROTHE, Hans (Ed.) 1993. Slawische Studien zum XI. internationalen Slawistenkongress in Pressburg. Köln–Weimar–Wien. 99–111.

EICHLER, Ernst 2004. Slawen und Deutsche ihren Sprachbeziehungen östlich von Elbe und Saale. IN: STELLMACHER, Dieter (Hrsg.) 2004.

Sprachkontakte: Niederländisch, Deutsch und Slawisch östlich von Elbe und Saale. Frankfurt am Main, Peter Lang. 55.–72.

FÖLDES Csaba 2006. Areallinguistik, Sprachgeographie, Sprachbundtheorie, Kontaktlinguistik, interkulturelle Linguistik: Zur Untersuchung transkultureller Kontakträume. IN: LASATOWICZ, A. RUDOLPH – WOLF, N. R. (Eds.) 2006. Deutsch im Kontakt der Kulturen. Schlesien und andere Vergleichsregionen. Berlin, Trafo. 15–31.

FURDÍK, Juraj 1986. Zum Vergleich von Wortbildungssystemen in slawischen und nichtslawischen Sprachen (am Material des Deutschen und Slowakischen) IN: Zeitschrift für Slawistik 31. 80–86.

FURDÍK, Juraj 1993. Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča, Modrý Peter.

FURDÍK, Juraj 1994. Integračné procesy pri jazykových prevzatiach. IN: Jazykovedný časopis 45. Bratislava. 95–102.

FURDÍK, Juraj 2008. Teória motivácie v lexikalnej zásobe. Ed. OLOŠTIAK, Martin. Košice, Vydavateľstvo LG

GLOVNÁ, Juraj 2000. Interferencie v jazyku viedenských Slovákov. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.) 2000. Mesto a jeho jazyk. Bratislava, Veda 179–183.

GOEBL, Hans – NEDLE, Peter H. – STARÝ, Zdeněk – WÖLCK, Wolfgang 1997. Kontaktlinguistik – Contact Linguistics – Linguistique de contact. Berlin–New York, Walter de Gruyter

GREGOR Ferenc 1975. Zimmermann und Kasten in der ungarischen und slowakischen Bergmannssprache IN: Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae 25. Budapest. 403–415.

GREGOR Ferenc 1985. Die alte ungarische und slowakische Bergbauerterminologie mit ihren deutschen Bezügen. Budapest, Akadémiai Kiadó.

GREGOR Ferenc 1989. Magyar-szlovák nyelvi kapcsolatok. IN: BALÁZS János (Ed.) 1989. Nyelvünk a Duna-tájon. Budapest. 141–195.

GREGOR Ferenc 1993. A szlovák nyelv magyar elemeiből. Mutatványfüzet. Budapest, ELTE

GREGOR Ferenc 1994. Einige Fragen der ungarischer Elemente im Slowakischen IN: Wiener Slawistischer Almanach 34. 239–259.

HAARMANN, Harald 1976. Aspekte der Arealtypologie. Die

Problematik der europäischen Sprachbünde IN: Tübinger Beiträge zur Linguistik 93. Tübingen, Gunter Narr. 97–105.

HABOVŠTIAK, Anton 1988. Slová nemeckého pôvodu v slovesných nárečiach. IN: SAS 17. Alfa, Bratislava. 141–156.

HABOVŠTIAK, Anton 2000. Jazykový zemepis a germanizmy v slovenských nárečiach. IN: BUZÁSSYOVÁ, Klára (Ed.) 2000. Človek a jeho jazyk 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Bratislava, Veda. 458–464.

HAUGEN Einar 1950. Analýza jazykového vypožičiavania. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava, AEP. 51–72.

HAUGEN, Einar 1972. The Ecology of Language. Stanford University Press. 79–109.

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján 1989. Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava, Veda.

HORECKÝ, Ján 2002. Pojmový aparát bilingvizmu IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2002. Bilingvizmus. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme 22. 2. 2002. Bratislava, Academic Electronic Press. 49–52.

HORVÁTH Mária 1978. Német elemek a 17. század magyar nyelvében. Budapest, Akadémiai Kiadó.

HUTTERER, Claus Jürgen 1995. Über die Mehrsprachige Konvergenz in der Entwicklung des Deutschen in der Zips. IN: ŠVORC, Peter (Ed.) 1995. Spiš v kontinuite času. Prešov – Bratislava – Wien, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice, Filozofická fakulta, Prešov – Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut, Wien.

ISTVÁN Mária 1997. Wörter deutscher Herkunft in der Stadtsprache von Tótkomlós (szakdolgozat)

JODAS, Josef 1996. K postavení německých přejatých slov v současné češtině. IN: Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Philologica 66. 113–116.

JODAS, Josef 1999. O paralelách ve slovní zásobě češtiny a rakouské němčiny. IN: Acta Facultatis Philosophicae 3/1999. Ostrava, Universitas Ostraviensis

KIRÁLY Péter 2003. K otázke niektorých maďarizmov v slovenčine.

IN: Život slova v dejinách a jazykových vzťahov. Bratislava, SAV. 68–75.

KNIEZSA István 1955. A magyar nyelv szláv jövevényszavai. Budapest, Akadémiai Kiadó

KONTRA MIKLÓS 1981. A nyelvek közötti érintkezés néhány kérdéseről, különös tekintettel az elangolosodó orvosi nyelvünkre. Nyelvtudományi Értekezések 109. Budapest

KOPECKÁ, Martina – LALIKOVÁ, Tatiana – ONDREJKOVÁ, Renáta – SKLADANÁ, Jana – VALENTOVÁ, Iveta 2011. Staršia slovenská lexika v medzijazykových vzťahoch. Bratislava, Veda.

KOZMOVÁ, Ružena 1993. Lehnwörter österreichischen und süddeutschen Ursprungs im Slowakischen. Eine kleine Übersicht aus ausgewählten Bereichen. IN: MUHR, Rudolf (Hrsg.) 1993. Internationale Arbeiten zum österreichischen Deutsch und seinen Nachbarsprachlichen Bezügen. Wien, Verlag Holder–Pichler–Tempus. 88–133.

KRAJČOVIČ, Rudolf – ŽIGO, Pavol 2002. Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava, UK. 249.

KRAJČOVIČ, Rudolf 1971. Náčrt dejín slovenského jazyka. Bratislava, SPN.

KRAJČOVIČ, Rudolf 1987. Slovenčina v dejinách kontaktov neslovanských jazykov. IN: SAS 16. Bratislava. 204–213.

KRÁLIK, Ľubor 1994. Niekoľko poznámok k monografii R. Rudolfa. IN: Slavica Slovaca 29./1. 51–53.

KRÁLIK, Ľubor 1994. Príspevok k štúdiu germanizmov v slovenčine. IN: Slovenská reč 59./3. 129–134.

KUNA Ágnes 2009. Jövevényszavak és internacionalizmusok szerepe az idegennyelv-oktatásban magyar–német viszonylatban. IN: Kuna Ágnes, Veszelszki Ágnes (szerk.) 3. Félúton konferencia. ELTE, Budapest. 138–160.

KUKLIŠOVÁ, Martina 2005. Slowakische und tschechische Lehnwörter im österreichischen Deutsch. Banská Bystrica, dipl. práca.

LANSTYÁK István 2002. K niektorým pojmom a dištinkciám z oblasti kontaktológie IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2002. Bilingvizmus. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme 22.2.2002. Bratislava, AEP. 77–90.

LANSTYÁK István 2006. A kölcsönzavak rendszerezéséről. IN

- LANSTYÁK István 2006. Nyelvből nyelvbé. Pozsony, Kalligram. 15–56.
- LEISTHE, Ilse 2003. Pojem interferencie. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava, AEP. 82–97.
- MARVAN, Jiří 1999. Na prahu slovenčiny. Bratislava, Veda.
- MELICH János 1903-1905. Szláv jövevényszavaink I/1, I/2 Budapest
- MISTRÍK, Jozef 1976. Štylistika prevzatých cudzích slov v slovenčine. IN: Studia Academica Slovaca 1. Bratislava, Alfa. 572.
- MOLLAY Károly 1982. Német-magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MRAZOVIĆ, Pavica 1997. Lexikologie der deutschen Sprache. Szeged, JATE. 142–166.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela 2000. Mesto Gelnica a jeho jazyk. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.): Mesto a jeho jazyk. Bratislava, Veda 184–193.
- MUHR, Rudolf – SCHRORDT, R. (Hrsg.) 1997. Österreichisches Deutsch und andere Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa. Wien, Hölder-Pichler-Tempsky.
- MÜLLER, Klaus 1995. Slawisches im deutschen Wortschatz. Berlin, Volk und Wissen Verlag.
- NELDE, Hans Peter 1983. Theorien, Methoden und Modelle der Kontaktlinguistik. Bonn.
- NELDE, Hans Peter 1999. Výskum jazykových konfliktov. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.) 1999. Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Bratislava, Veda. 13–22.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2000. Language affinity in central Europe – some thoughts on the interrelations of german, czech, slovak and magyar. IN: Opera Slavica – Slavistické rozhledy X./4. Hradec Králové, Gaudeamus. 32.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2002a. Sprachliche Konvergenzprozesse in Mitteleuropa IN: POSPÍŠIL, Ivo – BESTERS-DILGER, J. (Hrsg.) 2002: The crossroads of culture: central europe from the point of view of linguistics and literary criticism. Brno, Masarykova Univerzita. 319.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2002b. Die Vermittlung deutscher Lehnwörter durch den Tschechischen in das Polnische und Slowakische. IN: Wiener Slavistisches Jahrbuch 48. Wien, Verlag Österreichische Akademie der Wissenschaften. 117.–131.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2003a. Deutsch-slavischer Sprachkontakt und phonologische Sprachwandelprozesse. IN: Brücken. Neue Folge 11, Germanistisches Jahrbuch Tschechien–Slowakei 2003. 121–135.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2003b. Neuzeitliche Interferenzvorgänge im Wortschatz der Westslawischen Standardsprachen. IN: Wiener Slavistisches Jahrbuch 49. Wien, Verlag Österreichische Akademie der Wissenschaften. 119–132.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2004. Sprachkontakte Deutsch-Tschechisch-Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen (Schriften über Sprachen und Texte 7). Frankfurt am Main, Peter Lang.
- NEWERKLOWSKY, Gerhard 1999. Südosteuropäische Kontaktlinguistik: Konvergenz zwischen Sprachen und Teilen von Sprachen. Udine, Università degli Studi. 87–100.
- NOVÁK, Ľudovít 1939. Neznáme nemecké vplyvy na západoslovanský, východoslovanský a maďarský konsonantizmus. IN: Linguistica Slovaca 1939/40. 106–117.
- NYOMÁRKAY István 1980. Német tükörfordítások a horvátban és a magyarban. IN: Magyar Nyelv 76. 436–437.
- ORGOŇOVÁ, Oľga 2002. Slovensko-francúzke jazykové vzťahy. Bratislava, UK.
- ONDREJOVIČ, Slavomír 1996. Metamorfózy sociolingvistického výskumu na Slovensku. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.) 1996. Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolingvistika Slovaca 2. Bratislava, Veda. 11–17.
- ONDREJOVIČ, Slavomír 1999. Z výskumu etno-jazykovej situácie Slovákov v Rakúsku. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.) 1999. Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Bratislava, Veda. 45–59.
- ONDRUŠ, Pavel 1976. Bilingvizmus a teória vzájomného vplyvu nárečí nepríbuzných jazykov. IN: Studia Academica Slovaca 5. Bratislava, Alfa. 572.

PAPSONOVÁ, Mária 1986. Zum Prozess der Übernahme von Wörtern deutscher Herkunft ins Slowakische IN: Brücken, Germanisticshes Jahrbuch DDR-ČSSR 1985/86. Praha, Lektorat für deutsche Sprache und Literatur beim Kultur- und Informationszentrum der DDR in Prag. 378 .

PAPSONOVÁ, Mária 1994. Geschichte und Gegenwart der deutsch-slowakischen Sprachkontakte IN: Brücken, Germanistisches Jahrbuch, Neue Folge 2: 73–94.

PAPSONOVÁ, Mária 1995. Zum gegenseitigen Einfluss des österreichischen Deutsch und des Slowakischen. IN: MUHR, Rudolf – SCHRODT, Richard 1995. Österreichisches Deutsch. Linguistische, sozialpsychologische Aspekte einer nationalen Variante des Deutschen. Wien, Hölder – Pichler – Tempisky.

PAULINY, Eugen 1983. Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť. Bratislava, SPN.

PIIRAINEN, Ilpo Tapani 1980. Das Iglauer Bergrecht nach einer Handschrift aus Schemnitz. Untersuchungen zum Frühneuhochdeutschen in der Slowakei. Heidelberg, Winter

PIIRAINEN, Ilpo Tapani 1986. Das Stadt- und Bergrecht von Banská Stiavnica/Schemnitz. Untersuchungen zum Frühneuhochdeutschen in der Slowakei. Oulu, Universität Oulu

PISÁRČIKOVÁ, Mária – KAČALA, Ján 2003: Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava, Veda.

RIEHL, Claudia Maria 2004. Sprachkontaktforschung. Eine Einführung. Tübingen: Narr. 205.

RIPKA, Ivor 1997. Slowakisch-deutsch IN: GOEBL, Hans – STARÝ, Zdenek (Hrsg.) 1997. Kontaktlingvistik, 2. Halbband. Berlin – New York, Walter de Gruyter.

RIPKA, Ivor 1998. Odras slovensko-nemeckých kontaktov v nárečovej lexike IN: Zborník FF UK Philologica 49. Bratislava, UK. 43–49.

RIPKA, Ivor 2003. Jazykové kontakty a interferencie z aspektu dialektológie. IN: Život slova v dejinách a jazykových vzťahov. Bratislava, SAV. 61–67.

ROCCHI, Luciano 1999, 2002. Hungarian Loanwords in the Slovak Language I.–II. Università degli Studi di Trisete. (Rec. KRÁLIK, Lubor

IN: Slovenská reč 2002/2. a 2003/4. 230–238.

ROLLENE, Alexander 2000. Tracking Sprachbund boundaries: word orders in the Balkans. IN: GILBERS, Dicky – NERBONE, John – SCHAEKEN, Jos 2000. Languages in contact. Atlanta, Rodopi. 9–29.

ROT Sándor 1983. A kárpáti nyelvi area két- és többnyelvűségének nyelvészeti kérdései. IN: Balázs János: Areális nyelvészeti tanulmányok. Budapest, Tankönyvkiadó. 181 – 205.

RUDOLF, P. Rainer 1991. Die deutschen Lehn- und Fremdwörter in der slowakischen Sprache. Wien, VWGÖ.

SCHUBERT Gabriella 1982. Ungarische Einflüsse in der Terminologie des öffentlichen Lebens der Nachbarsprachen. Wiesbaden: Harrasowitz.

SCHUCHARDT, Hugo 1884. Slawo-deutsches und Slawo-Italienisches. Graz, Leuschner-Lubensky.

SCHWANZER, Viliam 1969. Zur Syntax im unmittelbaren deutsch-slowakischen Sprachkontakt. IN: Jazykovedný časopis 20. Bratislava, SAV.

SCHWANZER, Viliam 1976. Nemecké slová v spisovnej a ľudovej slovenčine. IN: Studia Academica Slovaca 5. Bratislava, Alfa. 465–477.

SIATKOWSKI, Janusz 1999. O nemeckých vplyvoch v materiáloch celokarpátskeho dialektologického atlasu IN: FERENČÍKOVÁ, Adriana (Ed.) 1999. Nárečia a národný jazyk. Bratislava, Veda. 123–131.

SKÁLA, Emil 1991. Deutsch und Tschechisch im Mitteleuropäischen Sprachbund. IN: Brücken Neue Folge 1. 174–175.

SKALIČKA, Vladimír 1935. Zur mitteleuropäischen Phonologie. IN: Časopis pro moderní filologii 21. 151–154.

SOKOLOVÁ, Miloslava – OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina 2005. Slovník koreňových morféme slovenčiny. Prešov, Náuka. 582

STANISLAV, Ján 1967. Dejiny slovenského jazyka. Bratislava, SAV.

ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava, AEP.

STEINHAUSER, Walter 1978. Slawisches im Wienerischen. Wien, Verband der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs.

STENDER-PETERSEN, Adolf 1974. Slawisch-germanische Lehnwortkunde. Olms.

ŠTOLC, Jozef 1994: Slovenská dialektológia. Bratislava, Veda.

SYNČOK, Juraj 2000. Komlóšsky slovenský výkladový nárečový slovník. Slovenský Komlós

SZÜCS Tibor 1999. Magyar-német kontrasztív nyelvészeti tanulmányok a hungarológiában. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

TESCH, Gerd 1978. Linguale Interferenz. Theoretische, terminologische und methodologische Grundfragen zu ihrer Erforschung IN: Tübinger Beiträge zur Linguistik 105. Tübingen, Günter Narr.

THOMAS, George 1997. The Role of German Loanwords in the Slavic Languages of the Former Habsburg Empire. IN: Canadian Slavonic Papers/Revue canadienne des slavistes 39/3-4. 333-359.

THOMASON, Sarah Grey 2001. Language contact. An introduction. Edinburgh, Edinburgh University Press.

TÖLGYESI TAMÁS 2010. Lexikalische Germanismen der tschechischen, slowakischen und ungarischen Sprache. 3. Kongress des Mitteleuropäischen Germanistenverbandes. Wien

TRUBECKOJ, Nikolaj Sergejevič 1931. Phonologie und Sprachgeographie IN: VACHEK, J. (Ed.) 1970. U základů pražské jazykovědné školy. Pražský lingvistický kroužek: Teze. Praha, Academia. 228 - 237.

VACHEK, Josef 1975. Zum Zusammenspiel von internen und externen Faktoren bei der Sprachentwicklung. IN: CHERUBIM, Dieter: Sprachwandel. Berlin - New York, Walter de Gruyter. 190 - 207.

VALISKA, Juraj 1967. Die zipserdeutsche Mundart von Chmeľnica (Hopgarden). Bratislava.

VALISKA, Juraj 1975. K slovensko-nemeckým jazykovým interferenciám v nárečiach na Spiši IN: Jazykovedný zborník 4. 187-149.

VALISKA, Juraj 1980. Nemecké nárečie horného Spiša. Príspevok k výskumu reliktných nárečí v pokročilom štádiu ich vývoja. Stará Ľubovňa.

VAŠEK, Antonín 1996, 1997. Kontaktná lingvistika a její perspektivy IN: Čestínář, Hradec Králové 7./1. 13-21, 2. 33-44.

VOČADLO, Otkar 1938. Some observations on mixed languages. IN: Actes du IV. congrès internationale de linguistes. Copenhagen. 169-176.

WEINREICH, Uriel 2003. Jazyky v kontakte. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.). Antológia bilingvizmu. Bratislava, AEP. 17-23.

ŽIGO, Pavol 1998. Areálové vplyvy na nárečovú lexiku na slovensko-rakúskom pomedzí. IN: Zborník FF UK Philologica 49. Bratislava, UK. 51-58.

ŽIGO, Pavol 2000. Der Einfluss des Arealkontaktes auf die niederösterreichischen und slowakischen Dialekte IN: Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft 26-27. 169-180.

A szerzőnek a témában megjelent publikációi

2005: Szláv és germán rétegek a Sajó mellékvizeinek neveiben. IN: A Duna vallomása. PPKE, Piliscsaba. 23-28. ISBN: 963-9206-22-9

2006: A szlovák nyelv német elemeinek vizsgálatához - kutatási terv és alapfogalmak. IN: A világ nyelvei és a nyelvek világa. A XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Eds: Klaudy Kinga, Dobos Csilla. Miskolc. 252-255.

2007: Slovtvorná produktivita germanizmov v slovenčine. IN: Jazyková komunikácia v súvislostiach II. Ed.: Oľga Orgoňová. Univerzita Komenského, Bratislava. 275-285. ISBN 978-80-223-2427-4

2007: A nyelvi kapcsolatok terminológiája a magyar - német - szlovák kontextusban. Vitéz János Római Katolikus Tanárképző Főiskola, HEFOP 26. modulcsoport, Esztergom. http://tulipan.vjrkft.hu/modul/mcs026_T%3thS%e1ndorJ%e1n.doc

2008: Germanizmy v slovenčine v Maďarsku. IN: Slovenčina v menšinovom prostredí II. VÚSM, Békešská Čaba. 189-195.

2008: Intergračné zmeny germanizmov v slovenčine. IN: Jazyk a jazykoveda v pohybe. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča. Ed.: Sibyla Mislovičová. VEDA, Bratislava. 347-354. ISBN 978-80-224-1026-7

2008: O výskume germanizmov v slovenčine. IN: Varia XV. Zborník materiálov z XV. kolokvia mladých jazykovedcov. Eds.: Anna Gálisová, Alexandra Chomová. Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Katedra slovenského jazyka a literatúry FHV UMB v Banskej Bystrici. 618-622. ISBN 80-89037-04-6

2009: Intergration der Germanismen in das Slowakische. IN: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica, Tomus XIV., Fasciculus 3.

Miskolci Egyetem, Miskolc. HU ISSN 1219-543X, 41-48.

2011: Germanizmy v maďarsko-česko-slovenských súvislostiach. IN: Literárni historiografie a česko-slovenské vzťahy. Brněnské texty k slovakistice XIV. Eds.: Ivo Pospíšil, Anna Zelenková. Tribun EU. Brno. 53-62. ISBN 978-80-7399-769-4

2011: Ungarisch – deutsch – slowakische Eisenbahnterminologie 1919-1924. IN: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Philosophica, Tomus XV., Fasciculus 3. Miskolci Egyetem, Miskolc. HU ISSN 1219-543X

2012: Germanizmy v slovenčine – sociolingvistický výskum v Ružomberku. IN: Brněnská hungaroslavistika a česko-slovensko-maďarské vzťahy. Gerherdus Kiadó, Szeged ISBN 978-615-5256-01-1

FÜGGELÉK

MENO: JANA ŠPLHÁKOVÁ, JEP NJ 1 2 3
 ROK NAR.: 1977 Miesto požívania jazyka: ŽILINA

- * používanie:
0. vôbec sa nepoužíva
  1. zastaralé, zriedkavé, nárečové
  2. iba v istých situáciách, štýloch: expr., pejor., slang
  3. bežne sa používa v každodennej reči

germanizmus	v spis. slovenčine znamená	použ*	germanizmus	v spis. slovenčine znamená	pou
árešt	VAZENIE	1	lump	lupa	2
baráber			lupa	lupa	3
blind			luster	luster	3
bója	bójka	3	majster	majster	3
bornírovaný			mažiar		
brokát	dráh lotky	3	mišmaš	permixovan	0
burgmajster			mišung	žmetel	2
čajch			muškát	muškát	3
cech	atradice		mušt	brezová šťava	1
cigória			obšit		
cüg	vlak	0	ortieľ	ovod	1
cukor	cuker	3	pác		
datľa			paklík	halieck	1
daxlík			pakovať	bať odid	1
dekeľ	vekr	1	papendekel		
dinstovať			partaj		
dóžňa			paštéta	pašteta	3
dranzírovať			páva		
drát	drát	1	pečiatka	pečiatka	3
eso	eso	3	penzlik		
fajn	dobre	2	piškóta	piškóta	3
fajront	krnice	1	pižmo	pižmo	1
faloš	faloš	3	plajbas	berca	1
falošný	falošný	3	planírovať	zapornac	1
farba	farba	3	portviš	metla	1
fašírka	fašírka	3	post	pesta	1
felčiar			praclík	praclík-pečivo	3
fén	fén	3	preceľ		
feš	peľný	1	probirovať	vykúšovať	1
fiaker			prusliak		
filigrán			pštros	pštros	3
financ	financie	1	pucovať	parštit	1
fľak	fľak	3	putňa		
flanc			rabovať	bládot	1
fľaša	fľaša	3	ráf		
flek	múste	2	ramovať		
forsirovať			rašpľa	murarda pemecla	1
fortieľ			ribezle	evreň-kibecle	3
foter	otec	2	rigeľ		
fraj	veľne	1	ring	ring	3
frajer	milence	1	ringlota	ringlota	1
fras			rinok		

germanizmus	v spis. slovenčine znamená	použ*	germanizmus	v spis. slovenčine znamená	použ*
friško	vychle	1	řinok		
fúra	kopa	1	řips		
furajtár			rošt	mrizka	3
fusekfa			rukovať	poskupit do vojny	1
fušovať			ruksak	ruksak	3
gamaša			runa		
gánok			řacovať	prebládot	1
gamírovať			řáfár	řespaďat	1
glanc	lesť	1	řapka		
grajciar	peniaz	1	řenk	kréma	1
gris			řibovať		
grunt	peřemet	1	řilt	řilt	3
gurtňa			řína	řekanj ruřa	1
hákľivý	něchylav	3	řlendrián		
hářfa	řarf	3	řmak	řkut	1
hic	řetřivara	1	řmřřgľovať	řřsřit	1
huncút	něbřdit	1	řmřřigľ	řřinav	1
huta			řmřřuk		
ircha			řnitlink		
just	napřick	1	řňura	řňura	1
kachľa	peř	1	řpajza	řomřa	3
kapsľa			řpás	řobava	1
kapučňa	kapučňa	3	řpekulirovať	řřinřřľat	1
kasáreň	řasáreň	3	řpica		
kastľik			řpitál	řřmřřevica	1
kastról	brnic	1	řporovať	řperit	1
kataster	kataster	3	řpricer		
kifľik			řramel		
kiks	řbyřa	2	řřauba		
klampiar	klampiar	3	řřot	řřot	3
klapať	řřngľovať	2	řřtamperľik	řřobřřik	1
klimprovať			řřteľovať		
kl'oc			řřtrand		
kořtovať	kaľka stoj	1	řřuba		
kořtovať	řřhřňat	1	řřuviks	napřřda břřinica	1
kravata	kravata	3	řřtanier	řřapier	3
kředenc	řřkřivã	1	řřtarok		
křiplik			řřtařka	řřtařka	3
křeřt	řřbeřed	1	řřterc	řřřit	3
kukaľ	řřřrad	1	řřtorta	řřtorta	3
kumřřt	řřmřřoit	1	řřtrap		
kunčaft			řřtucet	řřřit	1
kvartieľ			řřtupirovať	řřřasã	3
kvit			řřturnaj	řřřasã	3
ľáďa			řřtuř	řřřit	3
ľáďovať	ľadit	1	řřurbár	řřřok řřřar	3
ľavör	ľava	1	řřverbovať	ľadit na ľavica	1
ľinã	ľinã	3	řřvincúr		
ľokřã	ľuřã	1	řřzichër	řřřips	0
ľuft	ľadřuh	1	řřřoldnier	řřřľatã vřřřicã	1